

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Jenda Rajman a knihařská dílna v Rožďalovicích

Diplomová práce

2024

BcA. Alena Samcová

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **BcA. Alena Samcová**
Osobní číslo: **R22001**
Studijní program: **N0222A310001 Restaurování a konzervace děl hmotného kulturního dědictví**
Specializace: **Díla z papíru a pergamenu**
Téma práce: **Jenda Rajman a knihařská dílna v Rožďalovicích**
Zadávací katedra: **Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů**

Zásady pro vypracování

Cílem diplomové práce je vytvoření profesního medailonu knihaře Jana Rajmana. Jan Rajman byl jedním z výrazných knihařů první poloviny 20. století v českém prostředí.

Diplomová práce bude vycházet ze zhodnocení písemných a obrazových materiálů zachovaných v pozůstalosti Jana Rajmana, spravované jeho vnukem Ing. Pavlem Hančarem.

Pozůstalost obsahuje mimo dochované vybavení dílny i řadu jeho knižních vazeb, korespondenci se zákazníky, dobové účty za vazby a různé rodinné dokumenty zachycující dílnu v proměně časů. Na základě zhodnocení dat získaných z pozůstalosti bude úkolem diplomantky sestavit životopis knihaře a jeho dílny (základní životní data, učení, praxe, dílna). Mimo zpracování dat se studentka zaměří na strukturu vazeb, vycházející z této dílny. Na příkladech reálných vazeb budou prezentované jednotlivé knihařské úkony a možnosti výzdoby vazeb. Data z pozůstalosti diplomantka doplní dalšími rešeršemi dobové a současné odborné literatury a rozhovorem s vnukem Jana Rajmana, který bude zaměřen na profesní část života knihaře. Rozhovor bude sloužit k doplnění a upřesnění jednotlivých úseků života. Zjištěné informace z rozhovoru budou v práci použité a interpretované v jednotlivých kapitolách formou citací.

Dále bude práce doplněna o informace získané v sbírkotvorných institucích a také u soukromých sběratelů.

Diplomovou práci doplní katalog původního knihařského slepotiskového nářadí, který bude zpracovaný formou otisků originálních nástrojů.

Součástí diplomové práce bude restaurování vazby J. Rajmana, na kterém studentka ověří možnosti postupů restaurování, které se běžně užívají u starých tisků (možnosti doplňování ztrát, konsolidace, retuše...). Součástí práce bude řešení odborného uložení knihy a vypracování restaurátorské dokumentace s fotodokumentací a náležitostmi, které má takový dokument obsahovat.

Práce bude konzultovaná s vedoucím práce nejméně jednou měsíčně v řádně domluveném termínu a zpracovaná dle platných organizačních pokynů pro psaní diplomových prací na FR UPa. Finální podoba diplomové práce bude vedoucímu práce k závěrečné korektuře odeslána nejméně 15 dnů před odevzdáním práce, dle harmonogramu akademického roku.

Časový harmonogram k plnění cílů DP.

Zpracování DP bude v souladu s navrhovaným harmonogramem prací:

- Rešerše literatury, koncepce a osnova DP (nejpozději do 2/2024)
- Zpracovávání podkladů z pozůstalosti JR, stanovení koncepce restaurování vazby JR, provedení vstupních analýz (nejpozději do 4/2024)
- Kompletace výsledků z podkladů z pozůstalosti JR, zpracování otisků slepotiskového nářadí, restaurování objektu – mechanické čištění, rozebírání kn. bloku (nejpozději do 5/2024)
- Čištění papírové podložky pomocí vodních systémů, doplňování ztrát (nejpozději do 6/2024)
- Práce na knižní vazbě, restaurování všech součástí vazby knihy, sumarizace dat pro zpracování DP (nejpozději do 7/2024)

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BOHATCOVÁ, Mirjam a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990.

ĐUROVIČ, Michal. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha: Paseka, 2002.

FIALOVÁ, Anežka. Česká moderní knižní vazba. In: *Studie Muzea Kroměřížska '81*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1981, s. 47–95

FIALOVÁ, Anežka a Michaela LOSENICKÁ. *Bibliografie českého knihařství*. Brno: Knihař, 1998

PÁLENÍČEK, Ludvík. *Jenda Rajman, knihař umělec*. Kladno: J. Cipra, 1960

PLEŠTILOVÁ, Anna a Jan HYBNER. *Ruční slepotisk a zlatení: uvedení do technologie a historické inspirace*. V Praze: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2016

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a útvorné proky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. 2. vyd. Bibliotheca Strahoviensis. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2008

České knihařské listy: časopis věnovaný zájmům československých knihařů, ozdobníků, pouzdrařů, kartonážníků a příbuzných odvětví. Praha: Karel Prokop, 1897-1928

Knihař: orgán společenstva knihařů, ozdobníků, pouzdrařů, lepenkářů v Praze a předměstích. Praha: Společenstva knihařů, ozdobníků, pouzdrařů, lepenkářů v Praze a předměstích, 1900–1949

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Ivan Kopáček

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2023

Termín odevzdání diplomové práce:

14. srpna 2024

L.S.

Mgr. BcA. Radomír Slovík
děkan

MgA. Ivan Kopáček
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 7. srpna 2024

Prohlašuji:

Práci s názvem *Jenda Rajman a knihařská dílna v Rožďalovicích* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Litomyšli dne 13. 08. 2024

Alena Samcová v.r.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří větší či menší měrou přispěli ke vzniku této diplomové práce. V první řadě svému vedoucímu práce **MgA. Ivanu Kopáčikovi** (vedoucí Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů FRUPCE), za rady, pomoc i slova povzbuzení. Neméně za konzultace a pomoc se strukturou a osnovou práce **Mgr. Vladislavě Říhové PhD** (vedoucí Katedry humanitních věd FR UPCE).

Obrovský dík patří především **Ing. Pavlu Hančarovi** a **RNDr. Eugenii Hančarové** (oba Nadační fond Jendy Rajmana), za přátelské přijetí, možnost nahlédnutí do Rožďalovické dílny i pozůstalosti Jendy Rajmana, za zapůjčení knižních vazeb a veškerou milou vstřícnost. Za možnost nahlédnutí do svých sbírek a poskytnutí cenných informací děkuji sběratelům **MgA. Ivanu Kopáčikovi, manželům Krupkovým** a **MgA. Ondřeji Ziklovi**. Všem výše jmenovaným a také **Mgr. Antonínu Zezulovi** (Aukční dům Zezula), **Bc. Adamu Petráskovi a Martině Vyšohlídové, DiS., BBus.** (oba knihovna Národního muzea) děkuji za poskytnutí povolení publikovat v této práci fotografie knižních vazeb. Za provedení odborných analýz děkuji **doc. Ing. Marcelle Pejchalové PhD.** (Katedra biologických a biochemických věd FChT UPCE), **Ing. Aleně Hurtové** (Katedra chemické technologie FR UPCE) a **Ing. Nikole Šipošové** (Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří NKČR). Za pomoc s přečtením srbských dokumentů psaných v cyrilici děkuji **PhDr. Janě Průšové**. V neposlední řadě děkuji také **Daně Večeřové** (Univerzitní knihovna UPCE – pobočka FR) za zprostředkování meziknihovních výpůjček a veškerou pomoc s hledáním literatury.

Za přátelská slova povzbuzení a nekonečnou podporu děkuji **Tomáši Guľašovi, BcA. Veronice Válové, BcA. Veronice Minářové BcA. Kristině Šimunové a BcA. Dianě Janečkové**. Bez jejich přátelské podpory by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě děkuji svým **milovaným rodičům a celé rodině**, že mě podrželi v nelehkých chvílích studia, měli pro mě vždy slova pochopení a za jejich nezměrnou trpělivost a podporu.

Anotace

Diplomová práce s názvem *Jenda Rajman a knihařská dílna v Rožďalovicích* se zabývá životem, knihařskou dílnou a produkcí Rožďalovického knihaře Jendy Rajmana. Krom toho práce popisuje průzkum sbírky slepotiskových nástrojů dochovaných mezi pozůstalostí v dílně J. Rajmana a také komplexní restaurování bibliofilského tisku *Klíč: Povídka o zločinu* z pera Vitkora Dyka v knižní vazbě Jendy Rajmana z roku 1928.

Práce obsahuje životopis mapující základní události knihařova života a popis Rožďalovické knihařské dílny, zaměstnanců a spolupracovníků. Stěžejní částí je popis a průzkum Rajmanových vazeb od zběžné až po vrcholnou umělecko-řemeslnou produkci. Dále je práce rozšířena o průzkum slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana, ke kterému vznikl kartotékový katalog mapující všechny dochované nástroje. Neméně důležitou částí je pak popis restaurátorského zásahu na knihařově knižní vazbě. Práce je doplněna bohatou obrazovou přílohou dokreslující a upřesňující uvedené informace a fotografiemi restaurovaného objektu před restaurováním, z průběhu a po restaurování.

Klíčová slova

rukodělná knižní vazba, knihařství, knihař, Jenda Rajman, první polovina 20. století, umělecké řemeslo, restaurování

Title

Jenda Rajman and the bookbindery in Rožďalovice

Annotation

The Master's thesis entitled *Jenda Rajman and the bookbindery in Rožďalovice* deals with the life, workshop and book production of bookbinder Jenda Rajman from the Rožďalovice. In addition, the thesis describes the research of the collection of stamping tools preserved in inheritance of J. Rajman's workshop. It also include the conservation report of the bibliophila print *The Key: A Tale of Crime* by Vitkor Dyk bound in Rajman's binding from 1928

The work includes a biography tracing the main events of the bookbinder's life and a description of the Rožďalovice's bookbinding workshop, employees and partners. The crucial part is a description and exploration of Rajman's bookbindings from regular bindings to the high artistic ones. Furthermore, the work is extended by a survey of stamping tools from Jenda Rajman's bookbindery, for which an identification card collection has been created to recording all preserved tools. Important part is also the description of the executed conservation intervention. The rich pictorial appendix is attached to illustrate and clarify the information meant above. The photographs of the conservation process are also included.

Keywords

handmade book binding, bookbinding, bookbinder, Jenda Rajman, first half of the 20th century, arts and crafts, restoration

Obsah

1. Úvod.....	11
2. Metodika práce a použitá terminologie.....	13
3. Literatura, zdroje a prameny.....	15
4. Život Jendy Rajmana.....	18
4.1 Původ a život do 1. světové války.....	18
4.2 První světová válka a fotografie z italské fronty.....	23
4.3 Meziválečné období.....	25
4.4 Období druhé světové války a poválečná léta.....	27
5. Knihařská dílna v Rožďalovicích.....	29
5.1 Vybavení dílny.....	31
5.2 Knihařské značky.....	33
5.3 Zaměstnanci dílny a učňové.....	35
5.4 Spolupráce s knihaři.....	37
5.4.1 Ludvík Bradáč.....	37
5.4.2 Antonín Tvrdý.....	39
5.5 Spolupráce s výtvarníky.....	41
5.5.1 Karel Kinský.....	41
5.5.2 Karel Vik.....	43
5.5.3 Cyril Bouda.....	43
5.6 Další Rajmanovy aktivity – nakladatelská činnost, články atd.	45
6. Knižní vazby Jendy Rajmana.....	46
6.1 Vazebné a výzdobné techniky, používané materiály a jejich zpracování.....	47
6.1.1 Celopapírové vazby.....	51
6.1.2 Poloplátěné a celoplátěné vazby.....	56
6.1.3 Polopergamenové a pergamenové vazby.....	59
6.1.4 Polokožené a celokožené vazby.....	64

6.1.5 Francouzské a polofrancouzské vazby.....	71
6.2 Návrhy knižních vazeb	79
6.3 Vazby pro nakladatelství Melantrich	86
6.4 Umělecké knižní vazby	97
7. Dokumentace a průzkum slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana.....	119
7.1. Slepotisk a slepotiskové nástroje.....	119
7.2 Metodika průzkumu a dokumentace; kartotékový katalog.....	121
7.3 Sbírka slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana	123
7.4 Původ nástrojů	126
7.5 Výběr z katalogu slepotiskových nástrojů	127
7.6 Případové ukázky výzdoby vazeb.....	133
8. Restaurování knižní vazby J. Rajmana.....	141
9. Závěr.....	175
10. Seznam použité literatury a pramenů.....	177
10.1 Seznam použitých pramenů a zdrojů	177
10.2 Seznam použité literatury	179
11. Seznam použitých zkratk.....	182
12. Seznam vyobrazení	183

1. ÚVOD

Jenda Rajman byl jedním z členů výrazné generace knihařů, která působila v první polovině 20. století. Jakožto žák knihvazače a propagátora moderní umělecké knižní vazby, Ludvíka Bradáče, se pokoušel o důstojné pokračování tradice českého knihařství. Jeho dílna byla ještě před několika málo lety dochovaná v prakticky nedotknutém stavu v původních prostorách domu č. 24 v městečku Rožďalovice, jako součást Muzea klasického knihařství. Jednalo se o unikátní celek, dochované prvorepublikové knihvazačské dílny. V roce 2021 však bohužel došlo ke stěhování dílny a prodeji části sbírky knižních vazeb Jendy Rajmana. Přesto je vybavení, vazby a veškerá pozůstalost, dosud spravovaná Nadačním fondem Jendy Rajmana, nedocenitelným zdrojem informací. Pevně věřím, že odkaz Jendy Rajmana zůstane s Rožďalovicemi neodmyslitelně spjat ještě po mnoho dalších let. Jiné knihařské dílny tolik štěstí neměly. Velká většina dílen je po smrti svého majitele záhy zrušena. Často dochází k prodeji či rozdělení knihařského vybavení, přístrojů a nástrojů, nebo sbírek knižních vazeb. Autentické informace se rozprchnou a mnohdy nenávratně ztratí. Badatelé se pak mohou jen stěží dopátrat přesných podrobností a záznamů. Věřím, že je zapotřebí věnovat se dochovaným sbírkám, pozůstalostem a dílnám, dokud jsou a je to ještě možné.

V českém kontextu je téma a osobnosti knižní vazby spíše okrajovým zájmem. Nevědomost může vést k nenávratnému zničení rukodělných a řemeslných artefaktů nedocenitelné historické a mnohdy i umělecké hodnoty. Je proto zapotřebí věnovat se poznání a šíření informací. Knižní vazby z 19. a první poloviny 20. století budou čím dál častěji vyžadovat restaurátorský zásah. Pro restaurátorské potřeby je zásadní především znalost typologie vazeb, používaných materiálů, postupů. Důležitý je ale také přehled mezi jednotlivými knihařskými osobnostmi. Tato práce má za cíl alespoň svým drobným dílkem přispět do skládačky poznání uměleckořemeslné knižní vazby první poloviny 20. století.

Diplomová práce s názvem *Jenda Rajman a knihařská dílna v Rožďalovicích* se pokusí o představení životopisu, dílny a práce tohoto českého knihaře. Před stěžejními kapitolami práce bude uvedena kapitola, zabývající se metodikou práce a objasňující důvody použité terminologie. V následující kapitole pak budou stručně shrnuty dosavadní zdroje, prameny a literatura, týkající se českého knihařství v první polovině 20. století a osobnosti J. Rajmana. Další kapitoly již budou zaměřeny na samotný život, práci a dílo. Kapitola 4. *Život Jendy Rajmana*, dále rozdělená do čtyř podkapitol, má za cíl přehledně seznámit čtenáře se zásadními událostmi Rajmanova života, od původu jeho rodiny, dětství, studia a působení v první světové válce, přes meziválečné období, až po druhou světovou válku a poslední roky života. Další kapitola se bude podrobněji věnovat knihařské dílně v Rožďalovicích, vybavení a zaměstnancům dílny. Formou krátkých medailonků budou představeny knihařské a umělecké osobnosti, které s Rajmanem a Rožďalovickou dílnou

spolupracovaly. V nejrozsáhlejší kapitole by se pozornost měla zaměřit na knižní tvorbu. Bude zpracována jak typologie vazeb a typy používaných materiálů, tak techniky výzdoby. V případě umělecké knižní tvorby budou sledovány umělecké a stylové vlivy, které spoluutvářely podobu Rajmanových vazeb. Jelikož hlavní výzdobnou technikou Rajmanových knižních vazeb byl slepotisk (popřípadě zlacení), bude následující kapitola věnována průzkumu rozsáhlé sbírky slepotiskových nástrojů, které se dochovaly v Rožďalovické dílně.

Součástí diplomové práce je rovněž restaurátorský zásah na celousňové knižní vazbě bibliofilského tisku *Klíč – povídka o Zločinu* od Viktora Dyka (tisk 1927) vytvořené v Rajmanově dílně v roce 1928. Cílem restaurátorského zásahu bude především očištění, stabilizace degradovaných materiálu a obnovení funkčnosti knižní vazby. Vzhledem k tomu, že restaurovaný objekt je bibliofilský, takřka umělecký předmět, budou zvažovány též kroky obnovující jeho estetické hodnoty. Nedílnou součástí bude též specifikace vhodných podmínek uložení a vytvoření ochranného obalu. Restaurování bude shrnuto v poslední kapitole diplomové práce.

Jak bylo naznačeno výše, práce má za cíl z dostupné literatury a dochované pozůstalosti zpracovat životní osudy Jendy Rajmana, popsat fungování jeho dílny, prozkoumat a shrnout typologické prvky a typy vazeb, postupy, zpracování, výzdobu a vývoj knižní tvorby. Cílem průzkumu slepotiskové sbírky bude kartotékový katalog, ve kterém budou uchovány informace o jednotlivých nástrojích. V budoucnu může práce posloužit jako inspirace a zároveň odrazový můstek pro další zkoumání a mapování sbírek slepotiskových nástrojů i od dalších autorů/knihařů. Popis vazeb, průzkum slepotisku a nástrojů může sloužit nejen k snadnější identifikaci nesignovaných knižních vazeb, ale především k uvědomění si zručnosti a pečlivosti starých mistrů knihařského řemesla.

2. METODIKA PRÁCE A POUŽITÁ TERMINOLOGIE

Metodika práce se odvíjí od cílů jednotlivých částí diplomové práce. Při zpracovávání životopisu J. Rajmana a popisu fungování dílny je stěžejní především biografická metoda, tedy práce s literaturou, prameny a průzkum dostupných zdrojů odborné i soukromé pozůstalosti Jendy Rajmana. Na počátku bádání stála rešerše dostupné literatury zabývající se knižními vazbami od konce 19. do první poloviny 20. století, osobností J. Rajmana a knihařskou dílnou v Rožďalovicích. Následoval průzkum pozůstalosti ze sbírek Nadačního fondu Jendy Rajmana, který spravují jeho potomci. Vzhledem k obrovskému rozsahu pozůstalosti (jedná se o tisíce dokumentů různorodého charakteru) ji nebylo možné zpracovat a důkladně popsat celou. Byly proto vybrány zdroje a záznamy nejvíce relevantní tématu práce. Součástí sběru informací byly také rozhovory s potomkem J. Rajmana panem Ing. Pavlem Hančarem. Sekundární zdroje byly kriticky porovnány s primárními zdroji (Rajmanovy rukopisné záznamy, publikované články z pera J. Rajmana nebo jeho současníků), získané informace byly zhodnoceny a interpretovány.

Pro zpracování popisu knižních vazeb, jejich typů, materiálů a technik výzdoby byla kombinována biografická metoda s typologickým vizuálním průzkumem několika sbírek a fotografickou dokumentací knižních vazeb. Nejdůležitější pro průzkum byla sbírka knižních vazeb Nadačního fondu Jendy Rajmana, ve které se nacházejí knižní vazby od nejobyčejnějších celopapírových až po umělecky zpracované francouzské vazby. Dalšími místy, ve kterých probíhal průzkum vazeb, byla soukromá sbírka Ivana Kopáčka, soukromá sbírka manželů Krupkových a fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby Knihovny Národního muzea. Ke sběru informací o knižní produkci J. Rajmana byl rovněž využit online katalog sbírek Moravské galerie v Brně, online katalogy aukčních síní a antikvariátů (například Aukční síň Zezula nebo Antikvariátu Křenek) nebo fotografická dokumentace soukromé sbírky Ondřeje Zikla.

Při průzkumu slepotiskových nástrojů byly využívány k tomuto účelu připravené průzkumové karty. Na jednostranné karty o formátu A6 byly vytvářeny otisky slepotiskových nástrojů a doplněny základními informacemi o typu nástroje, materiálu, výrobci atd. Více informací o metodě průzkumu je uvedeno v kapitole 7. *Dokumentace a průzkum slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana.*

Použitá terminologie práce vychází z ustálených výrazů používaných v knihařském řemesle. Některé pojmy se však od terminologie restaurátorů papíru a knih liší. Týká se to především odlišnosti v nazývání pokryvových/potahových materiálů (useň versus kůže) a od nich odvozených názvů druhů knižních vazeb (celousňová vazba versus celokožená vazba). Vzhledem k povaze této práce bylo rozhodnuto používat pojmy a termíny vycházející z knihařské praxe. Především aby použitá terminologie byla v souladu s názvy používanými samotným Rajmanem. Pojmy jako kůže, kožená a polokožená vazba nebudou nahrazovány usní a od ní odvozených termínů. Nucené nahrazování knihařsky (a především Rajmanem) zaužívaných

termínů by mohlo být matoucí a zavádějící. Navíc, samotná diskuse o terminologii používané v knižní kultuře a restaurování není stále zcela uzavřena, jak dokládá článek *K současné terminologii restaurování knižní vazby* Jana Novotného z Knihovny Národního muzea (*Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 2020, **65**(1–2)). Naopak v kapitole věnované restaurování knižní vazby z dílny Jendy Rajmana budou dodrženy již zaužívané „restaurátorské“ výrazy jako useň, pokryv a další, vzhledem k odkazování na technologické průzkumy a citování zdrojů, ve kterých se tato terminologie používá.

3. LITERATURA, ZDROJE A PRAMENY

Pro bádání v oblasti knižní vazby 19. a 20. století jsou stěžejní především práce dobových teoretiků a knihařů. Věnovali se jak tématům ryze praktickým, technologickým, tak i teoretickým a historickým. Samozřejmě nechyběly ani spisky nebo články o osobnostech knihařského řemesla. Na přelomu 19. a 20. století byl nejvýznamnějším autorem Leopold Weigner. Velkou měrou se oboru věnoval i Ludvík Bradáč. Mimo práce knihařské byl opravdu plodným autorem řady odborných článků a publikací. V roce 1911 vyšly jeho první odborné publikace *Zlacení ruční* a *Úprava vazeb knižních*. Později to byly například spisy *Knihvazačství* (1912), *Sešit knihařových poznámek* (1923), nebo *Knižní vazba v proměně věků* (1931).

Velmi užitečným zdrojem pro studium knihvazačského řemesla, osobností a uměleckých knižních realizací z první poloviny minulého století jsou hlavně dobová periodika, především pak *České knihařské listy* (1897–1928), *Knihařský obzor* (1897–1939), *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky...* (1900–1949), *Ročenka československých knihařů* (1924–1929) nebo *Knihomol* (1917–1927).

Ve druhé polovině 20. století byly vydány především technologicky a prakticky zaměřené publikace jako *Knihařství – Technologie ruční vazby* (1969) od Aloise Vagrčky nebo *Vazby knih* (první vydání 1961) od Jaroslava Doležala. Oba popisují hlavní používané druhy knižních vazeb, postup jejich výroby a v základu čtenáře seznamují s knihařským řemeslem. V rozsáhlé publikaci *Česká kniha v proměnách staletí* (1990) se okrajově umělecké knižní vazbě 19. a 20. století věnuje Bohumil Nuska v kapitolách *Nakladatelská a rukodělná vazba 19. století* (s. 388–396) a *Knižní vazba v 20. století* (s. 544–551).

V devadesátých letech se knižní vazbou 19. a 20. století zabývala především **Anežka Fialová**; v roce 1993 přispívá rozsáhlým článkem *Česká moderní knižní vazba* (s. 47–95) do publikace *Studie Muzea Kroměřížska*. V tomto článku věnuje odstavec mimo další osobnosti i Jendu Rajmanovi. Nachází se zde nepřesnost v době Rajmanovy praxe u Bradáče, když Fialová chybně uvádí roky 1899–1912¹. I přes to je stať nedocenitelným souhrnem informací. O několik let později vydává Fialová *Bibliografii českého knihařství* (1998), kde se pokusila vyjmenovat dostupnou literaturu, periodika, články a prameny zabývající se nejen knihařstvím, ale i knihařským školstvím, osobnostmi i dalšími příbuznými odvětvími. Do poslední dekády 20. století se rovněž řadí pokusy o znovuzrození knihařských periodik nebo časopisů, které již ale nikdy nedosáhly takového množství, různorodosti, obsáhlosti, a především pravidelnosti jako periodika z první poloviny 20. století. Mezi lety 1996 a 2000 vycházel například časopis *Knihařský Bulletin* Vítězslava Prágra.

¹ J. Rajman se u Bradáče učil mezi lety 1909–1911 (Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Pracovní knížka Jana Rajmana*. Vydáno 1909 obecním úřadem v Rožďalovicích s. 10–11)

V současnosti vychází o osobnostech knižní vazby 19. a 20. století občasné články v periodících jako je například *Občasník společenstva českých knihařů*. Nejnověji se tématem zabývaly dvě vysokoškolské práce; z nichž první je bakalářská práce od Markéty Kubíčkové *Život knihaře v 19. století na základě pozůstalosti Karla Špotta* (2023). Velmi komplexně a podrobně se knižní vazbě druhé poloviny 19. století v Českých zemích věnuje ve své magisterské práci *Podoby a proměny rukodělné knižní vazby v zemích Koruny české od poloviny 19. století do konce první světové války* z roku 2023 Ondřej Zíkl.

Dosud neexistuje obsáhlejší monografie věnující se knihařské osobnosti Jendy Rajmana. Informace lze čerpat z množství článků a zmínek, které vycházely již za jeho života, ale samozřejmě i později po jeho smrti. Již v roce 1914 se jeho jméno objevuje v článku o výstavě v technologickém muzeu v časopisu *Knihař* (1914, **14**(11–12), 172–176). Sám Rajman příležitostně přispíval do periodik, nebo vydával drobné spisky, které jsou rovněž dobrým zdrojem informací o jeho osobnosti, způsobech práce a životě. Nejstarší dohledané články z pera Jendy Rajmana jsou z dvacátých let; *U profesora z knihařské rodiny* (*Knihař*, 1922, **20**(16), 3–5) a *Olejové papíry máčené na vodě* (*Ročenka československých knihařů*, 1926, **2**(1), 123–125). V *Ročence československých knihařů* na rok 1929 zmiňuje Rajmanovo jméno Ludvík Bradáč v souvislosti s Výstavou soudobé knižní kultury, která proběhla toho roku v Brně (1929, **6**(1), 109–112). V průběhu let se Rajmanovo jméno objevuje (ať již v pozici autora, nebo jen zmínky v textu) pravidelně v odborných knihařských časopisech i populárně naučných periodících (například článek Jana Karstena *Rožďalovský mistr knihař* publikovaný v časopisu *Světový zdroj zábavy a poučení* v roce 1941, **2**(58), 172–173). Z mladší doby je významným zdrojem informací o Rajmanových začátcích článek uveřejněný v časopise *Knihař* v roce 1949 *Několik slov našim knihomilům* (1949, **40**(6), 86–87). Zajímavé informace lze nalézt v Rajmanově textu *Mikoláš Aleš v mých trvalých vzpomínkách* (1939) nebo v drobné knížce *Jenda Rajman, knihař umělec* (1959) od Ludvíka Páleníčka. Po Rajmanově smrti zmínky o něm v tisku poněkud utichají, znovu je jeho jméno vzpomenuito ve dvou stručných příspěvcích Oldřicha Doskočila *Rožďalovice a Melantrich v Socialistickém směru* (1986, **38**(č. 25. 6. 1986)) a *Řeč umně vázaná v Aboj na sobotu* (1987, **19**(10) s. 22).

Ve většině publikací a článků se lze dočíst informace spojené především s Rajmanovými začátky, s jeho praxí u Ludvíka Bradáče a o některých významných mladších realizacích (jako je například *Alšův Špalíček* pro nakladatelství Melantrich). Mnoho textů opakuje několik základních informací bez jakéhokoliv rozšíření. Knihařské publikace, jako jsou například *Moderní knihařství* (1999) a *Umění vázat knihy* (2011) od Jindřicha Krále, Rajmanovo jméno zmiňují, nicméně pouze zběžně bez hlubšího náhledu do způsobu zpracování jeho vazeb. V *Umění vázat knihy* je rovněž uveden chybně rok Rajmanova narození, kdy místo roku 1892 je uveden rok 1882. Krátký odstavec mu ve svém díle věnovala rovněž Anežka Fialová. Nejvíce se v současnosti o Rajmanově práci a životě pokoušejí veřejnost informovat jeho potomci. Zběžné informace

nejprve uvedla v článku *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* (*Čtenář – měsíčník pro knihovny*, 2016, **68**(2), 68–70) Eugenie Hančarová, později prostřednictvím webových stránek Muzea klasického knihařství v Rožďalovicích² vyšlo několik krátkých článků. Nejlepším zdrojem informací tak zůstávají dochované knižní vazby a především rozsáhlá pozůstalost Jendy Rajmana, která obsahuje tisíce dokumentů nejrůznějšího typu, jako je profesní i soukromá korespondence, úřední spisy, účetní knihy, dobové fotografie a spousta dalších rozmanitých záznamů.

² *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* [online]. 2022 [cit. 2024-08-08]. Dostupné z: <https://rajman.cz/muzeum-klasickeho-kniharstvi/#>

4. ŽIVOT JENDY RAJMANA

4.1 Původ a život do 1. světové války

Jan Rajman (známý především jako Jenda Rajman³) se narodil 25. srpna 1892 v městečku Rožďalovicích jako třetí syn knihvazače Josefa Rajmana (1856–1931) a jeho ženy Marie rozené Nechánské (1860–1922)⁴. Jendův otec Josef pocházel z Nymburka a narodil se krupaři Janu Rajmanovi a jeho ženě Anně rozené Kukaňové. Rodiči Jendovy matky Marie byli Karolina rozená Spálená a Vojtěch Nechánský⁵ (*1814), punčochář, domkař a kostelník v Rožďalovicích. O něm Jenda Rajman později v roce 1959 vydal drobnou knížku nazvanou *Náš dědeček*, kde uvádí odposlechnuté příhody a vzpomínky se svým dědečkem.⁶

Jendův otec, **Josef Rajman**, byl venkovským živnostníkem působícím v Rožďalovicích již od roku 1878, kdy převzal dílnu po jistém Němčkovi, kterého rožďalovičtí nazývali *Trajfůs*. Josef se vyučil knihvazačem u Josefa Hobla v Nymburce mezi lety 1870 až 1873. Přestože byl od dětství chromý na levou nohu (celý život kulhal a chodil o berlích), procestoval velkou část tehdejšího Uherska a Sedmíhradska. Nějakou dobu pracoval pro původem českého knihvazače Antonína Černého v Sibini (dnešní Rumunsko). V této dílně pobyl do roku 1875.⁷ Po návratu do Čech v roce 1878 se usadil v Rožďalovicích a oženil se nejprve s Annou Kubištovou (1857–1887), která ale po osmi letech manželství zemřela ve svých třiceti letech na tuberkulózu. Toto manželství bylo bezdětné. V roce 1888 se Josef podruhé oženil s **Marií Nechánskou**, Jendovou maminkou. Do druhého manželství Josef Rajman vstoupil zatížen dluhy z výdajů na léčbu první ženy. Ani jeho nová žena Marie neměla velkého věna a knihařské řemeslo nebylo v té době na malíčkém městě právě nejvýdělečnějším řemeslem. Přesto dokázali toto období přestát. Aby si vydělali na dobré živobytí, provozovali kromě knihařství též malý obchod s papírnickými potřebami. Obchůdek i byt (který tvořil jediný pokoj, jehož součástí byla i knihvazačská dílna) měli v pronájmu v domě rožďalovského občana Bureše.⁸ Josef ve své dílně vytvářel solidní a poctivé knižní vazby, ale jakožto venkovskému řemeslníku mu tolik nezáleželo na estetickém pojetí nebo úhlednosti a sličnosti výrobků. Venkovští zákazníci si nežádali příliš úhledné či dokonale technicky zpracované vazby. Knihy musely být především dobře funkční,

³ Jako *Jenda* se označoval sám a byl tak rovněž nazýván svými kolegy, přáteli, zákazníky. Jméno *Jenda Rajman* používal i jako název své živnosti a objevuje se i na některých jeho knihvazačských značkách.

⁴ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Ono to není na světě nikdy akorát!* [Vzpomínky na rodiče, bratry a dětství v Rožďalovicích – rukopis J. Rajmana]. nedatováno. číslováno 1–16. s. 3

⁵ Státní okresní archiv v Praze. [*Matrika Rožďalovice 23*]. [online] 1878–1916. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/MatrikaPage/idx/1/matrikaId/11209?13>

⁶ RAJMAN, Jan. *Náš Dědeček*. [b. m.]: Mladý směr, 1959. ISBN nepřiděleno

⁷ RAJMAN, Jan. Z pamětí otcových. *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1931, 29(17), 286–287. ISSN nepřiděleno s. 286

⁸ Nadační fond Jendy Rajmana. *Ono to není na světě nikdy akorát!* cit. dílo viz pozn. 4, s. 5–7

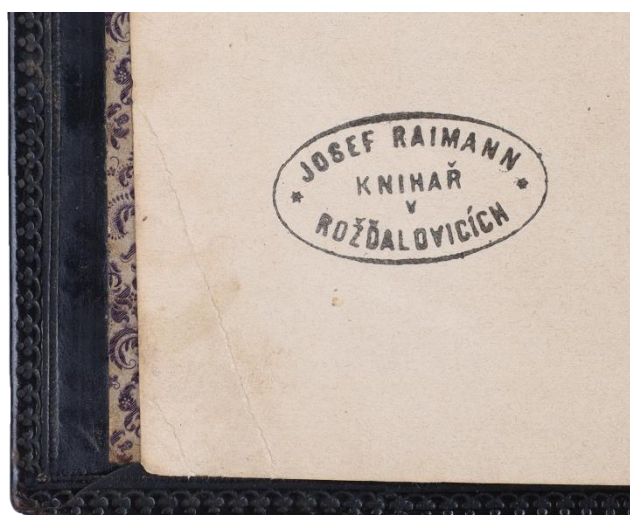
dostatečně odolné a finančně dostupné.⁹ Typickým příkladem Josefovy tvorby je knižní vazba *Bibli Svata* (viz obrázky níže).

Obrázek 1 Celkový pohled na knižní vazbu Josefa Rajmana, vazba nedatována (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 3 Detail ořízky zušlechtěné máčením (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 2 Razítko s knihařskou značkou Josefa Rajmana (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

⁹ RAJMAN, Jan. Několik slov našim knihomilům. *Knihař: časopis pro knihaře, kartonážníky, pouzdraře, linkovače a příbuzné živnosti*. 1949, 40(6), 86–87. ISSN nepřiděleno. s. 87

Jenda vyrůstal se svými rodiči a dvěma staršími bratry Josefem (*19. května 1889)¹⁰ a Vojtěchem (*12. října 1890)¹¹. K otcovu řemeslu tíhnul malý Jenda již od nejútlejšího dětství. U svého otce se vyučil mezi léty 1906 a 1909.¹² Otec mu předal základy práce a naučil ho technice ručního zlacení (Jenda svého otce označoval za vynikajícího ručního zlatiče). Dále si Jenda odnesl do své budoucí praxe smysl pro svědomitost a poctivost. Toužil však dále rozvíjet své dovednosti, a tak nastoupil **5. září 1909**¹³ jako bezplatný dělník do dílny **Ludvíka Bradáče** (1885–1947) na Královských Vinohradech¹⁴ (podrobně o spolupráci s Bradáčem viz 5.4 *Spolupráce s knihaři*). Příchod do Bradáčovy dílny později Rajman popisuje takto: „...z monotonní práce jsem se najednou dostal k Bradáčovi, kde bylo tolik zájmu pro zrakovou úpravu vazby knižní mimo dobrou práci technickou, a tolik přemýšlení a zkoušení a tvořivosti přijít na něco lepšího a ještě lepšího.“¹⁵

Obrázek 4 Rodina Rajmanova, malý Jenda uprostřed, před rokem 1900 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

U Bradáče měl Rajman příležitost seznámit se s řadou významných osobností a získat tak kontakty pro svou budoucí kariéru. Jedná se například o Vratislava Hugo Brunnera, Vojtěcha Preissiga, Karla Dyrynka nebo Oldřicha Menharta.¹⁶ V Bradáčově dílně byl Rajman později povýšen na dílovedoucího a svou první

¹⁰ Státní okresní archiv v Praze. [Matrika Rožďalovice 23]. [online] 1878–1916. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/MatrikaPage/idx/1/matrikaId/11209?13>

¹¹ Tamtéž

¹² HANČAROVÁ, Eugenie. Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích. *Čtenář – měsíčník pro knihovny*. 2016, 68(2), 68–70. ISSN 0011-2321. s. 68

¹³ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Pracovní knížka Jana Rajmana*. Vydáno 1909 obecním úřadem v Rožďalovicích. s. 10–11

¹⁴ Nadační fond Jendy Rajmana. *Životopis jako příloha k žádosti o zvýšení starobního důchodu*. [rukopis]. 8. listopadu 1962

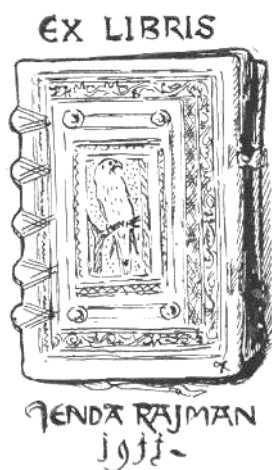
¹⁵ RAJMAN, Jan. Několik slov našim knihomilům. *Knihař: časopis pro knihaře, kartonážníky, pouzdraře, linkovače a příbuzné živnosti*. 1949, 40(6), 86–87. ISSN nepřiděleno. s. 86

¹⁶ Tamtéž

praxi zde završil **10. září 1911**. Ludvík Bradáč Jendovu praxi zhodnotil takto: „*Pracoval u mne... vždy ku mé největší spokojenosti. Byl pilný, pracovitý a odolný pracovník, pročez ho mohu všem pp. kolegům vřele doporučit.*“¹⁷

Během pobytu v Praze si Jenda dále rozšiřoval své znalosti a zkušenosti na různých kurzech a odborných přednáškách. Nejprve navštěvoval kurz při Technologickém muzeu, později kurzy výroby škrobových papírů a máčených papírů, úpravy ořízek, ručního zlacení a další. Absolvoval kurz dělnický i kurz mistrovský. Sám vzpomínal, že během svého pobytu v Praze nevynechal ani jeden kurz, zaměřený na knihvazačské řemeslo.¹⁸

Během svého působení u Ludvíka Bradáče se Jenda Rajman seznámil i s výtvarníkem **Mikolášem Alšem**. Setkání s věhlasným umělcem na mladičkého knihaře velmi silně zapůsobilo. Poprvé se spolu setkali v roce 1911. Tehdy chodil Jenda cvičit do Sokola na Vinohradech, kde se seznámil s jistým studentem medicíny, nadšeným bibliofilem a milovníkem umění, Šimákem. Ten mu domluvil, že může docházet k mistru Alšovi domů a vlepotat mu do knih exlibris. „*Bylo mi tehdy asi devatenáctiletému chlapci z venkova, idealisticky založenému, zrovna horko, s pocitem radosti a ostýchavosti zároveň. Že bych já, Jenda Rajmanů z Rožďalovic, který se na každého umělce díval jako na něco nadpřirozeného, měl osobně mluvit s Mikolášem Alšem.*“¹⁹ Po několika návštěvách mu Mikoláš Aleš nabídl, že mu nakreslí vlastní exlibris. Vytvořil kresbu „*po knihařsky a sokolsky*“²⁰. Motivem exlibris je stará renesanční knižní vazba se sokolem na desce. Ten je

Obrázek 5 Rajmanovo exlibris vytvořené Mikolášem Alšem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

doplňen nápisy nahoře *EX LIBRIS* a dole pod výjevem jménem Rajmana a letopočtem 1911. Jenda Alše popisuje jako velikého umělce a zároveň milého, prostého a srdečného člověka. Že bylo setkání s Alšem pro Jendu velkým zážitkem dokládá též později Rajmanem napsaná a vydaná kniha *Mikoláš Aleš v mých trvalých vzpomínkách* (1939).

Jen několik dní poté, co odešel z Vinohradské dílny, nastoupil Jenda Rajman 15. září 1911 do továrny na zpracování papíru a výrobu obálek (též označovanou jako továrna na dárkové krabičky a knihařskou výrobu) MILANA BAPE v Srbském Bělehradě. Zde

¹⁷ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Pracovní knížka Jana Rajmana*. Vydáno 1909 obecním úřadem v Rožďalovicích. s. 10–11

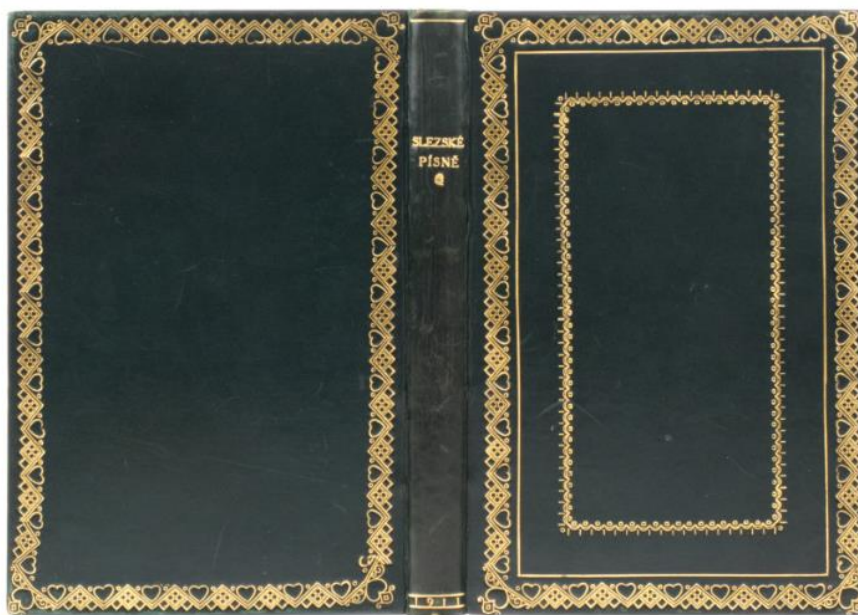
¹⁸ RAJMAN, Jan. K padesátinám mistra L. Bradáče. *Knihář: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1935, 33(4), 43–44. ISSN nepřiděleno. s. 44

¹⁹ RAJMAN, Jan. *Mikoláš Aleš v mých trvalých vzpomínkách*. Rožďalovice: Jenda Rajman, 1939. ISBN nepřiděleno. s. 7

²⁰ Tamtéž, s. 12

pracoval do 23. srpna 1912²¹. Majitel továrny Rajmana hodnotil jako přínosného pracovníka, který po celou dobu zaměstnání pracoval pečlivě a kvalitně.²² Po návratu do Čech znovu rok pracoval pro Ludvíka Bradáče od 11. prosince 1912 do 28. listopadu 1913. Tuto praxi Bradáč zhodnotil velmi kladně, Jenda pracoval k úplné spokojenosti svého zaměstnavatele, coby přední knihařský dělník.²³ Po návratu do Rožďalovic pracoval s otcem v rodinné dílně.

V dubnu 1914 Jenda Rajman poprvé vystavil své práce na *Výstavě v technologickém muzeu*. Jednalo se o obsáhlou výstavu knižních vazeb absolventů kurzů knihařských. Mezi vystavovanými pracemi (například od A. Malíka, M. Malíkové, L. Bradáče nebo A. Tvrdeho) byly i dvě francouzské vazby Jendy Rajmana – *Literární pozůstalost H. Kvapilové* v bílé teletině a *Slezské písně* od Petra Bezruče v černé teletině s ručně zlacenou výzdobou (viz obrázek 6).²⁴ Tyto vazby byly spolu s ostatními ještě téhož roku vystaveny na *Grafické výstavě v Lipsku*. Rajman ve svém životopisu uvádí, že vazby byly otištěny v Pamětní knize výstavy²⁵. V dohledaném katalogu Lipské výstavy je ale zmínka pouze o tom, že zde vystavovali absolventi knihařských kurzů při Technologickém muzeu.²⁶

Obrázek 6 Knižní vazba k titulu *Slezské písně* od Petra Bezruče v černé teletině, vyzdobená zlacením, březen 1914 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula)

²¹ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice [Vysvědčení Jana Rajmana z továrny Milana Bape v Bělehradu]. [rukopis]. 23. 8. 1912

²² Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Pracovní knížka Jana Rajmana*. Vydáno 1909 obecním úřadem v Rožďalovicích. s. 12–13

²³ Tamtéž, s. 14–15

²⁴ Výstava v technologickém muzeu. *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, výrobce modliteb a obchodních knih, papírnický, příb. řemesla a živnosti*. 1914, 14(11–12), 172–176. ISSN nepřiděleno. s. 175

²⁵ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Životopis jako příloha k žádosti o zvýšení starobního důchodu*. [rukopis]. 8. listopadu 1962

²⁶ *Internationale Ausstellung für Buchgewerbe und Graphic: Amtlicher Katalog*. Lipsko: [b.n.], 1914 ISBN nepřiděleno s. 571

4.2 První světová válka a fotografie z italské fronty

S příchodem 1. světové války byl i Jan Rajman povolán do Rakousko-Uherské armády. Díky úrazu, který prodělal v dětství a přišel tak o palec na noze, nemusel jít přímo do bojové linie, ale byla mu přidělena práce úředníka v polní nemocnici (K. u. K. Feldspital Nr. 3/15).²⁷ Na místo špitálu dorazil někdy mezi 12. únorem a 3. červnem 1915. Ve službě pak zůstal minimálně do 20. června 1918.²⁸ První dva roky strávil Jenda s polní nemocnicí na horním toku řeky Soča (Isonzo) v Julských Alpách. Působil zde 15. armádní sbor, tzv. Sarajevský, jehož štáb se nacházel v údolí řeky Bača v městečku Podmelec. Vedle štábu byla v prostorách bývalé továrny zřízena polní nemocnice. Celé dva roky byly boje na horním toku řeky Soča pouze poziční, posun frontové čáry nikdy nepřesáhl dvě stě metrů.²⁹ V únoru roku 1917 celý Feldspital následoval vojsko putující směrem k řece Piavě. Po prolomení italské linie v říjnu 1917 postupoval špitál pravděpodobně dále k městu Cividale del Friuli, poté přes řeku Tagliamento a zůstal ve městě Pordenone.³⁰

Obrázek 7 Jenda Rajman, nedatováno
(sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Rajmanovu válečnou kariéru je možné sledovat díky fotografiím, které pořizoval ve vojenském špitále. Do současnosti se nedochovaly žádné negativy, všechny dochované snímky jsou tak originály, vyvolané samotným Rajmanem. Některé z těchto fotografií používal jako pohlednice, které posílal rodině nebo své budoucí snoubence **Anně Pleskačové**.³¹ Rajman pomocí svého fotoaparátu dokumentoval jak prostředí a krajinu, ve které se zrovna nacházel, tak každodenní události odehrávající se v polním špitálu. Unikátní je například snímek zachycující rentgen lebky zraněného vojáka, dále těž operace v polních podmínkách, exhumace mrtvého těla na hřbitově nebo kolony vojenských sanitek připravených převážet tisíce raněných. Informaci o obrovském množství raněných vojáků nám dokládá fotografie, na které Jenda Rajman zachytil pacienta s číslem 50 000. Snímek byl pořízen 2. 6. 1916, tedy po roce působení polní

²⁷ HAAS, Jan, Jaroslav KUČERA a Karel MARTÍNEK. *Fotografové války*. Praha: Jakura ve spolupráci se Správou Pražského hradu, 2011. ISBN 978-80-903862-7-3. s. 150

²⁸ PATERMANOVÁ, Jaroslava. *Čeští a Slovenští vojáci za první světové války na italské frontě – v osobních svědectvích*. Pardubice, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. s. 33

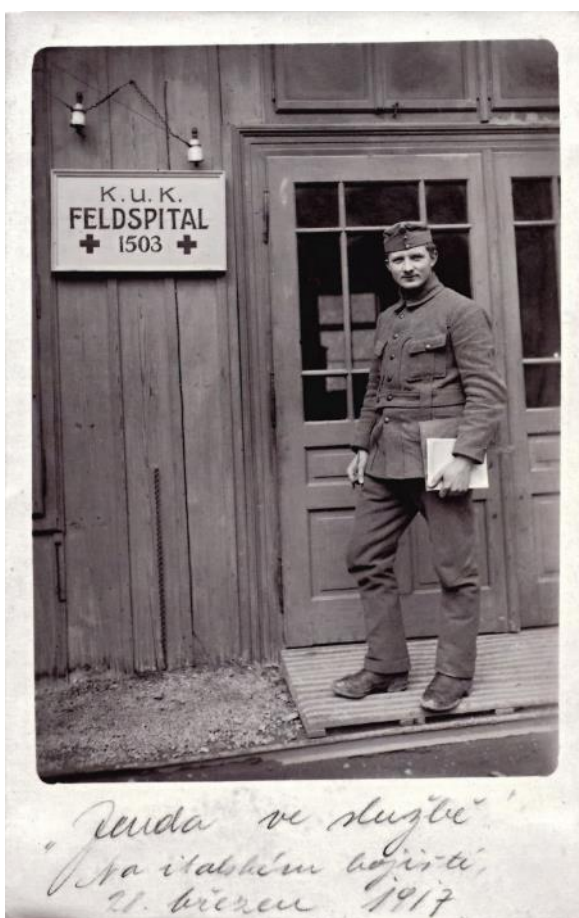
²⁹ HAAS, KUČERA, MARTÍNEK. cit. dílo viz pozn. 27, tamtéž

³⁰ Z italské fronty – Ze sočské fronty až k Piavě -1917-1918. *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* [online]. 2022 [cit. 2024-03-14]. Dostupné z: <https://rajman.cz/z-italske-fronty-az-k-piave-1917-1918/>

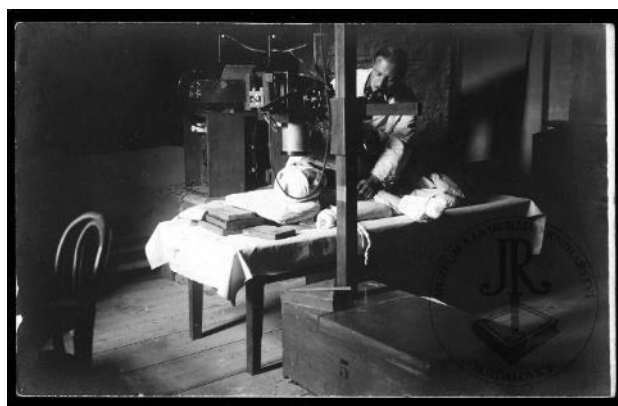
³¹ HAAS, KUČERA, MARTÍNEK. cit. dílo viz pozn. 27, s. 126

nemocnice. Rajmanovy snímky z italské fronty jsou velmi ceněné nejen jako historický doklad, ale především jako silný humanistický dokument zachycující denní život ve vojenském špitále.³²

Kromě Jendy byl do bojů 1. světové války zapojen také jeho starší bratr Josef. Ten jakožto voják z povolání působil rovněž u 15. armádního sboru a mohl tak na svého mladšího bratra dohlížet. Druhý Janův bratr, Vojtěch, byl učitelem v moravském Plumlově. V průběhu války byl rovněž povolán do armády, ale nově zřízené československé republiky se nedožil. Zemřel koncem roku 1914 na následky onemocnění v Plumlově.³³

Obrázek 8 „Jenda ve službě na italském bojišti“, 21. 3. 1917 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 9 Rentgen hlavy, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 10 Operace v polním špitálu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

³² HAAS, KUČERA, MARTÍNEK. *Fotografové války*. Praha: Jakura ve spolupráci se Správou Pražského hradu, 2011. ISBN 978-80-903862-7-3. s. 126

³³ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Ono to není na světě nikdy akorát!* [Vzpomínky na rodiče, bratry a dětství v Rožďalovicích – rukopis J. Rajmana]. nedatováno. číslováno 1–16, s. 7

4.3 Meziválečné období

Po návratu z války pracoval Jenda Rajman nejprve u svého otce v dílně jako knihařský pomocník. Mohl se také konečně oženit s Annou Pleskačovou. Z tohoto manželství se narodil první a jediný syn, kterému dali po otci jméno Jan. Díky novým kontaktům a zkušenostem, které získal u Ludvíka Bradáče se začalo dařit dílnu rozvíjet a lépe vybavovat. Zakázek přibývalo a pro rozšiřující se živnost již malá dílna nestačila. V roce 1924 zakoupili Rajmanovi dům číslo popisné 24 v Rožďalovicích přes ulici naproti jejich

Obrázek 11 Jenda se svou první ženou Annou, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

dosavadní dílny.³⁴ Po přesunu rozšířili své podnikání ještě o knihkupectví. Jenda s otcem pracoval v dílně až do roku 1931, kdy Josef Rajman ve věku sedmdesáti pěti let zemřel.

Roku 1921 se Jenda účastnil další výstavy nesoucí název *Výstava vazeb knižních starých i moderních*, která se konala při příležitosti knihařského sjezdu. Kromě starých gotických, renesančních nebo barokních vazeb byly k vidění také vazby mistrů knihařského řemesla 19. století například bratří Spottů nebo A. Bydžovského. Ze současných umělců zde vystavovali kromě Rajmana také L. Bradáč, A. Tvrdý, O. Brousek nebo J. Podlipný.³⁵ V roce 1929 vystavoval Rajman několik svých vazeb na *Výstavě soudobé kultury v Brně*. Výstava měla za cíl dokumentovat současný stav české knižní vazby.

Vystaven byl výběr těch nejlepších vazeb od Ludvíka Bradáče, Jaroslava Doležala, Josefa Šarapatky nebo Jana Popelky a dalších. Od Jendy Rajmana zde byly vystaveny například titul *Angelus Pacis* od Jana Amose Komenského vázaný ve světlemodré teletině vyzdobený ručním zlacením a slepotiskem, titul *Česno* Jakuba Demla ve vazbě pokryté žlutým marokénem nebo *Sokolská čítanka* rovněž od Jakuba Demla svázaná v světle červeném marokénu.³⁶

³⁴ HANČAROVÁ, Eugenie. Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích. *Čtenář – měsíčník pro knihovny*. 2016, **68**(2), 68–70. ISSN 0011-2321. s. 68

³⁵ Výstava vazeb knižních starých i moderních. *Knihař se stálou přílohou obzor papírnický: Časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1921, **19**(14), 3–4. ISSN nepřiděleno. s. 3

³⁶ BRADÁČ, Ludvík. Výstava soudobé kultury v Brně. *Ročenka československých knihařů*. 1929, **6**(1), 109–112. ISSN nepřiděleno. s. 109–112

Od roku 1934 začal u Rajmana pracovat jeho dlouholetý přítel a bývalý kolega z Bradáčovy dílny knihař a zlatič **Antonín Tvrdý** (1888–1961). Podrobnější informace o spolupráci viz podkapitola 5.4 *Spolupráce s knihaři*. Rajman byl na rozdíl od Tvrdeho mnohem průbojnější, a i přes trvající hospodářskou krizi dokázal svůj podnik udržet a dále rozšiřovat.³⁷ V podnikání se mu dařilo, v době největšího rozmachu zaměstnával šest³⁸ (Jan Karsten uvádí až deset³⁹) pracovníků. Ve své době se jednalo o největší českou ruční knihvazačskou dílnu. Přestože působil mimo velká kulturní centra, dokázal si získat a udržet významnou klientelu.⁴⁰ Mezi jeho stálé zákazníky patřili například Jakub Deml, Mojmír Helcelet, Ferdinand Karafiát, kněžny Josefina Lobkowiczová a Marie Thurn-Taxisová z Loučně nebo Josef Portman.

V květnu roku 1936 zemřela Jendova první žena Anna. Po dvou letech 25. června 1938 se vdovec Rajman znovu oženil s **Marií Řeháčkovou** (*7. 8. 1912)⁴¹, se kterou měli dceru Blanku (v dospělosti provdanou Hančarovou). Ta se o několik let později vyučila v dílně svého otce knihařskému řemeslu a navázala tak na rodinnou tradici.

Obrázek 12 Podobenka Jana Rajmana, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Roku 1935 uspořádalo Umělecko-průmyslové muzeum v Praze **Výstavu československé vazby**, která měla za cíl představit knižní kulturu a knihvazačské řemeslo od středověku (nejstarší vystavená vazba byla z 12. století) až po mistrné práce 19. století od bratří Spottů nebo Zdenky Braunerové. Ze současných knihvazačů zde vystavovali například Bradáč, Tvrdý, Blažek, Dudešek, ale také Jenda Rajman.⁴² V roce 1937 pak Rajman vystavoval některé své vazby na **Světové výstavě v Paříži**.⁴³

³⁷ FIALOVÁ, Anežka. Česká moderní knižní vazba. *Studie Muzea Kroměřížska*. 1993, 47–95. ISSN 0231-5998 s. 67

³⁸ HANČAROVÁ, Eugenie. Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích. *Čtenář – měsíčník pro knihovny*. 2016, 68(2), 68–70. ISSN 0011-2321. s. 68

³⁹ KARSTEN, Jan. Rožďalovský mistr knihař. *Světový zdroj zábavy a poučení*. 1941, 2(58), 172–173. ISSN nepřiděleno. s. 172

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Výpis z knihy sňatků, vedené u okresního úřadu v Jičíně*. [dokument okresního úřadu v Jičíně]. 1938. svazek III, roč. 38, s. 263

⁴² LEPOLIS: Výstava československé vazby. *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1935, 33(12). 133–136. ISSN nepřiděleno. s. 136.

⁴³ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Životopis jako příloha k žádosti o zvýšení starobního důchodu*. [rukopis]. 8. listopadu 1962

4.4 Období druhé světové války a poválečná léta

Život v první polovině 40. let nebyl ani pro Jendův prosperující podnik jednoduchý. Všeobecná hmotná nouze se projevovala i v knihářství nedostatkem kvalitních materiálů a menším počtem zakázek. Přesto si Rajman dokázal udržet svou věrnou klientelu a přátele z okruhu umělců a výtvarníků. I proto vznikla první kniha návštěv „Přátelé a hosté u Rajmanů, kterou „...na památku svázal můj nejmilejší kolega Ant. Tvrdý v naší dílně z posledního kusu vepřovice, kterou jsme měli v těchto zlých dobách světové vojny v zásobě.“⁴⁴. Stálými hosty u Rajmanů byl například výtvarníci Karel Kinský (*1901), Antonín Majer (*1882), Pavel Šimon (*1920) nebo Cyril Bouda (*1901), bibliofil Václav Janka a další.⁴⁵

Jak probíhaly poslední boje druhé světové války v Rožďalovicích Rajman popisuje ve svých vzpomínkách, které vydali jeho potomci v roce 2006 pod názvem *Květen 1945 v Rožďalovicích: deník rožďalovského kniháře*. Rajman sledoval chaotické události, kdy nefungovalo vlakové ani poštovní spojení a lidé žili v neustálém strachu o své blízké, z důvodu absence aktuálních informací o nejnovějším dění. Zároveň popsal i naději a nadšení z konce válečného konfliktu. Nebyl jen pouhým netečným pozorovatelem, aktivně se zapojoval do dění a svůj dům poskytl k ubytování spojeneckým vojákům.⁴⁶ Po osvobození byl zvolen předsedou Národního výboru v Rožďalovicích a byl jím až do podzimu 1948. Očekávaná svoboda ale netrvala

Obrázek 13 Rajman ve své dílně, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

dlouho a události konce 40. let se Rajmanova knihářství citelně dotkly. Po únorovém převratu v roce 1948 byl nucen nejprve omezit své podnikání, později trpět konfiskací svého majetku a jeho využívání socialistickými podniky. V této době se u něj začaly projevovat první zdravotní problémy, kvůli kterým musel v průběhu následujících let postupně omezit práci na knižních vazbách.⁴⁷ Dalším důvodem k omezení produkce byl také všeobecný nedostatek a nedostupnost kvalitních papírnických a knihvazačských materiálů.

⁴⁴ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Přátelé a hosté u Rajmanů* [pamětní kniha, rukopis]. 1941–1951, [nestr.]. Zápis 3. 8. 1941

⁴⁵ Tamtéž, zápis ze dnů 6. 6. 1943, 10. 6. 1943, 26. 4. 1944

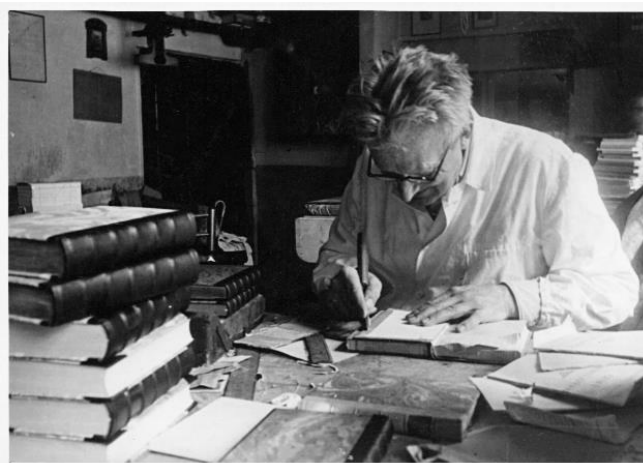
⁴⁶ RAJMAN, Jan. *Květen 1945 v Rožďalovicích: deník rožďalovského kniháře*. Rožďalovice: Rajmanova dílna s r. o., 2006. ISBN 80-903730-0-3

⁴⁷ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice *Životopis jako příloha k žádosti o zvýšení starobního důchodu*. [rukopis]. 8. listopadu 1962

Mnoho dřívějších zákazníkovi si těsně po válce ani nemohlo dovolit nákladné a umělecky svázané knižní vazby. Jenda Rajman si rovněž stěžoval, jak se stále častěji knihy prodávají v méně kvalitních strojových pevných vazbách a ruční knihaře tak přivádějí o zakázky a práci.

Od roku 1952 se dílna stává součástí podniku Komunální služby. Na konci padesátých let, v roce 1957, mu bylo dovoleno pracovat samostatně jako členovi Svazu socialistických umělců.⁴⁸ V roce 1959 vydali Rajmanovi přátelé v Praze drobný výtisk s titulem *Jenda Rajman knihař umělec*, který byl speciálně vytištěn jako pozdrav rožďalovickému mistrovi. Text sepsal Ludvík Páleníček a spíše než o faktografický text, se jedná o spisek vzdávající Rajmanovi hold. Páleníček se seznámil s Rajmanem díky Zuzaně Švabinské, která byla rovněž pravidelnou zákaznicí Rožďalovického knihařství.⁴⁹

Závěr svého života prožil Jenda Rajman ve skromnosti. V roce 1962 byl nucen podat žádost o zvýšení starobního důchodu a rovněž žádost o příspěvek na vytápění domu. V této době již nebyl schopný vydělávat si vázáním knih, byl odkázán čistě na svou skromnou penzi a výdělek manželky, švadleny v domácnosti. Přes své chatrné zdraví se stále účastnil kulturního života v Rožďalovicích a z vlastní iniciativy pořádal výstavy nebo přednášky. Byla to například výstava Maxe Švabinského, Antonína Majera a Karla Vika nebo přehlídka reprodukcí Goyových leptů a grafik.⁵⁰ Jenda Rajman zemřel po dlouhé nemoci **26. března 1965** ve svých rodných Rožďalovicích ve věku nedožitých sedmdesáti tří let.⁵¹ Po jeho smrti v dílně nadále pracovala jeho dcera Blanka (tehdy již provdaná Hančarová), jako zaměstnankyně Socialistických komunálních služeb.

Obrázek 14 Jenda Rajman při práci, 50. léta (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

⁴⁸HANČAROVÁ, Eugenie. Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích. *Čtenář – měsíčník pro knihovny*. 2016, **68(2)**, 68–70. ISSN 0011-2321. s. 69

⁴⁹PÁLENÍČEK, Ludvík. *Jenda Rajman, knihař umělec*. Praha: Alois Chvála, 1959. ISBN nepřiděleno

⁵⁰Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice *Životopis jako příloha k žádosti o zvýšení starobního důchodu*. [rukopis]. 8. listopadu 1962

⁵¹*Kdy zemřeli--?: Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých v letech 1971–1974 a doplňky k rokům 1935–1970*. Praha: St. knihovna ČSSR-Národní knihovna, 1974, **1974(5)**, s. 192.

5. KNIHAŘSKÁ DÍLNA V ROŽĎALOVICÍCH

V Rožďalovicích působil knihař již před rodinou Rajmanovou. Dílna jistého Němčka (zvaného také Trajřůs), fungovala v městečku až do roku 1878, kdy ji převzal Jendův otec Josef. První maličká dílna byla v jediném pokoji pronajatého bytu v domě rožďalovského občana Bureše.⁵² Od roku 1924 až do roku 2021 (tedy téměř sto let) byla knihařská dílna v domě č. 24 na nároží dnešní Husovy a Tyršovy ulice. Tento dům pochází z 18. století, kdy městečko zaznamenalo největšího rozvoje. V polovině 19. století byl k domu přistaven hospodářský objekt. Když celý komplex Rajmanovi na začátku 20. let 20. století zakoupili, byla již v přední části domu zřízena prodejna s výkladem. Jenda Rajman zde provozoval knihkupectví a prodejnu s papírenským zbožím. Zbylá část domu sloužila jako zázemí obchodu a obytné místnosti. Přilehlá hospodářská budova byla využívána jako knihařská dílna. Ve 30. letech (v době největšího rozmachu Rajmanova podniku) proběhla rozsáhlá rekonstrukce a přestavba obou staveb do současné podoby.⁵³ Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, v průběhu 50. let byla dílna s obchodem zestátněna a provozována Státními podniky. Po sametové revoluci v roce 1989 se Rajmanova odkazu chopili jeho potomci. V roce 2002 založili Nadační fond Jendy Rajmana s cílem spravovat umělecký odkaz knihaře J. Rajmana a o tři roky později Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích. Znovuobnovili chod dílny a postupem let celý objekt

Obrázek 15 Knihařství a papírnictví Josefa Rajmana, vpravo Josef Rajman, ve dveřích obchodu Marie Rajmanová, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 16 Knihkupectví a knihařská dílna v domě č. p. 24 ve 20. letech (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

⁵² Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Ono to není na světě nikdy akorát!* [Vzpomínky na rodiče, bratry a dětství v Rožďalovicích – rukopis J. Rajmana]. nedatováno. číslováno 1–16, s. 5–7

⁵³ Domov a dílna knihařské rodiny v době první republiky. *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* [online]. 2022 [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://rajman.cz/muzeum-klasického-kniharstvi/#>

zrekonstruovali.⁵⁴ Naposledy muzeum s dílnou změnilo sídlo v roce 2021. V současnosti se nachází v několika místnostech budovy bývalé dívčí obecné školy č. 146 na Husově ulici v Rožďalovicích.⁵⁵

Obrázek 19 Jenda Rajman před výlohou, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 18 Výloha knihkupectví a kniharství, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 17 Dům č. 24 před posledním stěhováním dílny v roce 2021 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

⁵⁴ Domov a dílna knihařské rodiny v době první republiky. *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* [online]. 2022 [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://rajman.cz/muzeum-klasickeho-kniharstvi/#>

⁵⁵ Nadační fond Jendy Rajmana. *Ojedinělý historický celek na Nymbursku již nenavštívíte* [tisková zpráva k uzavření muzea]. [online]. 6. 10. 2021. Dostupné z: <https://rajman.cz/tiskova-zprava-k-uzavreni-muzea/>

5.1 Vybavení dílny

Část vybavení knihařské dílny zdědil Jenda Rajman po svém otci Josefovi. Vzhledem k tomu, že Josef a později i Jenda často nakupovali od Rakouských nebo Německých firem, jsou u některých zařízení v závorce uvedeny názvy v němčině. Nejstarším do současnosti dochovaným knihařským zařízením, je bloková kolová řezačka („*Beschneidemaschine Rädersystem*“⁵⁶). V roce 1900 ji zakoupil Josef Rajman od Vídeňské firmy *Josef Anger & Söhne*.⁵⁷

Obrázek 20 Označení výrobce na blokové kolové řezačce v Rožďalovické dílně

Strojárna a slévárna se kromě knihařských strojů věnovala také výrobě strojů šicích a tiskařských. Z lipské továrny na výrobu grafických, balících a knihařských strojů *Karl Krause*, pochází knihařské pákové nůžky („*Patentpappschere von Karl Krause*“⁵⁸). Součástí rožďalovické dílny byl také litinový zlatící lis („*Vergolde-und Prägepresse*“⁵⁹), dva metry vysoký knihařský lis s nárazovým kolem („*Stockpresse mit Schlagrad*“⁶⁰) a stolní vřetenový lis („*Stockpresse aus Eisen*“⁶¹) z pardubické strojárny *V. Vajsar a Spol.* Dále byla dílna vybavena menším zařízením: drobnými stolními litinovými lisy, oklepávacím lisem, dřevěnými lisy, stolním zlatícím lisem („*Vergoldeapparat*“⁶²) a dalšími drobnějšími pomůckami a nástroji.

Dílna byla vybavena dřevěným nábytkem, mezi kterými dominoval masivní pracovní stůl. Na dobových fotografiích lze vidět původní umístění úložných skříní pro slepotiskové náradí. Na rozdíl od dnešních dní byly umístěny nad sebou a nebyly opatřeny prosklenými dvířky, ale pouze závěsem (podrobnější popis viz 7.3 *Sbírka slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana*). Knihařský materiál se ukládal do dřevěných polic a regálů nad úroveň pracovního prostoru. V dílně byly umístěny dva dřevěné „arbory“, které si Rajman označil papírovými štítky s popisky uložených materiálů.

⁵⁶ BRADE, Ludwig. *L. Brade's Illustriertes Buchbinderbuch*. Halle ad Saale: Wilhelm Knapp, 1904. ISBN nepřiděleno. s. 47

⁵⁷ Na základě ústního sdělení Ing. Pavla Hančara, potomka Jendy Rajmana. Hořice. 20. 5. 2024

⁵⁸ BRADE. cit. dílo, viz pozn. 56, s. 131

⁵⁹ RHEIN, Adolf. *Das Buchbinderbuch*. Halle (Saale): VEB Wilhelm Knapp Verlag, 1954. ISBN nepřiděleno. s. 327

⁶⁰ BRADE. cit. dílo, viz pozn. 56, s. 15

⁶¹ FRODE, Otto. *Die Handbuchbinderei und die Werkstoffe des Buchbinders*. Leipzig: Fachbuchverlag GMBH Leipzig, 1953. ISBN nepřiděleno. s. 155

⁶² LÜERS, Heinrich. *Das Fachwissen des Buchbinders*. Stuttgart: Max Hettler Verlag, 1943. ISBN nepřiděleno. s. 436

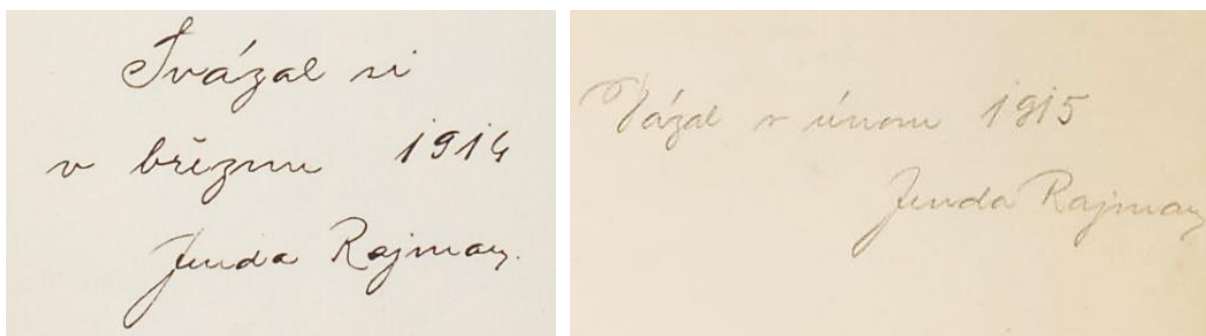
Obrázek 22 Vřetenový lis firmy V. Vajsar a Spol. (vlevo) a zlatí lis (vpravo) v Rožďalovické dílně

Obrázek 21 Zaměstnanci v Rožďalovické dílně, okolo roku 1943. (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

5.2 Knihařské značky

Jenda Rajman během svého života používal mnoho autorských značek, pomocí kterých je možné identifikovat knižní vazby pocházející z jeho dílny. Nejstarší vazby signoval rukopisnými přípisky, doplněnými o měsíc a rok realizace (viz obrázek 23). V pozdějších letech používal několik různých způsobů značení svých knižních vazeb, od jednoduchých nápisových nebo obrazových razítek, přes označení ve slepotisku či zlacení až po značku raženou do papíru předsádek.

Obrázek 23 Rukopisné přípisky Jendy Rajmana s datací

Nejčastěji lze v Rajmanových knižních vazbách nalézt značku ve formě razítka. Existuje jich mnoho variant, většina z nich je zpravidla kulatého tvaru s textem: *Vázal Rajman Rožďalovice* (viz obrázek 24). Některé varianty jsou bez datace; ty pak mohly být používány několik let a v případě potřeby ve středu kruhu dodatečně doplněny rokem výroby. U jiných variant byl letopočet již součástí razítka. Ta pak musel Rajman měnit každý rok. Kromě kulatých nápisových razítek používal rovněž dvě obrazové. První je s motivem podle Rajmanova exlibris od Mikoláše Alše, které je ve spodní části doplněno jménem a rokem výroby vazby (viz obrázek 25). Druhé je ve tvaru otevřené knihy s nápisem uvnitř: *Vázal Jenda Rajman* (viz obrázek 26).

Obrázek 24 Příkladů kruhových nápisových razítek

Obrázek 25 Příklady razítka s motivem podle Rajmanova exlibris

Obrázek 26 Příklady razítka ve tvaru otevřené knihy

Nejnákladnější realizace, především celokožené francouzské vazby, jsou opatřeny označením ve formě slepotisku nebo zlacení ve středu spodní kanty zadní desky. Nápisy jsou vytvořené serifovými i bezserifovými verzálkami v podobě: *RAJMAN ROŽĎALOVICE* (viz obrázek 27). Velmi často jsou též doplněny rokem realizace ve formě arabských nebo římských čísel. Velmi výjimečně se lze setkat se slepotiskovou značkou s motivem podle Rajmanova exlibris od Mikoláše Alše (viz obrázek 25). Ta pak tvoří dominantu knižní desky.

Obrázek 27 Ukázky značení slepotiskem a zlacením

Poslední, méně se vyskytující variantou, je značka vytvořená ražbou do papíru zadní předsádky. Podoba značky vychází z razítka s motivem otevřené knihy a nápisem uvnitř: *Vázał Rajman Rožďalovice* (viz obrázek 28). Vzhledem k rozdílné technice vzniku značky však není zcela totožná.

Obrázek 28 Příklady značky ražené do papíru

5.3 Zaměstnanci dílny a učňové

V knihařské dílně pracoval Jenda z počátku pouze se svým otcem. S rozvojem dílny začal zaměstnávat knihařské dělníky. V době největšího rozkvětu dílny u něj pracovalo současně až šest⁶³ (Jan Karsten uvádí až deset) pracovníků, čímž se jeho podnik stal největší ruční knihvazačskou dílnou působící ve své době v Československu.⁶⁴ Mimo knihařské pracovníky zaměstnával též účetního nebo příručího v obchodě. Z dochované pozůstalosti je známé, že k říjnu roku 1945 pracovali pro Rožďalovickou dílnu čtyři stálí zaměstnanci. Dva knihařští dělníci **Miloš Rambousek** (*1910), a **Antonín Tvrdý** (*1888), učnice **Zdenka Buřilová** (*1930) a účetní, **Václav Šimák** (*1920), který byl zároveň obchodním příručím v knihkupectví.⁶⁵ S tvorbou zušlechťených máčených papírů a s šitím ručních kapitálků pomáhala také Rajmanova druhá žena Marie.

Plat dostávali Rajmanovi zaměstnanci jednou týdně. Knihařský pomocník si za týdenní práci k říjnu roku 1945 vydělal tři sta korun, avšak po odečtení povinných odvodů byla čistá výše výplaty okolo dvě stě sedmdesát korun. Měsíční výplata tak činila cca tisíc sto korun československých. Výplata učedníků byla nižší, v prvním roce praxe dostávali za týden padesát korun a s každým dalším rokem se peněžní odměna zvyšovala.⁶⁶

Za dobu existence dílny v ní pracovali též Rajmanovi knihařští učňové a učnice. Zpravidla byli zapsáni do některé ze státních školy (Základní odborná škola 1 v Hradci Králové nebo Učňovská škola grafická v Praze) a při tom se řemeslu prakticky učili u mistra Rajmana. Jednou z učnic byla **Zdenka Buřilová** (*1930), dcera Rožďalovského hostinského Václava Buřila. V učení u Rajmana byla po dobu tří let od 15. srpna 1944 do 14. srpna 1947.⁶⁷ Dalším z jeho učňů byl například **Vladimír Pour** (*1921) z Bukvice u Jičína, který se řemeslu začal učit až v dospělém věku. Rajman jej v roce 1946 označil za svého nejlepšího žáka.⁶⁸ Mimo další učně se knihařskému řemeslu vyučila také Rajmanova dcera **Blanka** (*1934). U svého otce byla v učení po tři roky od 1. července. 1949 do 30. května. 1952.⁶⁹ Kromě učňů knihařských získávali v rožďalovickém podniku praxi též adeпти povolání knihkupeckého. Obvyklá doba praxe byla tři roky,

⁶³ HANČAROVÁ, Eugenie. Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích. *Čtenář – měsíčník pro knihovny*. 2016, **68**(2), 68–70. ISSN 0011-2321. s. 68

⁶⁴ KARSTEN, Jan. Rožďalovský mistr knihař. *Světový zdroj zábavy a poučení*. 1941, **2**(58), 172–173. ISSN nepřiděleno. s. 172

⁶⁵ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Výplatní listina: říjen 1945*. 25. 10. 1945

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Lehrvertag*. [učební smlouva Zdenky Buřilové, číslo 29726]. 1. 9. 1944

⁶⁸ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *[Dopis Čeňkovi o obchodní živnostenské komoře]*. [rukopis J. Rajmana]. 11. 12. 1946

⁶⁹ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Oznámení o přijetí učně*. [učební smlouva Blanky Rajmanové, číslo 50521]. 7. 7. 1949

po tuto dobu praktikanti často bydleli přímo v domě u Rajmanů. Mezi lety 1938 a 1941 měl Rajman v knihkupectví například **Vladimíra Slavíka** (*1923) z Jablonce nad Jizerou.⁷⁰ Dalším významným knihkupeckým učněm byl **Václav Šimák** (*1920), který po absolvování obchodní akademie nastoupil nejprve k Rajmanovi jako účetní a později se zde začal učit knihkupcem a též knihářem.⁷¹

⁷⁰ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Smlouva o praxi knihkupecké* [učební smlouva Vladimíra Slavíka]. 9. 8. 1938

⁷¹ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Lehrvertrag*. [učební smlouva Václava Šimáka, číslo 35171]. 6. 7. 1945

5.4 Spolupráce s knihaři

5.4.1 Ludvík Bradáč

Ludvík Bradáč se narodil 25. ledna 1885 v městečku Orahovice (dnešní Slovinsko). Jeho otec byl Čech usazený zde jako kolář a Ludvík byl jeho jediným synem z druhého manželství. V roce 1899 ve svých čtrnácti letech přišel do Prahy aby se mohl učit knihařskému řemeslu. Začínal u Aloise Eberleho na Královských Vinohradech, poté se učil v dílně u Jindřicha Nepevného na Staroměstském náměstí.⁷² Vyučení završil v roce 1902. V této době rovněž absolvoval i pokračovací školu knihařskou při Technologickém muzeu v Praze, kde ho vyučoval například Vilém Horák nebo Josef Šubrt. Zde se Bradáč seznámil i s Leopoldem Weignerem, který ho dále podporoval v touze po knihvazačském vzdělání.⁷³ Mezi léty 1904 a 1906 se Bradáč v řemeslu zdokonaloval nejprve u Paula Adama v Düsseldorfu, nějaký čas strávil v Paine u Hannoveru, a nakonec pracoval v Paříži v dílně významného knihvazače Henriho Blanchetiéra. Pařížský pobyt měl na Bradáče vliv nejsilnější, celý život pak propagoval francouzský způsob práce.⁷⁴ Po smrti učitele knihařství při Technologickém ústavu Viléma Horáka se vrátil na žádost Leopolda Weignera opět do Čech, aby zde Horáka zastoupil. Zde se začal významně podílet na výchově a vzdělání nových adeptů knihařského řemesla. Na konci roku 1908 založil svou vlastní dílnu na Královských Vinohradech. Mimo kurzů Technologického muzea vyučoval i na odborné škole pokračovací a později i na Státní grafické škole. Kromě toho přednášel i na knihovnické škole v Praze nebo v Ústavu pro zvelebování živností obchodních a živnostenské komory v Praze. Mezi jeho studenty patřili například Antonín Tvrđý, Petra Pospíšilová, Oto Blažek anebo právě Jenda Rajman.⁷⁵

Obrázek 29 Ludvík Bradáč (*Knihař*, 1935, 33(4), s. 39)

Bradáč byl velmi činorodý, kromě knihařského řemesla a výuky se věnoval i činnosti nakladatelské nebo publikační. Od roku 1908 se podílel na vydávání časopisu *Knihař*, přispíval do periodik *Vitrinka* nebo *Národní listy*. Sám vydával od roku 1916 *Ročenky* a mezi léty 1917 a 1927 časopis *Knihomol* (v prvních dvou

⁷² FIALOVÁ, Anežka. Česká moderní knižní vazba. *Studie Muzea Kroměřížska*. 1993. 47–95. ISSN 0231-5998. s. 61

⁷³ ZIKL, Ondřej. *Podoby a proměny rukodělné knižní vazby v zemích Koruny české od poloviny 19. století do konce první světové války: – tvůrci – organizace – materiály – techniky – poškození – péče*. Litomyšl, 2023. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. s. 224

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž

letech pod názvem *Knihomil*).⁷⁶ V roce 1911 vyly vydány jeho první odborné publikace *Zlacení ruční a Úprava vazeb knižních*. Později to byly například spisy *Knihvazačství* (1912), *Sešit knihařových poznámek* (1923), nebo *Knižní vazba v proměně věků* (1931).⁷⁷ Významnou zakázkou pro něj byly vazby pro hvězdářskou knihovnu Arthura barona Krause z Pardubic, nebo pro prvního předsedu Spolku českých bibliofilů Františka Táborského.⁷⁸ Ludvík Bradáč zemřel 14. listopadu 1947 ve věku šedesáti dvou let.⁷⁹

Bradáč propagoval především francouzský typ knižní vazby, kterému učil i své žáky, mezi nimi i Jendu Rajmana. Razil názor, že knihař musí úzce spolupracovat s výtvarníkem. Návrh vazby by měl v nejlepším případě dělat samotný výtvarník, knihař by pak měl přenést myšlenku a vizi duchaplně v realizaci. Jendu i ostatní své spolupracovníky a žáky vedl k učenlivosti, přemýšlení, tvořivosti a snaze o stálé zdokonalování. Bradáč kolem sebe soustředil velké množství výtvarníků, literátů, vzdělavců a dalších kulturně smýšlejících osobností. Mnozí výtvarníci trávili čas ve Vinohradské dílně, kde sbírali inspiraci pro vlastní návrhy knižních vazeb. „*Měli jsme u stolů stále některého kumštýře, který se díval, jak se to dělá a potom nám dělal návrhy, podle nichž bylo radostno pracovat.*“⁸⁰ Vzpomínal později na setkání s umělci u Bradáče Jenda Rajman. Díky zaměstnání u Ludvíka Bradáče měl možnost seznámit se s řadou osobností a především získat kontakty pro svou budoucí kariéru. Významnými osobnostmi, které spolupracovaly s Bradáčem, byli například Vratislav Hugo Brunner, Vojtěch Preissig, František Kysela, František Kobliha, Karel Dyrynk nebo Oldřich Menhart.⁸¹ Rajman popisoval Bradáče jako aktivního, pracovitého, ale zároveň velmi zaneprázdněného člověka.⁸² Po Jendově návratu do Rožďalovic udržovali pravidelnou korespondenci a až do Bradáčovi smrti je pojilo pevné přátelství.

⁷⁶ ZIKL, Ondřej. *Podoby a proměny rukodělné knižní vazby v zemích Koruny české od poloviny 19. století do konce první světové války: – tvůrci – organizace – materiály – techniky – poškození – péče*. Litomyšl, 2023. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. s. 226–227

⁷⁷ FIALOVÁ, Anežka. Česká moderní knižní vazba. *Studie Muzea Kroměřížska*. 1993. 47–95. ISSN 0231-5998. s. 61

⁷⁸ ZIKL, cit dílo viz pozn. 75, s. 225

⁷⁹ Tamtéž, s. 227

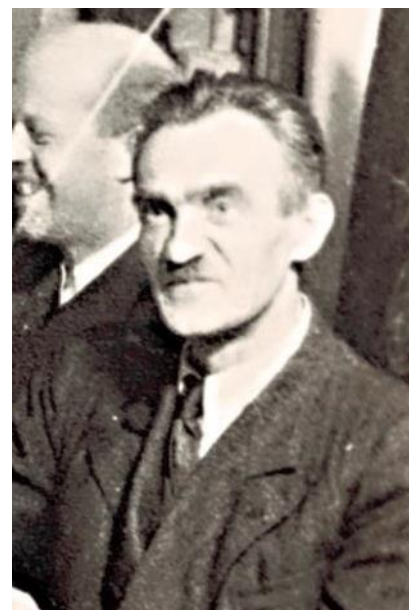
⁸⁰ RAJMAN, Jan. Několik slov našim knihomilům. *Knihář: časopis pro knihaře, kartonážníky, pouzdraře, linkovače a příbuzné živnosti*. 1949, 40(6), 86–87. ISSN nepřiděleno. s. 86

⁸¹ Tamtéž

⁸² RAJMAN, Jan. K padesátinám mistra L. Bradáče. *Knihář: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1935, 33(4), 43–44. ISSN nepřiděleno. s. 43

5.4.2 Antonín Tvrdý

Antonín Tvrdý se narodil 27. dubna 1888 Josefu Tvrdému a jeho ženě Anně Kavkové v Ramzové ve Slezsku (dnes okres Jeseník, část obce Ostružná).⁸³ Knihařině se začal učit v roce 1905 u karlínského kniháře Plesnivého. Odtud však brzy odešel k Eduardu Hamzovi, kde se naučil základy ručního zlatení. Své znalosti a zkušenosti dále rozšiřoval na kurzech Ústavu pro zvelebování živností. Prošel řadou dílen jako ruční zlatič, nejdůležitější však pro jeho další směřování bylo působení u Ludvíka Bradáče. Během práce se zde seznámil s Jendou Rajmanem, z čehož vyústilo celoživotní přátelství. U Bradáče knihařsky vyzrál a začal spolupracovat s řadou významných osobností, např. V. H. Brunnerem nebo F. Kyselou. Spolupracoval i se Spolkem českých bibliofilů. V Bradáčově dílně pracoval až do konce roku 1918 a následně založil vlastní živnost. První dílnu otevřel na Novém Městě Pražském, nejprve v ulici Na Rybníčku, později přesídlil do Spálené ulice. Roku 1929 se přestěhoval do skromného domku na Žižkově, kde poté žil až do konce svého života. V době hospodářské krize svůj skromný podnik ukončil a nejprve pracoval pro K. Vilhelma a od roku 1934 jako ruční zlatič u svého přítele Jendy Rajmana v Rožďalovicích.⁸⁴

Obrázek 30 Antonín Tvrdý, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Přestože byl Tvrdý vynikající knihař a špičkový zlatič, nebyl natolik průbojný, aby mohl udržet v době hospodářské krize svou malou dílnu. Jenda Rajman tak v Antonínovi získal skvělého spolupracovníka, se kterým mohl pracovat na nejnáročnějších projektech. Již v Bradáčově dílně se spolu s Rajmanem podíleli na vazbách *Slezských písní* a Komenského *Kšaftu*.⁸⁵ V Rožďalovicích pak spolupracoval na přednostních vydáních knih nakladatelství Melantrich například Alšův *Špalíček* a Pečírkův *Mánes*.⁸⁶ Velkou část těchto knižních vazeb vyzlatil právě Antonín Tvrdý.⁸⁷ Je zřejmé, že Antonín Tvrdý měl

⁸³ Zemský archiv v Opavě. Sbirka matrik Severomoravského kraje. [Matrika Lipová-lázně, Ramzová, Hohenbartenstein]. [online] 1870–1888. inv. č. 3194, sign. Je IV 15. Dostupné z: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be898b42-f13c-102f-8255-0050568c0263>

⁸⁴ FIALOVÁ, Anežka. Česká moderní knižní vazba. *Studie Muzea Kroměřížska*. 1993. 47–95. ISSN 0231-5998. s. 64

⁸⁵ Tamtéž

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ KINSKÝ, Karel. *Karel Kinský malíř turnovský u Jendy Rajmana rožďalovického mistra knihaře*. Rožďalovice: J. Rajman, 1941. [nestr.]. ISBN nepřiděleno

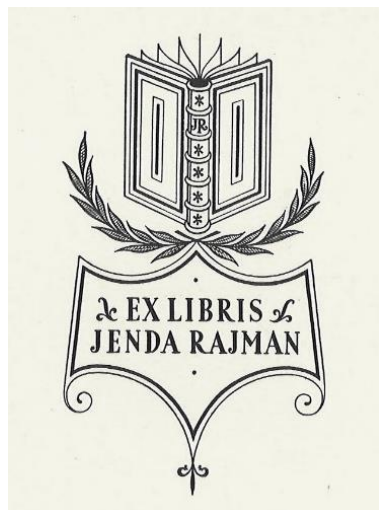
v Rajmanově dílně mezi jinými zaměstnanci výjimečné postavení. Mimo práce na Rajmanových zakázkách mohl pokračovat i ve vlastní tvorbě.

5.5 Spolupráce s výtvarníky

5.5.1 Karel Kinský

Karel Kinský se narodil 2. srpna 1901 v Turnově do rodiny obchodníka Karla Kinského st. A jeho ženy Růženy. Po obecné škole a nižší škole reálné se od roku 1918 učil na odborné škole klenotnické v Turnově. Zde se mu dostalo výtvarného základu u profesora J. Varcla a profesora A. Karče. Po dvou letech školu opustil, aby mohl naplno rozvinout svůj talent na umělecko-průmyslové škole v Praze. Zde studoval v ateliéru ornamentální tvorby u Vratislava H. Brunnera. Ten Kinskému vtiskl „...celou svou lásku k vytváření nového českého ornamentu, stylu, řešení písma, k výzdobě knihy, naučil ho viděti okolní svět v jeho krásných tvarech a dal mu pevný základ k celé další životní práci.“⁸⁸ V roce 1923 mu byla udělena jedna z pěti státních cen na škole umělecko-průmyslové.

Po absolvování povinné vojenské služby nastoupil v roce 1925 k Františku Kyselovi. Část roku pak strávil v Paříži v době světové výstavy dekorativního umění. Následně do roku 1928 pracoval pro nově zřízenou speciální školu V. H. Brunnera. Absolvoval studijní cestu do Německa a v roce 1929 do Francie. Po návratu se natrvalo usadil v rodném Turnově.⁸⁹

Obrázek 32 Ex libris Jendy Rajmana od Karla Kinského (HRADEČNÝ, *Knižní značky Karla Kinského*, 1940, s. 47)

Obrázek 31 Karel Kinský u Jendy Rajmana, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Zabýval se drobnomalbou na pergameni a kůži, kresbou a malbou rostlin, ilustracemi, tvorbou exlibris i volnou a užitkovou grafikou a umělecko-průmyslovými návrhy. Své práce vystavoval jak v rodném Turnově, Mladé Boleslavi či Pardubicích, ale i v Praze a na mezinárodních výstavách v Lisabonu nebo Los Angeles. Rovněž přispíval svými články do lokálních časopisů a s J. Durychem či J. Rajmanem vydával drobné publikace.⁹⁰

⁸⁸ HRADEČNÝ, Otakar. *Knižní značky Karla Kinského*. V Rožďalovicích: Jenda Rajman, 1940. ISBN nepřiděleno. s. 5

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Tamtéž

V roce 1939 se Kinský podílel typografickou úpravou na Rajmanově titulu *Mikoláš Aleš v mých trvalých vzpomínkách*. Ve spolupráci s Rajmanem a Otakarem Hradečným vydali Kinským vytvořené exlibris – *Knížní značky Karla Kinského* (1940) nebo drobnou knížku *Karel Kinský malíř turnovský u Jendy Rajmana rožďalovického mistra knihaře* (1941). Pro Rajmanovu dílnu vytvořil také návrhy třech slepotiskových tlačítek. Mimo spolupráci pojilo Kinského a Rajmana přátelství, které vyústilo v pobyt Karla v Rožďalovicích, kde se mimo jiné učil u Jendy knihařit. Na památku svého pobytu vytvářel často vtipné kresby a fotomontáže, které doplňoval neméně vtipnými popisy. Rajmana tak zobrazil například jako rytíře knihařského nebo ladného atleta-knihaře („*Nám knihařům je zábavou, při práci ladný tělocvik, on těla sytou potravou, činí vždy ducha veselého...*“). Kromě Jendy vyobrazil též jeho ženu Marii („*Fotomontáž z brusu nová, na níž možno jasně zřítí, kterak paní Rajmanová kráčí kapitálek šítí...*“) nebo knihaře Antonína Tvrdeho při zlacení Špalíčku.⁹¹

Obrázek 34 Fotomontáž Jendy Rajmana jako ladného atleta-knihaře, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 33 Fotomontáž Rajmanovy ženy Marie při šití kapitálek, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

⁹¹ KINSKÝ, Karel. *Karel Kinský malíř turnovský u Jendy Rajmana rožďalovického mistra knihaře*. Rožďalovice: J. Rajman, 1941. [nestr.]. ISBN nepřiděleno

5.5.2 Karel Vik

Grafik, ilustrátor a malíř Karel Vik se narodil 4. listopadu 1883 v Hořicích. Roku 1898 nejprve absolvoval lomnickou tkalcovskou školu a poté nějaký čas pracoval pro tkalcovský závod. Na jaře v roce 1902 opustil továrnu a začal navštěvovat kursy kreslení při sochařsko-kamenické škole v Hořicích. Ještě téhož roku byl přijat do ateliéru krajinomalby Rudolfa von Ottenfelda na pražskou Akademii výtvarných umění. Zde studium dokončil v roce 1908. Po první světové válce se přestěhoval do Turnova.⁹² Věnoval se především tvorbě grafik, jeho nejmilejší technikou byl dřevoryt. V roce 1917 se podílel na založení Sdružení českých umělců grafiků Hollar. Zemřel 18. října 1964 v Turnově.⁹³

V Rožďalovicích často navštěvoval svého přítele Jendu Rajmana. Společně vydali například sérii pohlednic Rožďalovic a okolí, jichž byl Karel Vik autorem. V roce 1947 vydala Místní rada osvětová v Rožďalovicích *Sborníček vzpomínek rodáků a přátel Rožďalovic* (viz obrázek 79). Obálku navrhl Karel Vik a vytvořil i dřevoryt s motivem rožďalovického kostela sv. Havla. Dřevoryt se stal dominantou knižních vazeb od Jendy Rajmana.

5.5.3 Cyril Bouda

Cyril Bouda se narodil 14. listopadu 1901 v Kladně do rodiny profesora kreslení. Byl českým malířem, grafikem a ilustrátorem, ale kromě toho se věnoval též tvorbě návrhů knižních vazeb. Studoval nejprve na pražské Vysoké škole uměleckoprůmyslové u Františka Kysely a po absolvování v roce 1923 nastoupil na Akademii výtvarných umění do ateliéru Maxe Švabinského. Zde studium úspěšně dokončil v roce 1926. Mezi lety 1946 a 1972 působil jako profesor na Pedagogické fakultě Karlovy Univerzity v Praze. Zemřel 29. srpna 1984 v Praze.⁹⁴

Do dějin knižní kultury se zapsal jako autor ex libris, a především návrhů knižních vazeb série *Hyperion* Karla Jánského. Mezi léty 1921 a 1928 vytvořil třicet pět návrhů knižních vazeb této série, které realizoval například Ludvík Bradáč nebo Antonín

Obrázek 35 Otisk slepotiskového štočku podle návrhu Cyrila Boudy – ze sbírky slepotiskových nástrojů Jendy Rajmana

⁹² VIK, Karel a Jan LORIŠ. *Karel Vik: 137. výstava k sedmdesátým narozeninám umělcovým: listopad 1953–leden 1954*. Praha: Národní galerie, 1953, ISBN nepředěleno. s. [3–6]

⁹³ KRÁL, Jindřich a Pavel KÁŇA. *Umění vázat knihy*. Praha: Pavel Káňa – vydavatelství KNIHAŘ, 2011. ISBN 978-80-86292-45-8. s. [289–290]

⁹⁴ Tamtéž, s. [289]

Tvrďý.⁹⁵ Poté, co Tvrďý nastoupil do dílny Jendy Rajmana, přinesl s sebou i množství štočků podle návrhu Cyrila Boudy. Ty jsou dodnes dochovány mezi sbírkou slepotiskového nářadí v Rožďalovické dílně. Přestože Bouda s Rajmanem přímo na nějakém společném projektu nespolečně pracoval, byl v Rožďalovicích pravidelným hostem.⁹⁶

⁹⁵ BOUDA, Cyril a Karel JANSKÝ. *Cyril Bouda v Hyperionu*. Praha: J. Pícka, 1941, [nestr.]. ISBN nepřiděleno

⁹⁶ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Přátelé a hosté u Rajmanů* [pamětní kniha, rukopis]. 1941–1951. [nestr.]. zápis 29. 5. 1944

5.6 Další Rajmanovy aktivity – nakladatelská činnost, články atd.

Kromě knihvazačské dílny, papírenského obchodu a knihkupectví se Jenda Rajman věnoval příležitostně též práci nakladatelské. V malých nákladech vydal několik titulů, často neprodejných, určených především pro své přátele, příznivce bibliofily a zákazníky. Spolupracoval při tom mnohdy s výtvarníky a spisovateli. Tituly pak zpravidla opatřoval svými vazbami. Již v roce 1928 vydal titul *Vesnice* od Ivana Sergejeviče Turgeněva jako soukromý neprodejný tisk. Celý náklad byl vytištěn firmou Kryl a Scotti z Nového Jičína na Moravě. Později spolupracoval s knihtiskárnou Müller a spol. v Turnově. V roce 1939 vydal svůj autorský text věnovaný památce Mikoláše Alše. Na typografické úpravě titulu *Mikoláš Aleš v mých trvalých vzpomínkách* se podílel Karel Kinský. O rok později Rajman vydal dva tisky věnující se výtvarným pracím Kinského, a to *Knížní značky Karla Kinského* od Otakara Hradečného a svazek Kinského fotomontáží a koláží pod názvem *Karel Kinský, malíř turnovský u Jendy Rajmana rožďalovického mistra kniháře*.

Po vzoru Ludvíka Bradáče příležitostně přispíval krátkými články do časopisu *Knihář: časopis pro kniháře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky příbuzná řemesla a živnosti* nebo do Bradáčovy *Ročenky československých knihářů*. Byl autorem článků *Olejové papíry máčené na vodě* (Ročenka, 1926, 2(1). s. 123–125), *Po stopě zlého činu...* (Knihář, 1933, 31(20). s. 236–238), *Padesát let života a práce Mistra Bradáče* (Knihář, 1935, 33(4). s. 37–38) nebo *Po výstavce v Hradci Králové* (Knihář, 1947, 38(7). s. 99–101) a dalších. V roce 1959 napsal drobnou knížku o svém dědečkovi Vojtěchu Nechánském – *Náš dědeček*, kterou vydal Mladý směr. V pozdějších letech často sepisoval své vzpomínky, ve stáří snil, že napíše knihu o své rodině a předcích. Pro tento účel vznikla v roce 1957 knižní vazba *Kronika našeho rodu*, ve které chtěl shrnout významné události, které pamatoval a zaznamenat své vzpomínky pro budoucí generace. Vzniklo ale pouze několik stran textu, kniha zůstala nejprve kvůli jeho nemoci a následné smrti nedokončena.

Obrázek 36 Jenda Rajman u své knihovny, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

6. KNIŽNÍ VAZBY JENDY RAJMANA

Knižní produkce Jendy Rajmana je velice obsáhlá. Rajman byl velmi produktivní knihař, z jeho dílny v Rožďalovicích vyšly desetitisíce knižních vazeb, od nejprostších celopapírových zavěšovaných vazeb s rovným hřbetem až po umělecky zpracované francouzské vazby. V době největšího rozmachu na přelomu 30. a 40. let byla dílna schopna ročně vyprodukovat až pět tisíc vazeb. Například konkrétně v roce 1937 to bylo přibližně 4680 knižních vazeb.⁹⁷ Je jasné, že v tomto obrovském počtu nemohly být všechny vazby naprosto dokonale precizně zpracované. Vazby musely vznikat rychle, a především na zběžnější produkci se dají pozorovat drobné nedokonalosti. I přes to je dobře patrné, jak měl Rajman i jeho pomocníci knihařské řemeslo výborně zvládnuté. Všechny knižní vazby jsou udělány poctivě, z obrovské produkce není žádná knižní vazba vytvořena odbytě či nekvalitně. I přes obrovský počet vzniklých vazeb si tak Rajmanova dílna dokázala udržet dobrou kvalitu zpracování. Z průzkumu je patrné, že naprostá většina knižních vazeb je stále v dobrém stavu a zcela funkčních. Jenda Rajman si zakládal na dobrém jménu firmy, špatně odvedená práce by pro něj byla nepřijatelná.

U nejranejších vazeb je velmi pravděpodobné, že je Rajman dělal celé sám nebo za pomoci svého otce Josefa; v době učení u Bradáče s vedením svého mistra. Od ušití bloku, úpravu ořízky, přes kapitálek, vytvoření desek a vazby až po pokryv, výzdobu a ochranný obal – pouzdro. Od poloviny 20. let se ale situace změnila. Jenda Rajman ve své dílně v Rožďalovicích zaměstnával další knihařské pomocníky. Účastnil se sice stále procesu výroby, u knižních vazeb z tohoto období se ale nedá přesně určit, které části dělal sám a které některý z jeho zaměstnanců. Je možné, že některé vazby s jeho signaturou, dělal z většiny některý pomocník. Dá se předpokládat, že u zběžnější produkce se na výrobě podílel z menší míry. U těch nejnáročnějších realizací je ale pravděpodobné, že podíl jeho práce na vazbách byl větší a některé z nich mohl dělat zcela sám. Je například doloženo, že procesu výroby knižních vazeb titulu *Špalíček národních písní a říkadel Mikoláše Alše* (1939) pro nakladatelství Melantrich, se mimo něj účastnil i jeho přítel a zaměstnanec Antonín Tvrdý, který vytvořil většinu zlacení.⁹⁸ V 50. letech po nuceném propuštění zaměstnanců se jeho podíl na zpracování knižních vazeb (i těch zběžných) znovu zvyšuje. V tuto dobu mu s prací pomáhala pouze jeho manželka Marie (šití kapitálek) a po vyučení jeho dcera Blanka.

⁹⁷ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *[Kniha prodaných vazeb]*. [účetní kniha]. 1937–1956

⁹⁸ KINSKÝ, Karel. *Karel Kinský malíř turnovský u Jendy Rajmana rožďalovického mistra knihaře*. Rožďalovice: J. Rajman, 1941. [nestr.]. ISBN nepřiděleno

6.1 Vazební a výzdobné techniky, používané materiály a jejich zpracování

Jenda Rajman svou knižní produkci rozděloval podle druhu vazby. K jednotlivým druhům měl přiřazené zkratky, které pak používal na objednacích lístcích svých zákazníků. Na řádcích níže je uveden přepis dochovaného Rajmanova rukopisu s vysvětlením zkratk a stručným popisem uvedených knižních vazeb.

Vysvětlení.

ku zkratkami označeným druhům vazby na objednacích lístcích

knihaře a knihkupce Jendy Rajmana, v Rožďalovicích.....

cp jest vazba celo papírová, buď v jednobarevném nebo pestrém či ručně mramorovaném papíru, titul obyčejně po délce hřbetu ručně vyzlacen, ořízka nahoře hlazená jednobarevná – na menší knížky podřadnějšího významu.

1/2 plt jest vazba ploplátěná, hřbet a rohy v plátně – na větší a silnější knihy podřadnějšího významu.

1tk jest vazba látce, tj. celoplátěná, buď v ruském plátně jednobarevném, nebo v látce ručně mramorované či tištěné nebo tkané, na větší a silnější knihy cennějšího významu.

1/2k nebo 1/2pg jest vazba celokožená nebo celopergamenová, se zlatou ořízkou nahoře, na slabší cennější knížky. Titul bývá na hladkém hřbetu obyčejně po délce proložené ručně vyzlacen. Kryté růžky pergaménové, potah jednobarevný nebo ručně mramorovaný, nebo tištěný.

*1/2f jest vazba plofrancouská, hřbet a rohy v kůži, v kozince hladké či zrnité nebo v přírodní vepřovici. Ořízka nahoře zlatá, motouz, na který je kniha šita, dvakrát skrze desku protažen, s vazy na hřbetu /vazba na hlubokou drážku/ technicky provedena jako vazba F
Tuto vazbu doporučuji na všechny knihy cenného obsahu, pokud by na ně vazba F byla finančně nedostupnou.*

ck a cpg jest vazba celokožená nebo celopergamenová na všechny cenné knížky objemu jako při 1/2k /tzu. vazba anglická/. Desky mohou být tuhé neohebné, nebo měkké, ohebné.

F jest vazba francouská, tj. celokožená, technicky provedena jako 1/2f, tj. nejdokonalejší technický způsob vazby, nám dosud známý.

Ck, cpg, a F mají vždy ochranná pouzdra, potažená obyčejně ručně mramorovaným papírem.

Při jednodušších vazbách zhotovují pouzdra /zasouvací/ jen na výslovné přání.

Všechny zde uvedené vazby jsou provedeny s největší péčí a s použitím jen nejlepších příprav a jenom ručně zlaceny či vypalovány nebo mořeny.

Všechny vazby, i nejjednodušší, hledím přizpůsobiti obsahu knihy.

Cp, s použitím pergamenových růžků krytých a s pergamenovými hlavicemi /kapitálky/, obojí tuto vazbu činí neobyčejně trvanlivou/ o 1.50 více.

1/2f při použití nejdražších luxusních koží, jako bílé vepřovice, barevné teletiny, écrasée a maroquinu o 4.—až 6.--Kč dražší.⁹⁹

Z dochovaného textu je patrné, že knižní vazby rozděloval primárně podle použitého potahového materiálu na výše jmenované vazby celopapírové, celoplátěné a poloplátěné, pergamenové a polopergamenové a celokožené a polokožené. Jako samostatný druh pak uvádí vazbu francouzskou (popřípadě polofrancouzskou). Například J. Doležal nebo A. Vagrčka francouzskou vazbu popisují především podle způsobu nasazení, nikoliv podle použitého potahu desek¹⁰⁰. Ve smyslu dělení podle použitého materiálu, by francouzská vazba byla podkategorií celokožené vazby, respektive polofrancouzská podkategorií vazby polokožené. V tomto případě pojem celokožená vazba zahrnuje různé varianty nasazovaných i zavěšovaných vazeb s koženým potahem, bez ohledu na nasazení a další zpracování. Rajman ale vazbu francouzskou nepovažoval za typ celokožené vazby. Francouzská vazba je pro něj nejvýstřednější způsob zpracování knižních vazeb, a proto ji nemohl chápat ve stejné kategorii spolu s dalšími celokoženými vazbami. Jako celokoženou vazbu označoval jakoukoli vazbu v kůži, která byla buď zavěšená anebo nasazená na knižní blok jiným způsobem než francouzským. Jako francouzské vazby pak označoval pouze celokožené vazby francouzského způsobu nasazení a zpracování. Polokožené vazby vytvořené stejným způsobem nazýval vazbami polofrancouzskými. V následujících podkapitolách je dodrženo rozdělení knižních vazeb tak, jak je chápal samotný Rajman a jak jsou popsány a rozděleny ve výše citovaném dokumentu. Tento způsob rozdělení a značení knižních vazeb používal nejen při jednání se zákazníky, ale rovněž k vytváření záznamů pro své vlastní potřeby. Pomocí těchto zkratk jsou vazby uváděny i v jeho účetních knihách anebo v „*Knize zákazníků*“¹⁰¹.

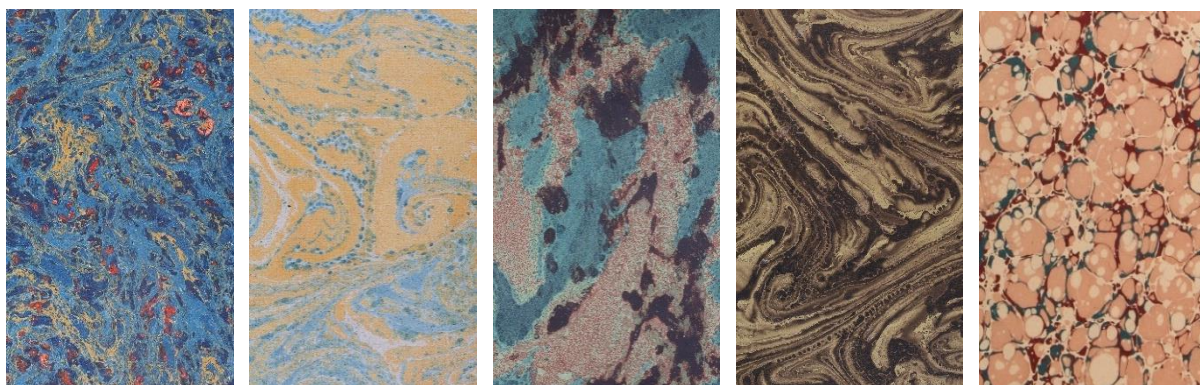
⁹⁹ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Vysvětlení ku zkratkami označeným druhům vazby na objednacích lístcích knihaře a knihkupce Jendy Rajmana...* [rukopis J. Rajmana]. nedatováno

¹⁰⁰ DOLEŽAL, Jaroslav. *Vazby knih*. 3. vydání. Praha: SNTL – Státní nakladatelství technické literatury, 1987. ISBN nepřiděleno.

VAGRČKA, Alois. *Knihařství: Technologie ruční vazby*. Praha: SNTL – Státní nakladatelství technické literatury, 1969. ISBN nepřiděleno

¹⁰¹ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Zákazníci, Jenda Rajman*. [kniha zákazníků]. 1926–1964

Použití materiálu na knižní vazbu se odvíjelo od daného typu vazby a především od jejího významu. Na dražší a významnější zakázky volil Rajman kvalitnější a cennější materiály, naopak u zběžné produkce si dovolil používat i levné nebo náhražkové materiály. Z kůží používal různé druhy přírodních i barvených kozin, jako například pravé i ecrasè marokény, safiány, jemné kozinky, šagrény nebo oázni koziny. Dále také barvené i přírodní teletiny, vepřovice, vazebné pergameny a méně často pak skopovice nebo juchty. Na potah, předsádky i pouzdra používal nepřeberné množství papírů, od obyčejných jednobarevných strojních, až po ruční zušlechtěné papíry. Často se na vazbách objevují Rajmanovy oblíbené papíry máčené na vodní hladině, které se naučil vytvářet od svého mistra Ludvíka Bradáče¹⁰². Mimo ně samozřejmě také zušlechtěné papíry máčené na karagenu, škrobové nebo mačkané papíry, dále také papíry pergamenové, potištěné, papíry s moaré vzorem, nebo javánské papíry a další. Na zlacené ořízky používal jak plátkového zlata, tak jeho náhražky, tzv. metály.

Obrázek 37 Ukázky zušlechtěných máčených papírů použitých na Rajmanových vazbách (první čtyři zleva máčené na vodě, poslední na karagenu)

Obrázek 38 Ukázky zušlechtěných papírů použitých na Rajmanových vazbách (zleva: škrobový, javánský, mačkaný a dva s potištěným vzorem)

Z výzdobných technik volil Jenda Rajman nejčastěji slepotisk a zlacení. K tomu používal celou sbírku nástrojů, která se v Rožďalovické dílně dochovala téměř kompletní do dnešních dní. Podrobněji se sbírkou slepotiskových nástrojů zabývá kapitola 7. *Dokumentace a průzkum slepotiskových nástrojů z dílny*

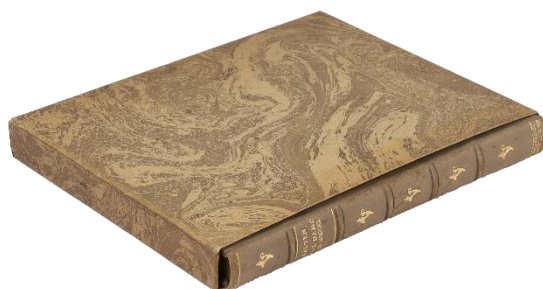
¹⁰² RAJMAN, Jan. Olejové papíry máčené na vodě. *Ročenka československých knihařů*. 1926, 2(1), 123-125. ISSN nepřiděleno. s. 123–125

Jendy Rajmana. O tom, jakým způsobem a s jakou suverenitou a zručností zlatil, se podělil v krátkém na stroji psaném záznamu z roku 1952, který se dochoval mezi ostatními dokumenty pozůstalosti.

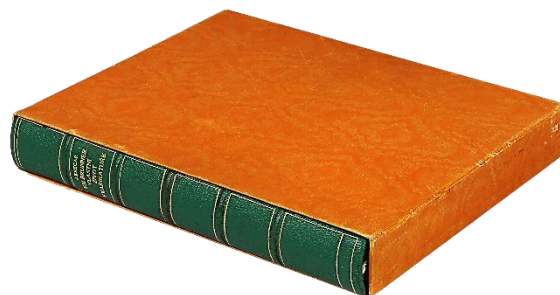
*2. srpna 1952 v měsíci, kdy dovrším 60 let svého života jsem ručně zlatil takto: Vstoupil jsem do dílny o 5 ráno, přetřel ještě bílkem všechny štítky již také včera nabílkované, všechny najednou opráškoval a počal zlatiti na všechny stejný titul, již od včera ve dvou svěřácích sesazený, oba svěřáky obřítval současně na jednom kahanu: Longsfellow, –PÍSEŇ–O HLAVA–THOVI. Autor běžným oloveným, titul mosaznými versálkami. Byl jsem hotov 2 minuty před desátou hodinou a vyzlatil celkem 222 tituly, lzbytek který mi včera z větší skupiny zůstal ještě ku zlacení/ Vyzlatil jsem tedy za necelých 5 hodin 222 čtyřřádkové tituly, tj. 888 řádků za 298 minut. Lístek zlata dal průměrně 13 titulů ... Zlacení všech titulů nebylo naprosto dokonalé, ale v celku dobré, vysokého lesku a řádky až na nepatrné výjimky rovné a dobře posazené do středu štítku...*¹⁰³

Kromě slepotisku a zlacení se v jeho tvorbě příležitostně vyskytují i další techniky výzdoby, jako například kožené aplikace (např. knižní vazba *Základy umělecké výchovy*, kterou Rajman svázal před rokem 1915), lokální moření kůže (např. na knižní vazbě *Umělecký list Moravských umělců* z roku 1926, a *Kronika našeho rodu* z roku 1957) nebo kresba na pergamen (např. kresba tuží na pergamenovou vazbu *Hodkův „Zpěvník“*, jejíž návrh vznikl pro p. Kratochvíla v březnu roku 1926). V následujících podkapitolách budou podrobněji rozepsány jednotlivé druhy knižních vazeb a u vybraných vazeb podrobněji popsány jednotlivé typologické prvky, použité materiály a způsoby výzdoby.

Na dražší vazby (celokožené, celopergamenové a francouzské) zhotovoval zpravidla zásuvná lepenková pouzdra, která, jak píše, potahoval zušlechťenými papíry. U levnějších vazeb se výroba pouzdra odvíjela od přání zákazníka. Některé vazby opatřoval též často kartónovými zásuvnými krabičkami potaženými papíry imitující hedvábí (tzv. moaré papíry).

Obrázek 39 Zásuvné pouzdro potažené zušlechťeným papírem (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

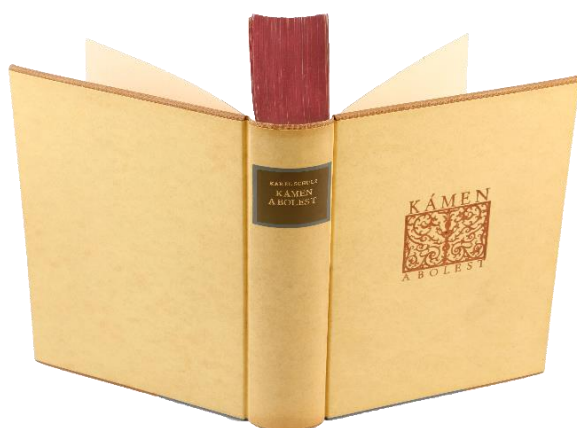
Obrázek 40 Zásuvné pouzdro potažené moaré papírem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

¹⁰³ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. [Záznam o ručním zlacení]. [rukopis J. Rajmana]. 2. srpna 1952

6.1.1 Celopapírové vazby

Jedná se vždy o vazby zavěšované – tedy, že knižní vazba vznikala nezávisle na knižním bloku a poté byla s blokem spojena pomocí předsádek (popřípadě přesahů vazů nebo tkalounů a přelepů hřbetu). Knižní blok je u těchto vazeb nejčastěji ušit na textilní tkalouny nebo tkanice, jednoduchým přímým šitím se zapošivacími stehy. V případě, že se jednalo o knižní blok většího objemu, volil Rajman šití na zapuštěné vazy. Hřbet mohl ponechat rovný (pokud se jednalo o knihy menších, a především užších formátů) anebo mírně zakulatit (u objemnějších knih). Hřbet zpevnil gázovým nebo papírovým přelepem. Horní ořízka nebývala zlacená (pro Rajmana byly celopapírové vazby podřadnější, nechtěl na ně užívat drahých materiálů), většinou byla leštěná a natíraná barvou, kapitálky byly vždy ze strojově vyráběné metráže. Lepenkové knižní desky jsou s hřbetníkem spojeny pomocí papírového svěšovacího proužku.¹⁰⁴ Na potah vazby používal Rajman nepřebernou škálu papírů, především pak jednobarevných nebo zušlechtěných (máčených na vodní hladině). Potah mohl být tvořen pouze papírem, u některých vazeb se ale objevují i vyztužené hlavice a skryté růžky pergamenové, kožené nebo plátěné. Rovněž se objevují celopapírové vazby, jejichž hlavice, horní a dolní kanty jsou vyztuženy knihařským plátnem. Titul na hřbetě je zpravidla na papírovém štítku jiné barvy, než je potah. V případě užších knih je vodorovný se hřbetem. Především vazby s jednobarevným papírem mohly být na přední desce doplněny zlaceným nebo barevně tištěným motivem z jednoho štočku.

Celopapírové vazby byly určeny pro levné knihy běžného charakteru, vznikaly rychle a mnohdy ve větším počtu stejným kusů. Proto jim také nebyla věnována taková pozornost, jako dražším a významnějším vazbám. Dají se na nich pozorovat drobné nedokonalosti a nepřesnosti. Přesto se i tyto „obyčejné“ vazby vyznačují řemeslně dobrým a poctivým zpracováním.

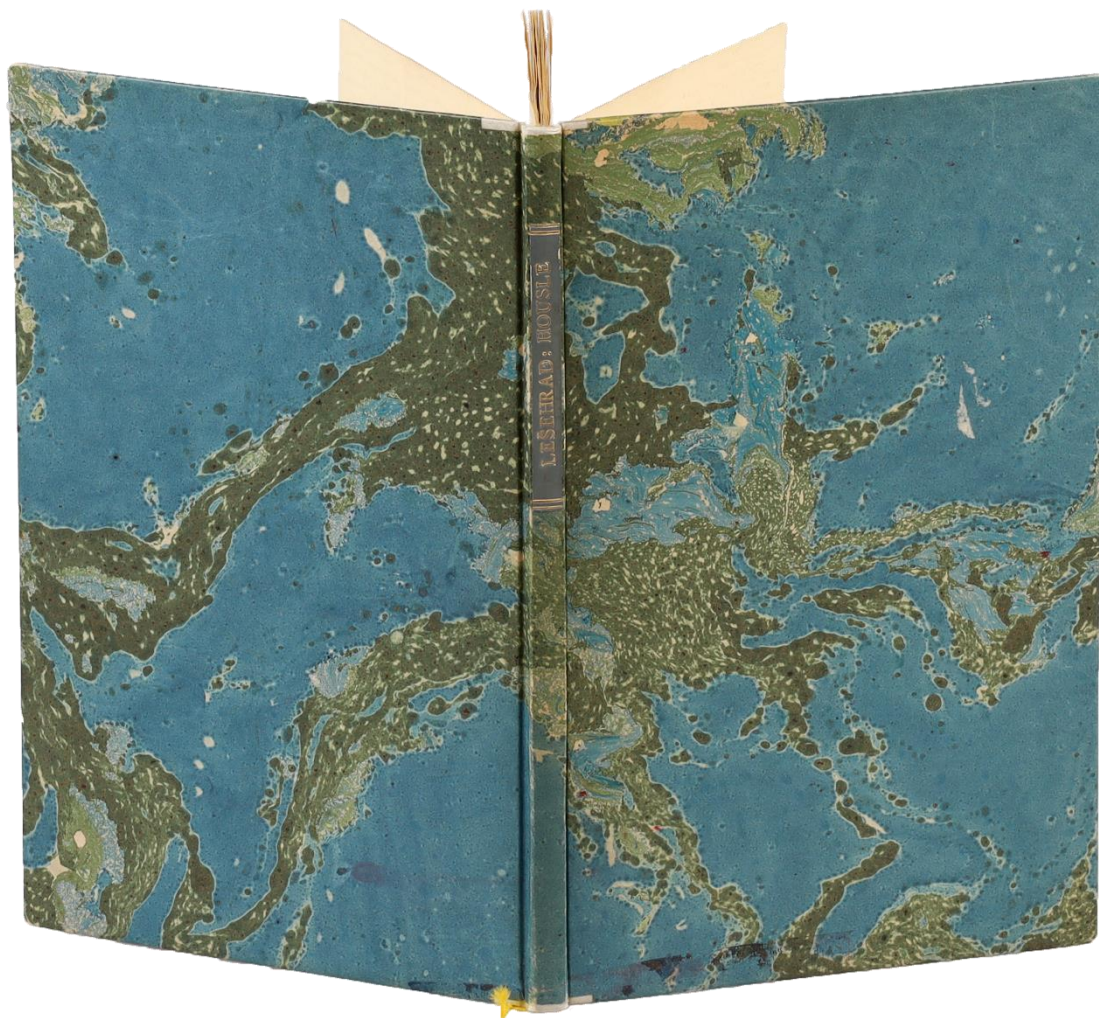
Obrázek 41 Celopapírová vazba titulu *Kámen a bolest*, vazba 1951 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

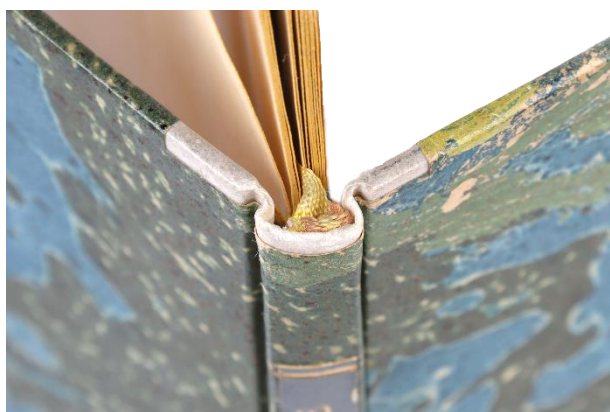
Obrázek 42 Celopapírová vazby Rajmanovy *Novoročenky*, vazba 1930 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

¹⁰⁴ Ten mohl být taktéž z lepenky nebo pevnějšího kartonu.

Typickým příkladem celopapírové vazby potažené máčným zušlechtěným papírem je knižní vazba z roku 1937 k básnické sbírce *Housle* od Emanuela Lešehrada. Papírový potah s modrozeleným vzorem je doplněn pergamenem vyztuženými hlavicemi a skrytými růžky. Zlacený titul na modrém štítku, je typicky na horní a dolní straně zakončen dvěma zlacenými linkami.

Obrázek 43 Celkový pohled na knižní vazbu *Housle*, vazba 1937 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

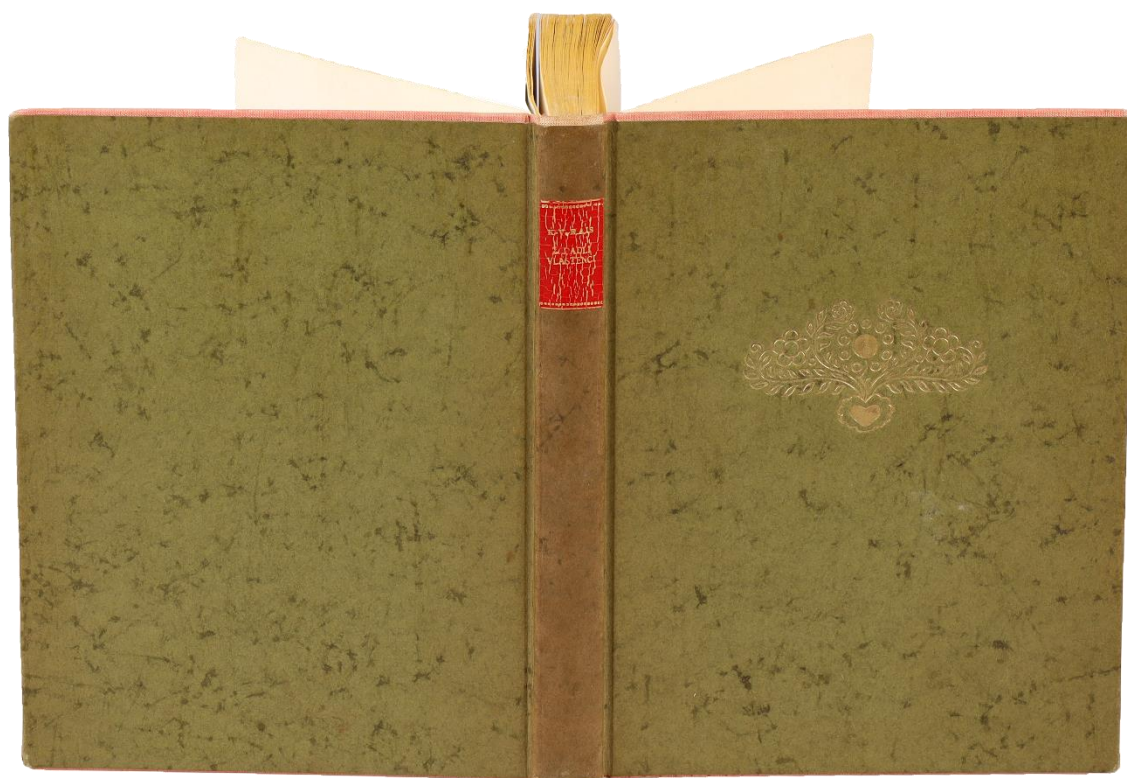

Obrázek 45 Detail zpracování pergamenu na hlavici (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 44 Detail pergamenového skrytého růžku (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Jedním z mnoha příkladů celopapírové knižní vazby, která vznikla ve více exemplářích, je nedatovaná knižní vazba k titulu *Zapadlí Vlastenci* od Karla Václava Raise (tiskem 1951). Knižní vazba je potažena zeleným papírem, ze kterého jsou na přední straně desek vytvořeny tzv. holandské kanty. Hlavice a horní a dolní kanty jsou vyztuženy oranžovým knihařským plátnem. Dominantu přední desky tvoří florální ornament provedený technikou zlacení pomocí jedné mosazné plotny. Na mírně zakulaceném hřbetě je červený papírový štítek s ručně zlaceným titulem. Štítek je na horní a dolní straně zakončen linkou a tečkovanou linkou, což je u Rajmana často se vyskytující prvek. Ke knižní vazbě bylo vyhotoveno jednoduché lepenkové zásuvné pouzdro.

Obrázek 46 Celkový pohled na knižní vazbu *Zapadlí Vlastenci*, vazba po roce 1951 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

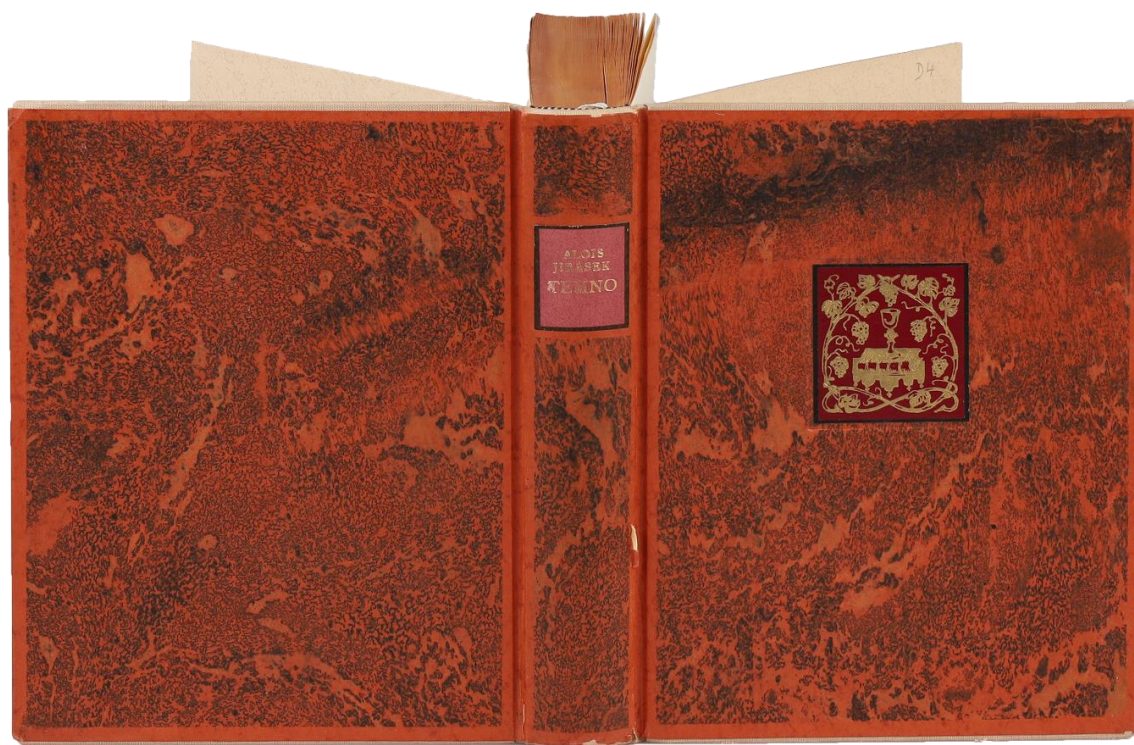

Obrázek 47 Detail holandských kant (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 48 Detail zlacené výzdoby vytvořené pomocí jednoho štočku (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Celopapírová vazba ke knize *Temno* od Aloise Jiráska byla vytvořena pro roce 1951. I tato knižní vazba vnikla ve více exemplářích a mezi pozůstalostí Jendy Rajmana se našel papírový potah, který byl připraven k použití na jednu z knižních vazeb. Na tomto příkladu je dobře patrný postup, jakým byl papír k použití připraven. Papír cihlové barvy byl po okrajích, v místě drážek a titulu vykrytý papírovou páskou. Poté proběhlo zušlechtění papíru olejovými barvami technikou máčení na vodní hladině. Po sejmutí papírové pásky tak vznikl přesně ohraničený vzor. Poté bylo zapotřebí papír přesně umístit na knižní vazbu.

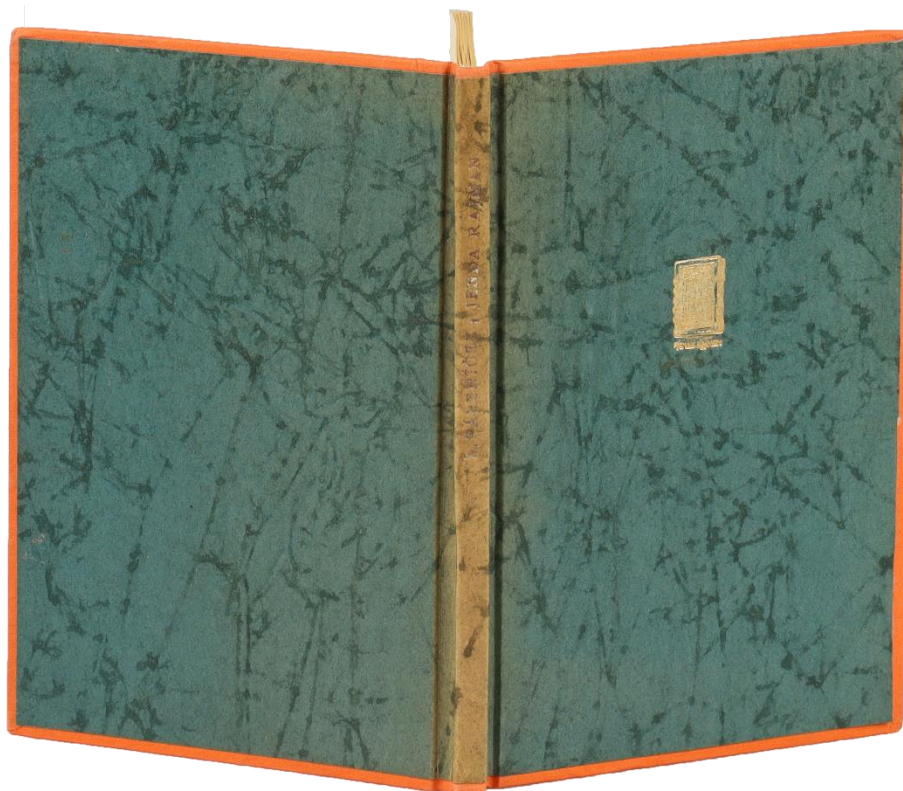

Obrázek 49 Celkový pohled na knižní vazbu *Temno*, vazba 1951 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 50 Dochovaný připravený potah (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Celopapírová vazba knihy *Jenda Rajman: Knihař a umělec* od Ludvíka Páleníčka (1959) je pro Rajmana trochu atypická ve způsobu použití knihařského plátna na hlavicích a kantách. Jenda Rajman často u celopapírových vazeb zpevňoval horní a spodní kanty knihařským plátnem. U realizace této série knižních vazeb ale přistoupil k maličko jinému řešení. Oranžovým plátnem jsou potažené hlavice a kanty ze všech stran, tmavě zelený papír je tak oranžovým pruhem plátna v podstatě orámován. Knížka je vyzdobena zlaceným tlačítkem s motivem Rajmanova exlibris podle návrhu Mikoláše Alše. Zlacený titul je vytvořen přímo na hřbetu vazby.

Obrázek 51 Celkový pohled na knižní vazbu Jenda Rajman: Knihař a umělec z roku 1959 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)

6.1.2 Poloplátěné a celoplátěné vazby

Stejně jako celopapírové i Rajmanovy vazby **poloplátěné** a **celoplátěné** jsou zpravidla vazbami zavěšovanými. Kromě potahového materiálu je zpracování knižní vazby a bloku prakticky stejné jako u celopapírových vazeb. U vazeb poloplátěných je knihařské plátno použito buď pouze na hřbetě, anebo jsou plátnem potaženy i rohy desek anebo přední kanty po celé délce. Potah na rozích může být rovněž zpracován do podoby tzv. skrytých růžků. Plátno je doplněno barevným papírem, často potištěným, javánským, mačkaným nebo zušlechtěným máčeným na vodní nebo karagenové hladině. U poloplátěných vazeb používal Rajman ruská jednobarevná plátna, u celoplátěných pak také ručně mramorovaná nebo potištěná plátna¹⁰⁵. I tyto vazby jsou převážně vazbami zběžnými a levnými. Oba typy vazeb zhotovoval Rajman především na knihy většího rozměru, poloplátěné pak na běžnější a méně významné tisky, celoplátěné na knihy cennější.

Nejstarší dohledanou celoplátěnou vazbou je knižní vazba z roku 1914 titulu *Umění a řemeslo* Leopolda Weignera. Přestože je signovaná razítkem s textem *Vázal Rajman v Rožďalovicích*, je obtížné identifikovat, zdali se jedná ještě o vazbu Josefa nebo již Jendy Rajmana.

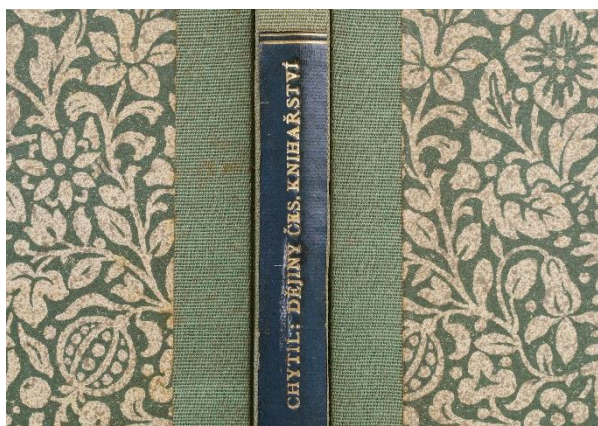
Obrázek 52 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Umění a řemeslo*, vazba 1914 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

¹⁰⁵ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Vysvětlení ku zkratkami označeným druhům vazby na objednacích lístcích knihaře a knihkupce Jendy Rajmana...* [rukopis J. Rajmana]. nedatováno

Jedním z příkladů poloplátěné vazby, která vyšla z Rožďalovické dílny, je vazba z roku 1931 titulu *Dějiny českého knihařství* od Karla Chytila. Knižní blok je ušitý na tři zapuštěné motouzové vazy. Horní ořízka knižního bloku byla po ušití, zaklizení a přelepení hřbetu plátnem ořezána a natřena zelenou barvou. Blok je rovněž opatřen strojním kapitálkem a záložkovou stuhou. Zavěšovaná vazba je na hřbetě potažena šedozeleným knihařským plátnem, které bylo použito také k vytvoření skrytých růžků. Plátno je doplněno potištěným papírem s florálním vzorem. Zlacený titul na hřbetě je umístěn na modrém štítku, který je typicky doplněn zlacenými linkami.

Obrázek 53 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Dějiny českého knihařství*, vazba 1931 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

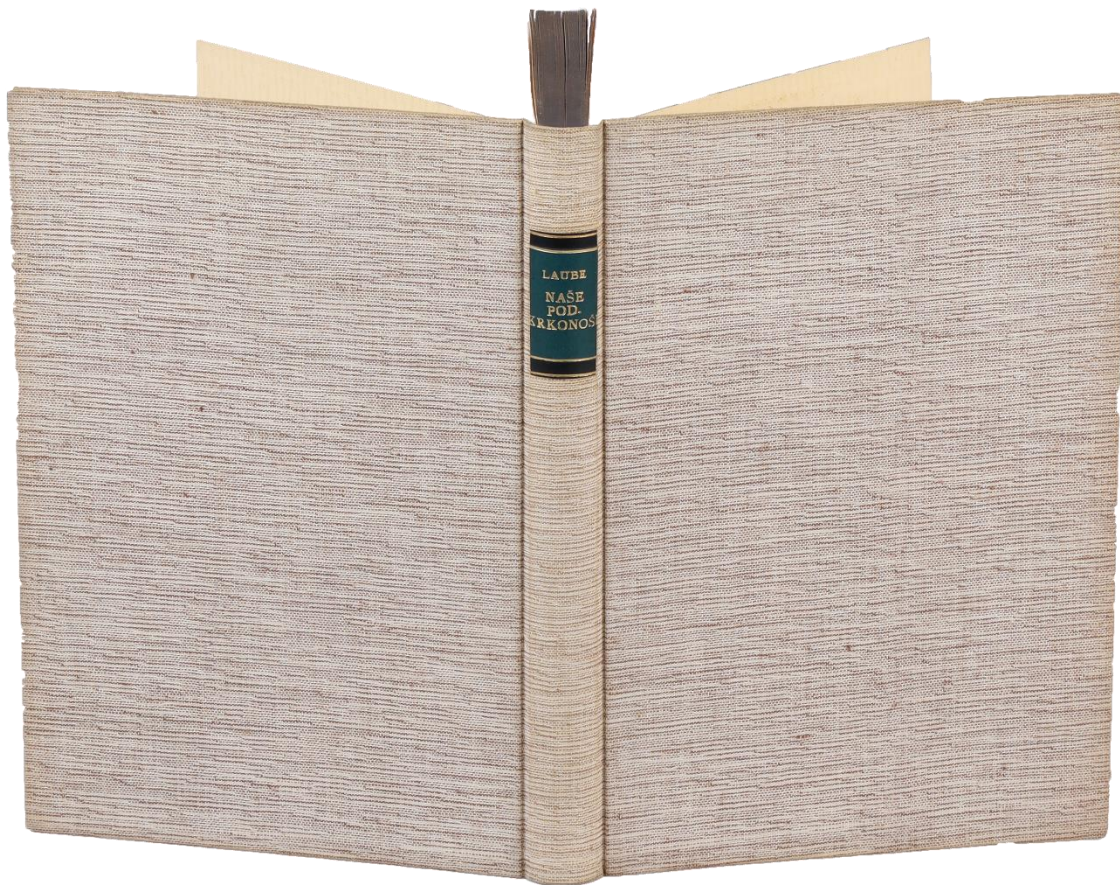

Obrázek 55 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

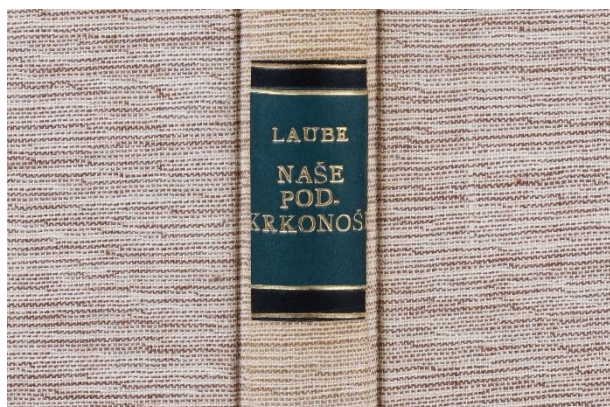

Obrázek 54 Knihařská značka J. Rajmana v podobě kulatého razítka s datací (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Příkladem běžné celoplátěné vazby je knižní vazba titulu *Naše Podkrkonoší* od Josefa Laubeho, která vznikla po roce 1938. Knižní blok ušitý na tři zapuštěné vazy je opatřen černou natíranou ořízkou, strojním kapitálkem a záložkovou stuhou. Výzdoba potahu zavěšované vazby je řešena velmi jednoduše, kromě štítku se zlaceným titulem není nijak vyzdobena.

Obrázek 56 Celkový pohled na knižní vazbu *Naše podkrkonoší*, vazba po roce 1938 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 57 Detail zlaceného štítku (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 58 Detail ořízky, strojního kapitálku a zpracování horní hlavičky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

6.1.3 Polopergamenové a pergamenové vazby

Polopergamenové vazby jsou v Rajmanově podání velmi podobné poloplátěným, nicméně právě použitý ušlechtilý materiál – pergamen, je povyšuje na vyšší úroveň. Stále se jedná o vazby běžného charakteru, nicméně jejich zpracování věnoval Rajman větší pozornost a péči. Knižní blok je v případě polopergamenových vazeb zpracován stejně, jako u předchozích variant. U některých vazeb je ale zvolena ušlechtilejší úprava horní ořízky, a to zlacení. Na významnější realizace používal J. Rajman ryzí plátkové zlato, u mnohých vazeb ale zvolil náhražky zlata tzv. metály. Pergamenem je vždy potažen hřbet, někdy též přední kanty knižních desek. Často se také objevují pouze pergamenové skryté růžky. V některých případech je na rozích pergamen nahrazen bílým knihařským plátnem. Pergamenový potah je doplněn různými papíry, ať již pestřími, jednobarevnými nebo různě zušlechtěnými či upravovanými. Zlacený titul na hřbetě se může nacházet na barevném štítku nebo přímo na potahu. Jak je patrné na obrázku 61, Rajman tituly otiskoval na potah již hotové vazby i v případech, že kniha byla opatřena barevným štítkem. Štítky, na rozdíl od některých jiných knihařů, tituly neopatřoval předem, ale až po vylepení štítku na hřbet knižní vazby.

Obrázek 61 Detail poškozeného štítku s titulem – je zde dobře vidět, že Rajman nezlatil štítky zvlášť, ale až na hotové knižní vazbě (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

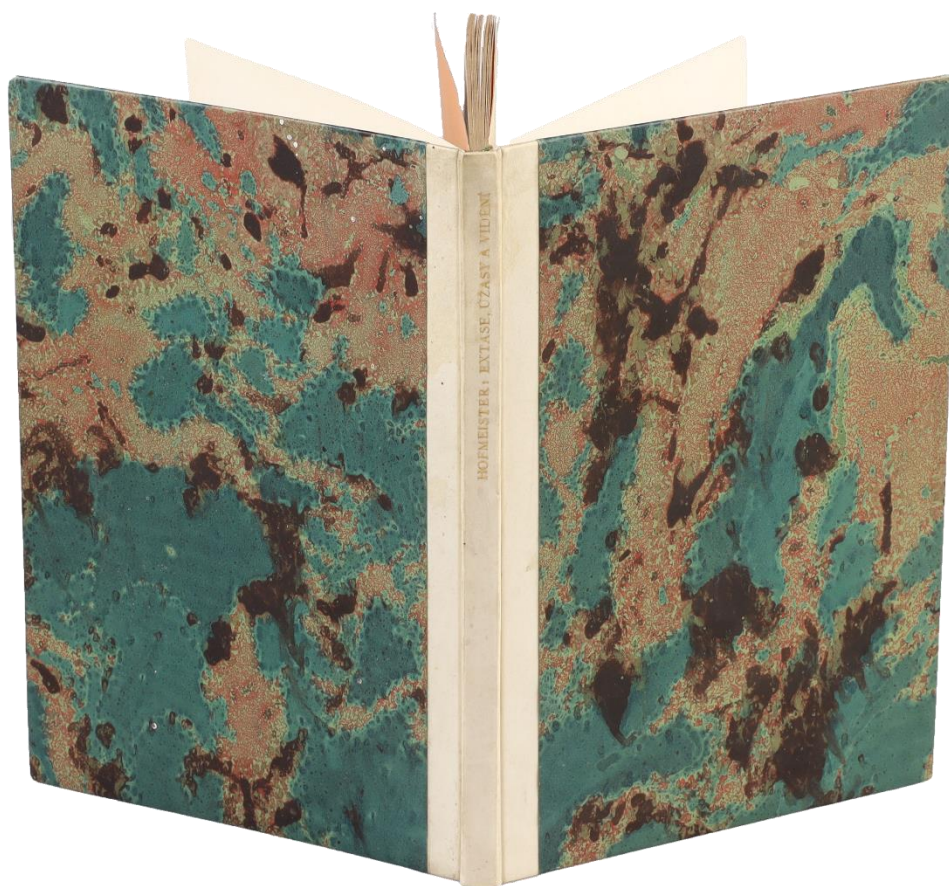

Obrázek 60 Polopergamenová zavěšovaná vazba bez bloku, lic (sbírka Nadačního fondu Jenda Rajmana)

Obrázek 59 Polopergamenová zavěšovaná vazba bez bloku, rub (sbírka Nadačního fondu Jenda Rajmana)

Polopergamenová vazba titulu *Extase, úžasy a vidění* od Rudolfa Richrada Hofmeistera vznikla v Rožďalovické knihařské dílně v roce 1929. Knižní blok z ručního papíru se zlacenou ořízkou je opatřen zavěšovanou vazbou na hřbetě potaženou telecím pergamenem a na zbylé ploše desek výrazným zušlechtěným máčným papírem. U této realizace nebyly pergamenem potaženy celé přední kanty (jak je to u Rajmanových polopergamenových vazeb časté), ale byly vytvořeny pouze tzv. skryté pergamenové růžky.

Obrázek 62 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Extase, úžasy a vidění*, vazba 1929 (soukromá sbírka Tomáše Gulaše)

Obrázek 63 Detail zpracování hlavice (soukromá sbírka Tomáše Gulaše)

Obrázek 64 Detail pergamenového skrytého růžku (soukromá sbírka Tomáše Gulaše)

Příkladem Rajmanovy polopergamenové vazby je knižní vazba tisku *Praha* od Orazia Pedrazziho, která vznikla po roce 1938. Rajman na vazbu použil koží pergamen s výraznou kresbou. Pergamenem jsou mimo hřbet vazby potaženy rovněž přední kanty desek. Papírový potah tvoří zušlechtný papír máčený na karagenu s mramorovým vzorem, který není pro Rajmanovu tvorbu tolik typický. Hřbet je vyzdoben zlacením vytvořeným filetou, jejíž dekor je tvořen přerušovanou linkou skládající se z řady čtverců a zdvojených čárek. Linky se nachází v místě pomyslných vazů, jedna linka je u kraje hlavy a dvě linky u paty hřbetu. Zlacení je doplněno jednoduchými slepotiskovými linkami. Ve druhém poli shora je umístěn zlacený titul.

Obrázek 65 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Praha* od Orazia Pedrazziho, vazba po roce 1938 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 66 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 67 Detail horní hlavice, ořízky a kapitálku (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Celopergamenových vazeb se v Rajmanově tvorbě ve srovnání s ostatními druhy vazeb neobjevuje tolik. Jedním z příkladů je raná vazba z roku 1914, která vznikla na faksimilii prvního vydání *Máje* Karla Hynka Máchy. Knižní blok ušitý na dva tkalouny je tradičně opatřen horní zlacenou ořízkou, kapitálkem a červenou záložkovou stuhou. Pergamenový potah je na lepenkových deskách vyzdoben zlaceným rámem s jemným vegetabilním dekorem. Ve středu desek je umístěno zlacené tlačítko. Zlacený titul se nachází po celé délce hřbetu a je netradičně vytvořen pomocí majuskulních literek fraktury.

Obrázek 68 Celkový pohled na knižní vazbu faksimile prvního vydání *Máje*, vazba 1914 (Nadační fond Jendy Rajmana)

Obrázek 69 Detail zlaceného titulu (Nadační fond Jendy Rajmana)

Další ukázkou je vazba k titulu *Klára D'Ellébeuse čili Historie dívky ze zašlých dob* z pera Francise Jammese (vydání tisku 1925). Knižní blok je opatřen zlacenou horní ořízkou, strojním fialovo žlutým kapitálkem, záložkovou stuhou a předsádkami z jednobarevného růžového papíru. Zavěšovaná knižní vazba je pokryta kozím pergamenem, který je na předních hranách desek zpracován do tzv. holandských kant. Vazba je vyzdobena zlacením, za použití dvou nástrojů: tlačítka s motivem květiny a filetou – linkou. Jednoduchý lineární rámeček je ve středu doplněn osově souměrného květu, který je vytvořen opakováním jednoho tlačítka. Zlacený titul je umístěn přímo na hřbetě vazby do lineárního rámu, který je u hlavy a paty zakončen tlačítky s motivem květiny.

Obrázek 70 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Klára D'Ellébeuse...*, vazba po roce 1925 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zíkl)

Obrázek 71 Detail pergamenové holandské kanty (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zíkl)

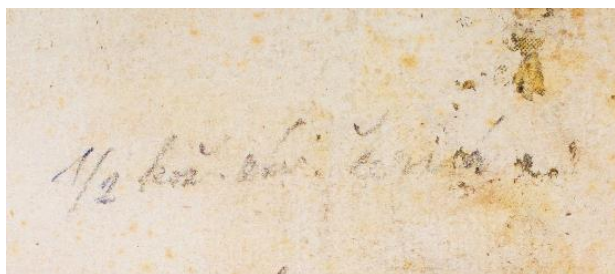
6.1.4 Polokožené a celokožené vazby

Pokud zůstaneme věrni Rajmanovu rozdělení typů knižních vazeb, **polokožená i celokožená vazba** je v jeho pojetí většinou zavěšovaný typ knižní vazby určený především pro slabší knihy významnějšího obsahu. Rajman rozlišoval vazby celokožené od francouzských, respektive polokožené od polofrancouzských. Kůže je potahem stejně u celokožených vazeb jako u francouzských, zde však Rajman dělal rozdíl ve způsobu zpracování. Celokožené a polokožené vazby jsou pro něj o něco podřadnější a jednodušší. Jejich zpracování je pečlivé, ale nedosahuje té péče jako dopřával vazbám francouzského typu.

Zpracování knižního bloku je v případě polokožených a celokožených vazeb stejné jako u ostatních zavěšovaných vazeb z Rožďalovické dílny. Zpracování bloku je ale pečlivější a úhlednější. Slabší knížky jsou ušity většinou na dva tkalouny, v případě silnějšího knižního bloku zpravidla na tři zapuštěné motouzové vazy. Jak je vidět na obrázku knižního bloku, ke kterému nebyla dokončena knižní vazba, hřbet bloku mohl být navíc zpevněn pruhem plátna a papíru. V případě zavěšovaných vazeb, byla předsádka buď ušita spolu s knižním blokem, nebo přilepena ke krajní složce ještě před ušitím bloku. Předsádky byly většinou v podobě jednoho dvojlistu, který byl často obtočen pruhem gázy nebo plátna. Nemusely být jen z jednobarevného papíru, ale též z papírů zušlechtěných. Přestože se jedná o typy vazeb určených pro cennější knihy, stále je knižní blok většinou opatřen strojním kapitálkem. Horní ořízka je zpravidla zlacená plátkovým zlatem, popřípadě metálem, zbylé ořízky jsou jako u všech Rajmanových vazeb ponechány bez úpravy.

Obrázek 72 Knižní blok bez dokončené polokožené knižní vazby (Nadační fond Jendy Rajmana)

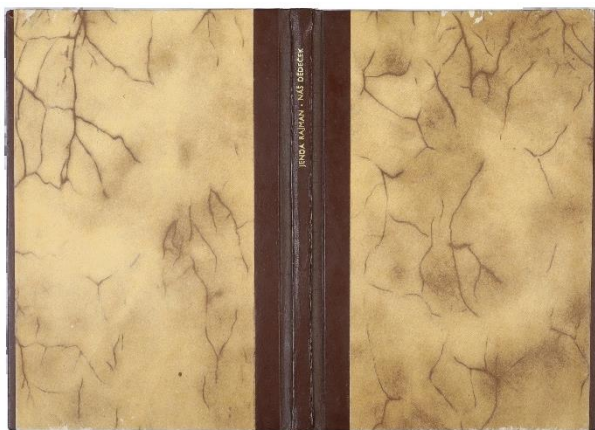
Obrázek 74 Přípisek na knižním bloku s informací o vazbě (Nadační fond Jendy Rajmana)

Obrázek 73 Zapuštěný vaz viditelný pod poškozením (Nadační fond Jendy Rajmana)

U **polokožených vazeb** je kůží potažený hřbet a celá přední kanta. U některých vazeb se objevují pouze kožené skryté růžky. Jen zřídka Rajman přistoupil k potažení rohů kůží do tvaru trojúhelníku (jak je to u něj časté u polofrancouzských vazeb). Papír, použitý na potah, je nejčastěji ze zušlechtěného máčeného papíru, dále také z potištěného nebo jednobarevného. Hladký hřbet bez falešných vazů je opatřen pouze titulem, popřípadě slepotiskovou nebo zlacenou výzdobou. Titul je v případě kůží tmavých odstínů vyzlacen přímo na potahu, v případě světlých kůží může být na tmavém koženém štítku. Nejčastěji je umístěn podélce hřbetu, jen v případě krátkých názvů kolmo ke hřbetu. **Celokožené vazby** jsou ve většině případů zpracovány prakticky stejně jako vazby polokožené, s pouhým rozdílem volby a zpracování potahu. Celokožené vazby Jenda Rajman často zdobil jednoduchým slepotiskem nebo zlacením nejen na hřbetě vazby, ale i na deskách nebo kantách.

Polokožené a celokožené vazby byly určeny především pro cennější knihy slabšího a menšího rozměru. Drobné bibliofilie skládající se jen z několika málo listů Rajman často opatroval právě celokoženými vazbami s jednoduchou jemnou výzdobou. Oproti vazbách celopapírovým, poloplátěným a celoplátěným jim byla věnována větší pozornost. Vyznačují se čistějším provedením a pečlivějším zpracováním. U významných knih většího objemu již Rajman volil vazby polofrancouzské nebo francouzské. Nebylo to ale úplně pravidlem, i mezi Rajmanovou tvorbou se občas objevují výjimky.

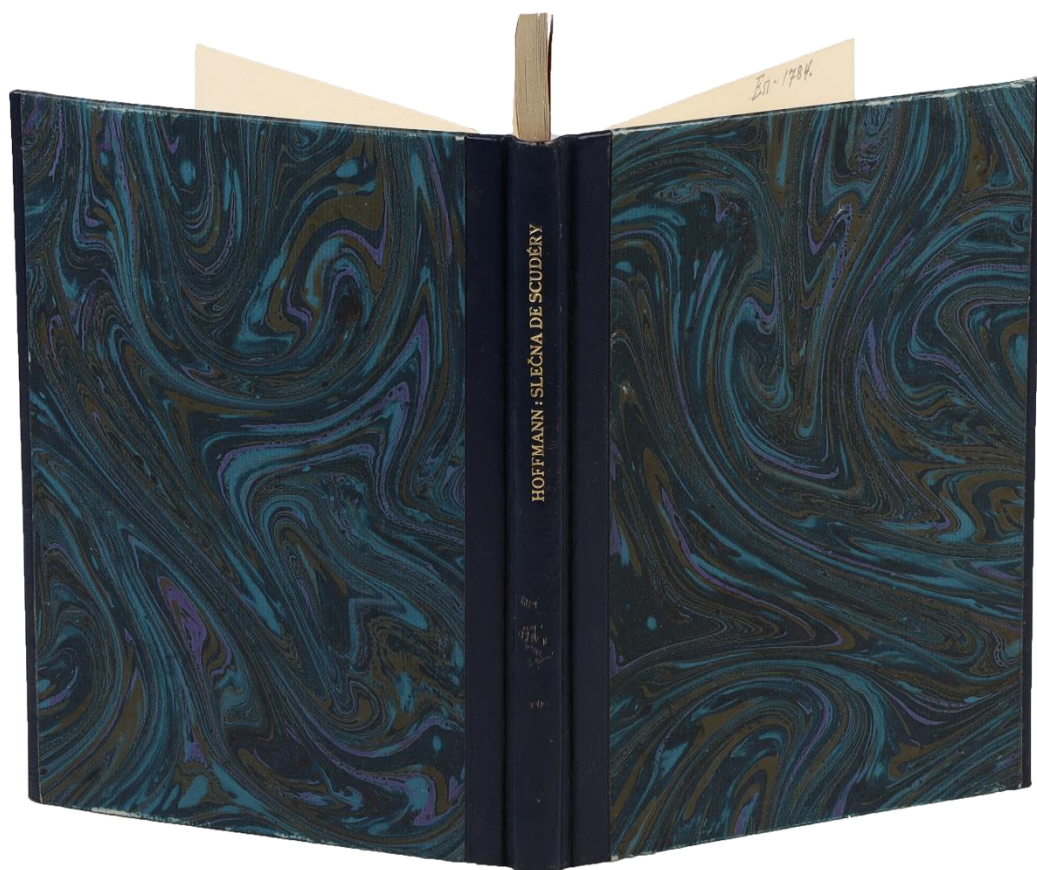

Obrázek 75 Vnější strana nezavěšené vazby, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 76 Vnitřní strana nezavěšené vazby, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Běžnou ukázkou polokožené vazby, je knižní vazba titulu *Slečna de Scudéry* od Ernsta Theodora Wilhelma Hoffmanna, která vznikla po roce 1928. Knižní blok šitý tradičně na tři zapuštěné vazy je již opatřen zlacenou ořízkou, ale stále strojním kapitálkem. Jedná se o vazbu zavěšovanou, která vznikla podobně, jako je vidět na obrázcích 75 a 76 (viz předchozí strana). Tmavě modře natřenou kozinou je potažen hřbet a přední kanty desek; zušlechtěným máčecím papírem pak zbylé plochy vazby. Zlacený titul je vytvořený po délce hřbetu přímo na potahovém materiálu, bez přidaného štítku.

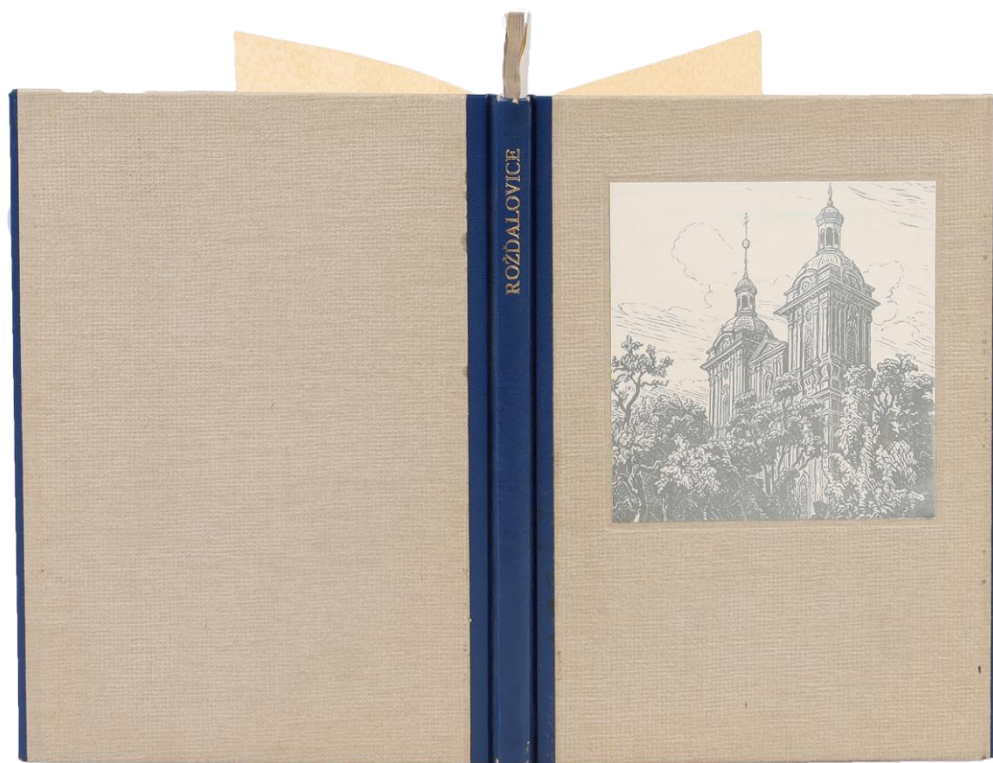

Obrázek 77 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Slečna de Scudéry*, vazba po roce 1928 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 78 Knižní značka J. Rajmana jako razítko v podobě otevřené knihy (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Část nákladu drobného tisku *Rožďalovice: sborníček statí a vzpomínek rodáků, krajanů a přátel Rožďalovic*, který vyšel v roce 1947, svázal Jenda Rajman do polokožených vazeb. Knižní blok ušitý na dva tkalouny opatřil zlacenou ořízkou a dvoubarevným, bílo modrým strojním kapitálkem. Zavěšovaná vazba je na hřbetě a předních kantách potažena kůží s modrou povrchovou úpravou a raženým vzorem imitujícím kozinu. Papírový potah pískové barvy s výraznou raženou strukturou je na přední desce doplněn dřevorytem Rajmanova přítele grafika Karla Vika s pohledem na kostel sv. Havla v Rožďalovicích.

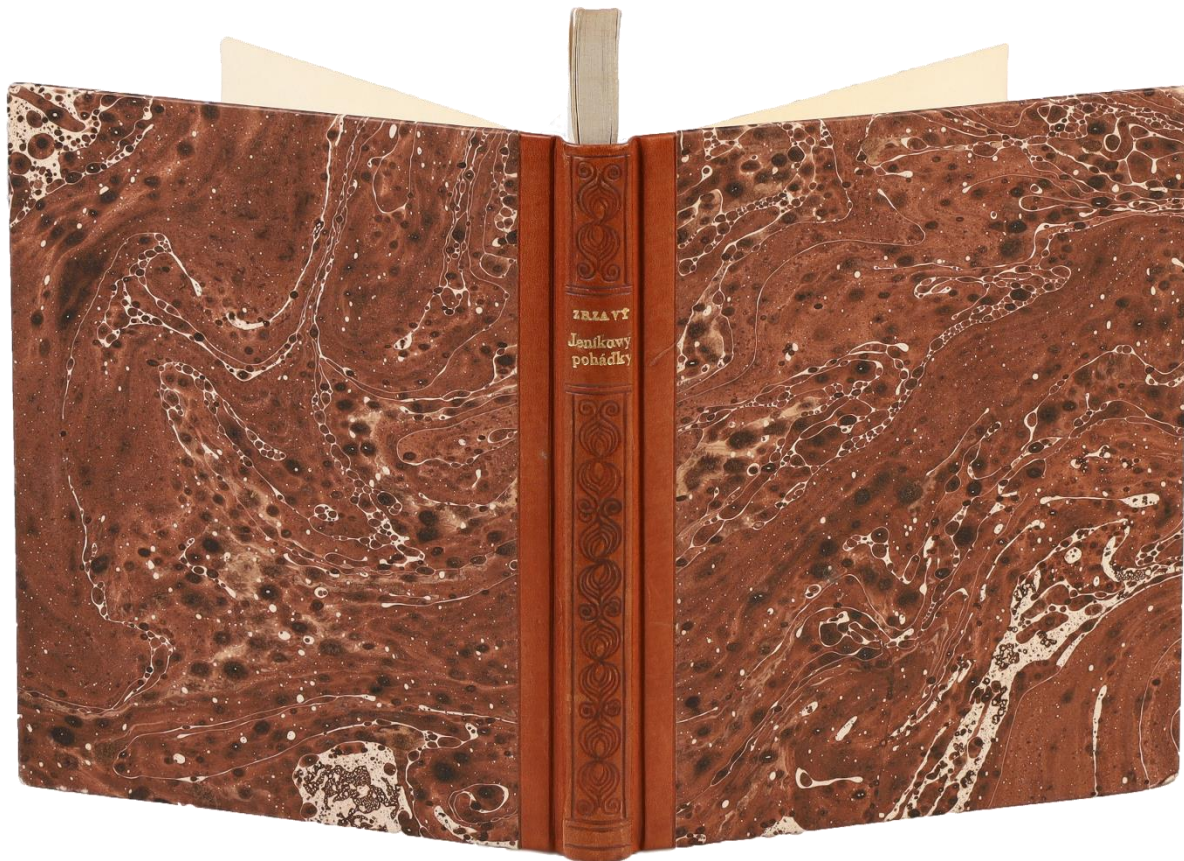

Obrázek 79 Celkový pohled na knižní vazbu *Rožďalovice...*, vazba 1947 (soukromá sbírka Aleny Samcové)

Obrázek 80 Detail dřevorytu s pohledem na kostel sv. Havla (soukromá sbírka Aleny Samcové)

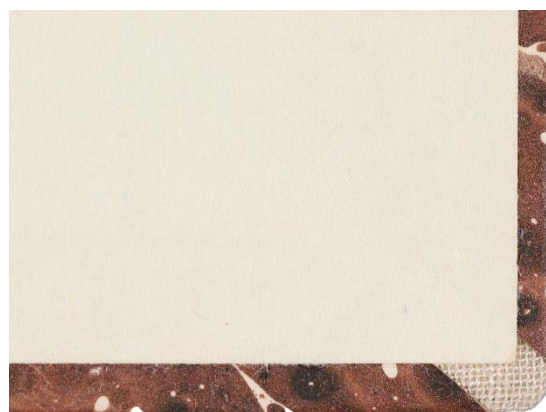
Polokožená vazba titulu *Jeníkovy pohádky* od Jana Zrzavého vznikla v roce 1951. U této knižní vazby je kůží (tříslučiněnou teletinou) potažen pouze hřbet, na zbylé ploše desek se nachází máčený papír a na skrytých růžcích světlé knihařské plátno. Hřbet je vyzdoben slepotiskovým pásem, který je vytvořen opakováním a otáčením dvou zrcadlových tlačítek.

Obrázek 83 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Jeníkovy pohádky*, vazba 1951 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 81 Detail hlavičky, kapitálku a ořízky (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 82 Detail plátěného skrytého růžku (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Příkladem raného díla je celokožená vazba titulu *Babička* od Boženy Němcové, kterou Rajman realizoval v roce 1914. Vazba s velmi výrazným semišovým¹⁰⁶ potahem je zdobena jednoduchým zlacením v podobě jednoho tlačítka umístěného do středu desek.

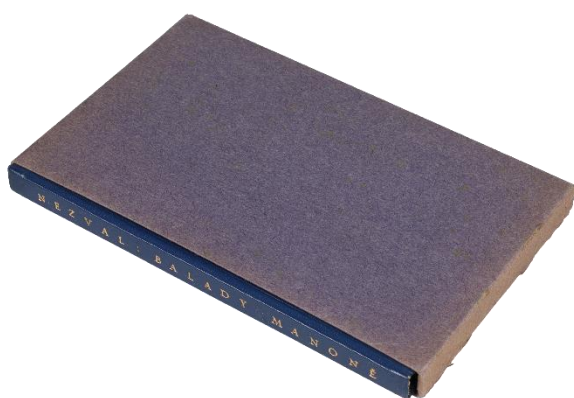
Obrázek 84 Celkový pohled na knižní vazbu tisku *Babička*, vazba 1914 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K199, foto: Národní Muzeum)

¹⁰⁶ Umělecká knižní vazba Jendy Rajmana – *Babička* od Boženy Němcové 1912. *e-Sbirky* [online]. [b.r.] [cit. 2024-08-12]. Dostupné z: <https://www.esbirky.cz/>

Z roku 1945 pochází knižní vazba k titulu *Balady Manoně* od Vítězslava Nezvala. Tato drobná knížka je typickou ukázkou celokožené zavěšované vazby. Je vyzdobena pouze jedním zlaceným tlačítkem s motivem květiny.

Obrázek 85 Celkový pohled na knižní vazbu tisku *Balady Manoně* (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 86 Kartonové pouzdro na vazbu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 87 Detail blavice, ořízky a přidešti (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

6.1.5 Francouzské a polofrancouzské vazby

Podle Jendy Rajmana je francouzský typ ten nejdokonalejší technický způsob knižní vazby. Jedná se o vazbu nasazovanou, kterou Rajman používal na nejdražší zakázky. Rozdíl mezi **francouzskou** a **polofrancouzskou** viděl v materiálu potahu. Pravá francouzská vazba je celokožená, u polofrancouzské jsou hřbet a rohy potaženy kůží, která je doplněna papírem nebo knihařským plátnem.

Rajman knižní blok nejprve opatřil další krajní složkou a dvojlistem makulatury. Blok ušil na (často tři) zapuštěné vazy a zapošivací stehy přímým šitím se zapošivacími stehy, po zaklizení hřbet mírně zakulatil a vyklepal hluboké drážky. Ořezaná a vyhlazená byla pouze horní ořízka, zbylé ponechával s přirozeným okrajem. Horní ořízka je většinou zlacená plátkovým zlatem nebo metálem, jen ve výjimečných případech je jinak upravená. U levnějších vazeb mohou být kapitálky strojní, u dražších realizací ručně obšíváné barevně sladěné s vazbou. Jádro ručních kapitálků je tvořeno pruhem plátna někdy doplněným proužkem kůže.

Obrázek 88 Knižní vazba bez dokončené francouzské vazby (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 89 Detail jednoduchého zapuštěného motouzového vazy (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Jenda Rajman ale zdaleka nepoužíval jen jeden způsob nasazení desek, těch je v jeho tvorbě patrně více. První variantou nasazení je vylepení roztřepených konců motouzových vazů na vnější stranu desek.¹⁰⁷ Vazy jsou po vylepení přelepeny papírovou makulaturou, aby se srovnal povrch desek. Jiná Rajmanova varianta nasazení knižních desek spočívá v protažení vazů skrz šikmé otvory z vnější strany desky na přideštití, kde jsou roztřepené konce motouzových vazů vylepeny kličem a přelepeny papírovou makulaturou. Následující úprava je stejná jako u předchozí varianty. Další způsob nasazení je podobný předchozímu,

¹⁰⁷ Tento způsob Vokrčka (1969) i Doležal (1987) označují jako německý. Rajman ale o všech svých vazbách mluvil jako o francouzských. Kromě nasazení další úprava vazeb a zpracování předsádky odpovídá francouzským vazbám.

s tím rozdílem, že motouzové vazy jsou skrze desku protaženy dvěma otvory.¹⁰⁸ Nejprve z vnější strany šikmým otvorem na přičeštění, kde jsou vedeny v mělkém žlábků, a nakonec opět kolmým otvorem na vnější stranu desky. Z obou stran desky jsou vazy přelepeny makulaturou. Dále jsou desky upraveny drobným zkosením rohů u hřbetu a mírným zaoblením rohů u ořízek. Na hřbetě knižního bloku je vytvořena dutinka, na kterou jsou umístěny falešné vazy (viz obrázek 91). Na většině vazeb je pět falešných vazů v klasickém poměru – poměr mezivazných polí je 5:4:4:4:6 shora.

Obrázek 91 Ukázka prvního způsobu nasazení desek (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 90 Francouzská vazba s dutinkou a falešnými vazami bez potahu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Jak již bylo zmíněno, u tzv. **polofrancouzských vazeb** je kůží potažen zpravidla hřbet vazby a viditelné rohy – které tvoří typické trojúhelníky. V některých případech se ale lze setkat také s vazbami, kde jsou kůží potaženy celé přední kanty, které tak vytváří tenké proužky rovnoběžné s hřbetem. Občas se vyskytují vazby se skrytými růžky. Kůže je pečlivěji zpracovaná, nežli u předchozích vazeb. Hlavičky jsou často tvarované lehce nad kapitálek. Na rozích je kůže založena na steč, u velmi cenných vazeb velmi pečlivě téměř neviditelně. Kůžený potah je doplněn nejčastěji zušlechtěným máčeným papírem, papíry potištěnými, raženými nebo jinak upravenými. Občas se lze setkat též s plátnem zušlechtěným máčením na vodní hladině. Výzdoba vazby je koncentrována především na hřbet. Může se jednat o jednoduché slepotiskové nebo zlatené zvýraznění vazů, dále různé zlatené linky, ale i ornamentální vzory. Do mezivazných polí Rajman často umísťoval slepotisková tlačítka rozličných motivů, v případě výjimečných zakázek vytvářel i komplikovanější kompozice. Ručně zlatěný titul je umístěn většinou přímo na hřbetě bez přidaného štítku. Povrch kůže mezivazného pole, do kterého je titul umístěn, bývá vyhlazen a celý přetřen bílkem.

Francouzské vazby jsou technicky provedeny stejně jako polofrancouzské. Ořízka je téměř vždy zlatená, kapitálky ručně obšívány, knižní vazba je potažená ušlechtilými druhy kůží. Mezi ostatními vazbami

¹⁰⁸ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Vysvětlení ku zkratkami označeným druhům vazby na objednacích lístcích knihaře a knihkupce Jendy Rajmana* [rukopis J. Rajmana]. nedatováno

jsou francouzské technicky zpracovány nejpečlivěji. Francouzskými vazbami Rajman opatřoval ty nejdražší zakázky. K těmto vazbám také často vznikaly návrhy kompozice výzdoby (*viz 6.2 Návrhy knižních vazeb*), které často vytvářel sám Rajman a konzultoval je se svými zákazníky. Výzdoba je nejčastěji slepotisková nebo zlacená, od jednoduchých lineárních rámců a kompozic z několika drobných tlačítek, až po komplikované dekory pokrývající prakticky celý povrch knižní vazby. Ve výjimečných případech Rajman potah lokálně mořil nebo barvil, pracoval také s technikou aplikace kožených prvků jiné barvy než zbytek potahu. Předsádky jsou často ze zušlechtěného papíru. Více příkladů francouzských – individuálních umělecky zpracovaných vazeb viz *6.4 Umělecké knižní vazby*.

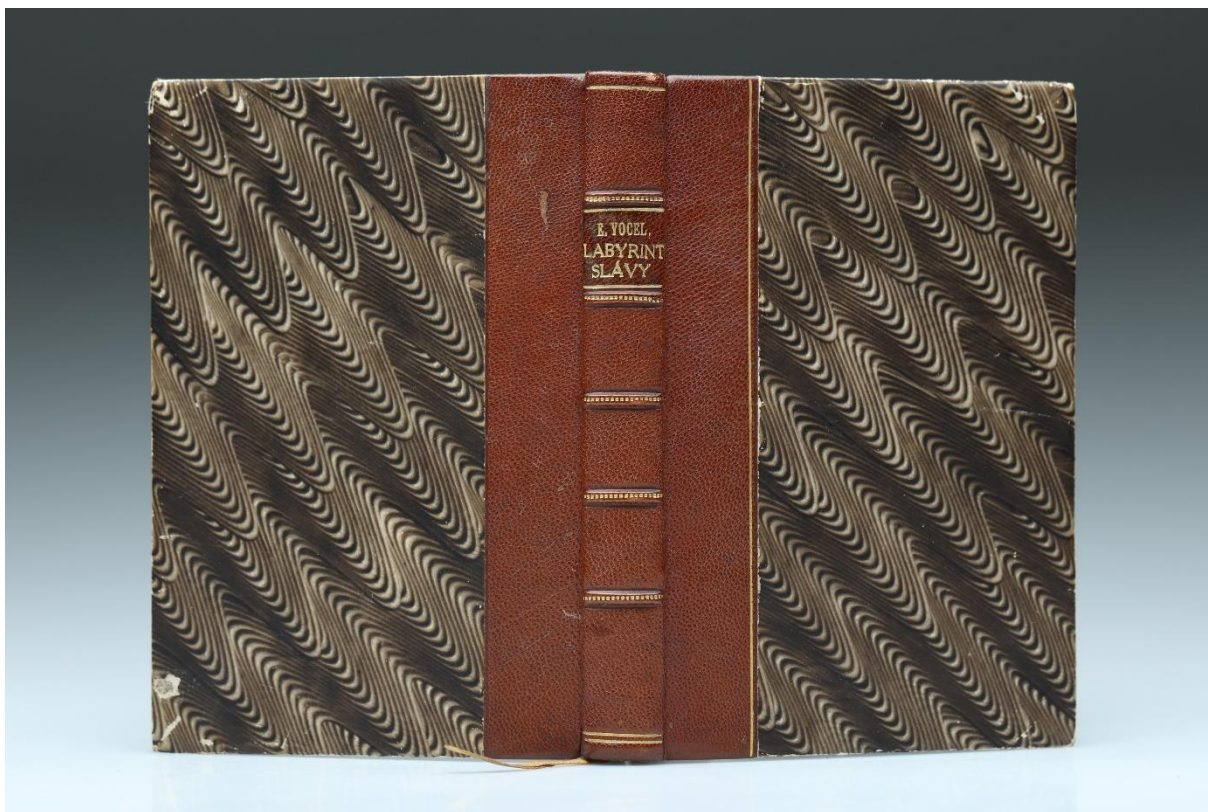

Obrázek 93 Polofrancouzská vazba titulu *Oni a já I.*, vazba 1929
(soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

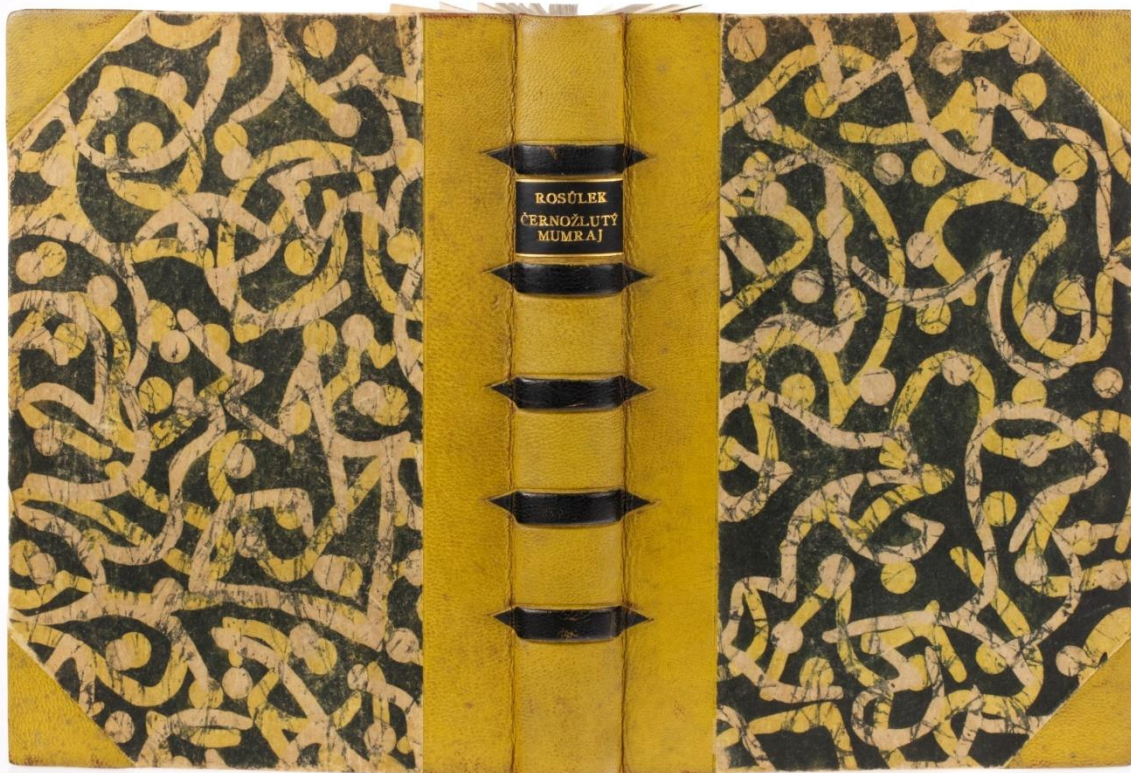
Obrázek 92 Tři Rajmanovy francouzské vazby
(*Knihář*, 1947, **38**(12) s. 181)

Labyrint slávy od Erazima J. Vocela (1898) v polofrancouzské knižní vazbě z roku 1910 je ukázkou velmi raného díla z doby, kdy Rajman pracoval v dílně u Ludvíka Bradáče. Kožený potah na hřbetě z hnědé koziny je doplněn škrobovým papírem. V pozdějších obdobích již Rajman škrobových papírů tolik nevyužíval, mnohem typičtější jsou pro něj papíry máčené.

Obrázek 94 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Labyrint slávy* od Erazima J. Vocela, vazba 1910 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K198, foto: Národní Muzeum)

Takřka umělecky zpracovaná je polofrancouzská knižní vazba k titulu *Černožlutý mumraj* od Jana Václava Rosůlka, vytvořená v roce 1927. Návrh podoby knižní vazby zcela souzní s titulem i s vevázanou původní obálkou s ilustrací Vladislava Hřímalá. Hřbet a rohy desek jsou potaženy zářivou žlutou kozinou. Falešné vazy jsou namořeny černou barvou a zvýrazněny slepotiskovými linkami. Zlacený titul ve druhém mezivazném poli shora je umístěn na černém koženém štítku a na horním a spodním okraji zdůrazněn zlacenými linkami. Kůže je doplněna javánským papírem s výrazným žluto černým abstraktním vzorem¹⁰⁹.

Obrázek 95 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Černožlutý mumraj* od Jana Václava Rosůlka, vazba 1927 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/073, foto: Mgr. Antonín Zezula)

¹⁰⁹ Vzory u javánských (neboli také batikovaných) papírů vznikají nanesením vrstvy nataveného vosku a následným obarvením. Plochy zakryté voskem zůstanou neobarvené, což lze využít k tvorbě nepřeborných druhů vzorů a výzdoby. (GRIMMICOVÁ, Alena Isabella. *Originální textilní techniky*. Brno: CPress, 2017. ISBN 978-80-264-1610-4. s. 14–15)

Polofrancouzská vazba tisku *Matka země* od Knuta Hamsuna vznikla v roce 1931. Kožený potah na hřbetě je neobvykle doplněn plátnem. To Rajman zušlechtil mramorováním čili máčením na vodní hladině. Celá podoba vazby odkazuje na obsah knihy. Souznění obsahu a vazby podtrhuje také zlatená výzdoba hřbetu, vytvořená pomocí tlačítek s motivem klasu. Stejně kombinace materiálů využil Rajman i u realizace knižní vazby titulu *Epigramy Marca Valeria Martiala*.

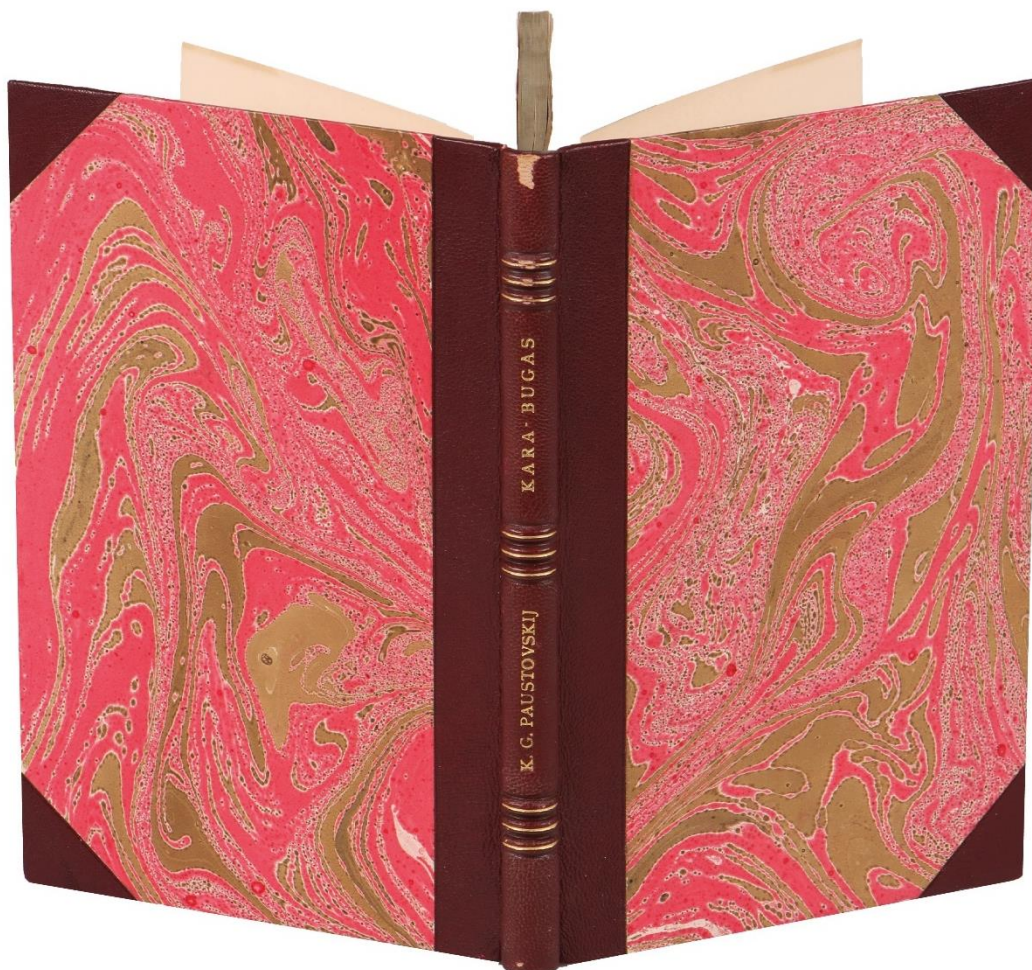

Obrázek 97 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Matka Země*, vazba 1931 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zíkl)

Obrázek 96 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Epigramy Marca Valeria Martiala*, vazba nedatovaná (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zíkl)

Tato knižní vazba z roku 1950 je zajímavá (pro Rajmana) netradičním počtem a rozložením falešných vazů na hřbetě. Jenda Rajman byl u většiny vazeb věrný klasickému rozložení vazů, jen výjimečně volil jiné. V tomto případě je hřbet rozdělen do čtyř mezivazných polí vždy třemi vedle sebe umístěnými vazy. Ty jsou zvýrazněny zlacenými linkami. Knižní vazba je potažena vínovou kozinou a zušlechtěným máčeným papírem na vodní hladině.

Obrázek 100 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Kara Bugas, vazba 1950 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)

Obrázek 99 Detail hlavičky, kapitálky a ořízky (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)

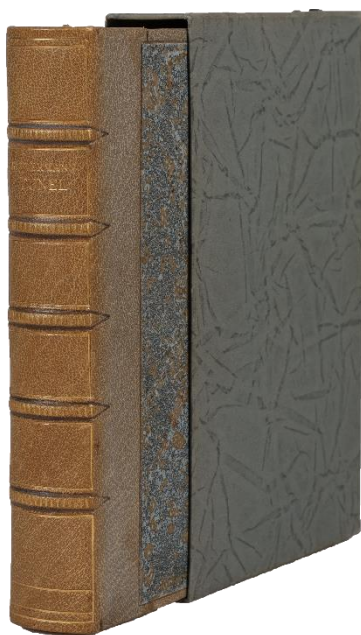

Obrázek 98 Značka ve formě kulatého razítka s datací (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)

Velmi zajímavá mezi polofrancouzskými vazbami je knižní vazba titulu *Tunel* od Bernharda Kellermanna. Kůží jsou kromě hřbetu potaženy všechny strany desek. Obdélníkové kusy máčeného papíru jsou bez přesahu aplikovány na desky a jsou tedy šedou kůží orámovány. Je důležité si povšimnout, že kožený potah není tvořen jedním kusem. Jednou částí kůže je potažen hřbet, každá hrana desek je pak potažena částí kůže zvlášť.

Obrázek 101 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Tunel*, vazba nedatována (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)

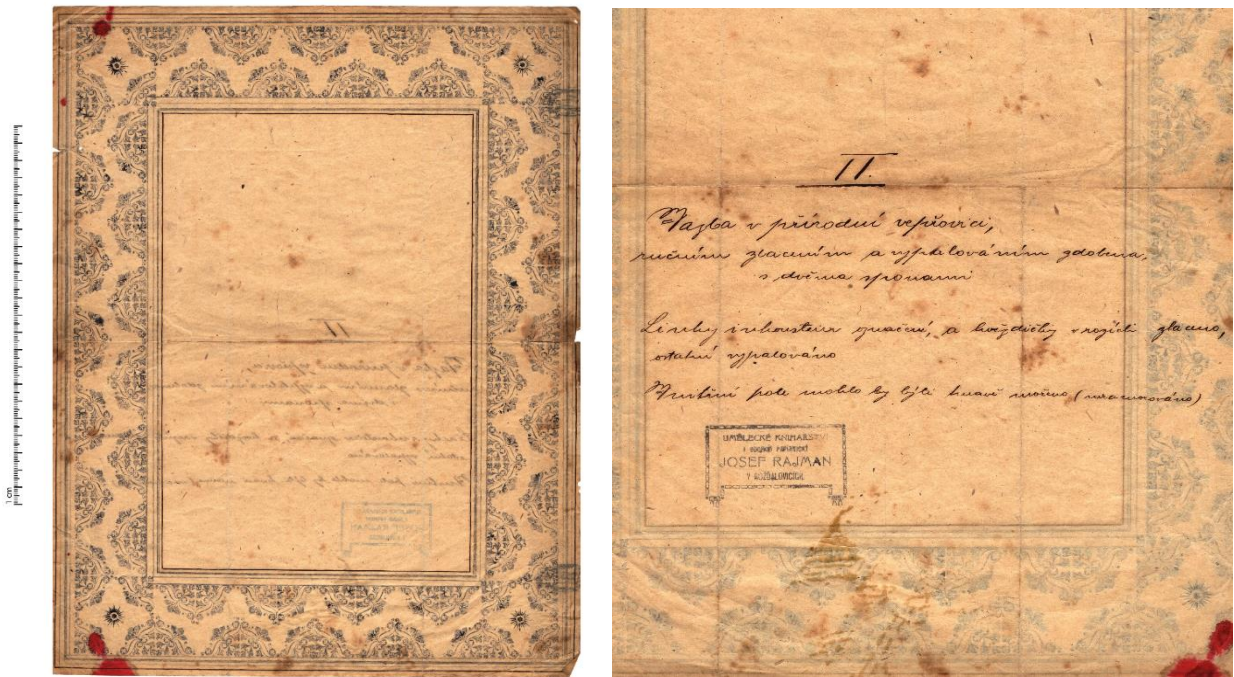
Obrázek 102 Vazba se zásuvným pouzdrém (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)

6.2 Návrhy knižních vazeb

Návrhy knižních vazeb jsou důležitým dokladem nejen o podobě vazeb, které nejsou dosud veřejnosti známy, ale také o procesu vzniku samotného nápadu. Lze z nich vyčíst, jak Rajman přemýšlel a hledal finální kompozice výzdoby, ověřoval si možnosti napojování různých nástrojů a vizuálního fungování celé kompozice. Návrhy nevznikaly pro všechny knižní vazby, které vzešly z Rajmanovy dílny, ale především pro nákladné a významné realizace francouzských, celokožených a celopergamenových vazeb. V archivu Nadačního fondu Jendy Rajmana se nachází několik desítek kusů návrhů knižních vazeb z různých období fungování Rožďalovické dílny. Níže jsou uvedeny některé vybrané z nich. Nejstarší dochovaný návrh je Jendova otce Josefa Rajmana (viz obrázek 103). Nejmladší datovaný návrh je z roku 1940.

Vzhledem k tomu, že nejčastěji používal slepotisk a zlacení, návrhy jsou často vytvořené barevnými otisky slepotiskových nástrojů, které ale často doplňoval nákrasy tužkou nebo perem. Návrhy vytvářel v měřítku 1:1. K některým knižním vazbám vznikaly i celé série návrhů a zkoušek, například ke knižní vazbě *Angelus Pacis* od Jana Amose Komenského z roku 1928. Návrh knižní desky rozdělil Rajman na čtvrtiny a v každé z nich vytvořil trochu jiný vzor, ze kterých pak vybíral tu nejvhodnější podobu. Vzniklo tak několik různých nerealizovaných variant (viz obrázek 104). Podobně u nepopsaného návrhu knižní vazby (viz obrázek 105) je jasně patrné, jak měl Rajman připraveno několik různých variant, z nichž nakonec vybral on nebo zákazník definitivní podobu. Na výsledné realizaci tak měl být použit rámec knižní desky označený velkým římským písmenem „I.“; dominantanta desky „E“ a varianta mezivazného pole „a“. Také na návrhu knižní vazby *Umělecký list Moravských umělců* z března roku 1926, je vidět, jak Rajman hledal ideální podobu rohového zakončení ozdobného rámce knižní desky. Vybraná možnost je na návrhu označena fajfkou. Finální podobu vazby i návrh viz obrázky 106 a 107.

Většinu návrhů si dělal sám, občas ale vytvářel knižní vazby podle návrhu některého z výtvarníků. Jedním z příkladů je dochovaný návrh adresy pro pana doktora Kubátka od umělce Karla Kinského z roku 1940 (viz obrázek 108). Návrhy jsou také často opatřeny informacemi o zákazníkovi, poznámkami k použitému materiálu, způsobů výzdoby a barevným kombinacím. S některými zákazníky návrhy konzultoval, zdali jsou s podobou spokojeni. Podle jejich představ je dále upravoval a pozměňoval. Na návrhu pro profesora Františka Chmelu (viz obrázek 110) jsou dochovány poznámky tohoto zákazníka, který vrátil návrh Rajmanovi zpět s drobnými poznámkami a korekturami k podobě návrhu.

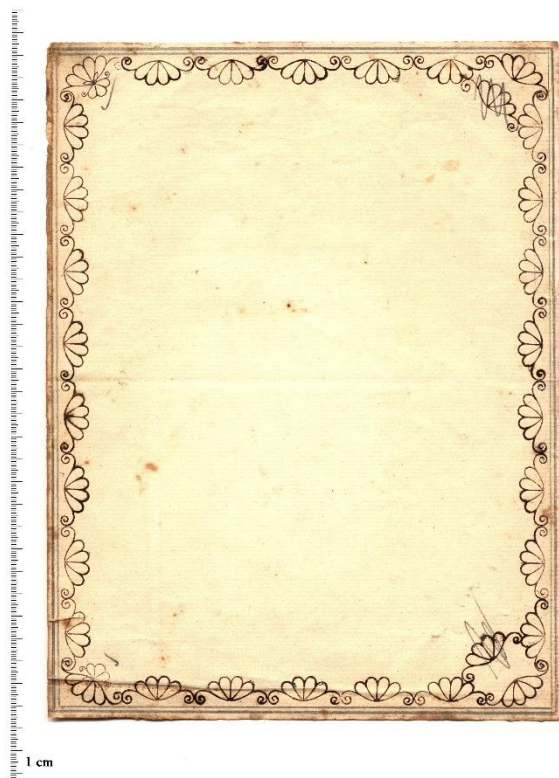
Obrázek 103 Návrh knižní vazby Jendova otce Josefa Rajmana, nedatováno – vlevo: návrh na lisové straně, vpravo: detail popisku návrhu z rubové strany (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

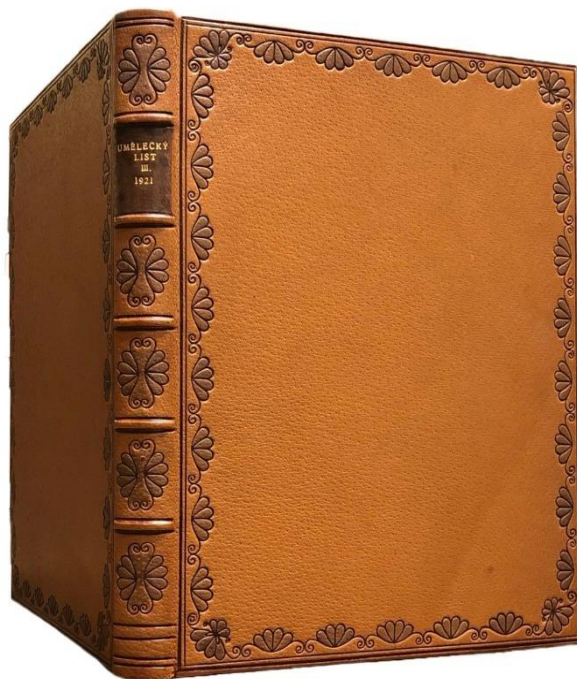
Obrázek 104 Dva listy s několika variantami návrhu knižní vazby titulu *Angelus Pacis* z roku 1928 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 105 Nepopsaný návrh s různými variantami výzdoby, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 106 Návrh knižní vazby z března roku 1926 k tisku Umělecký list Moravských umělců (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

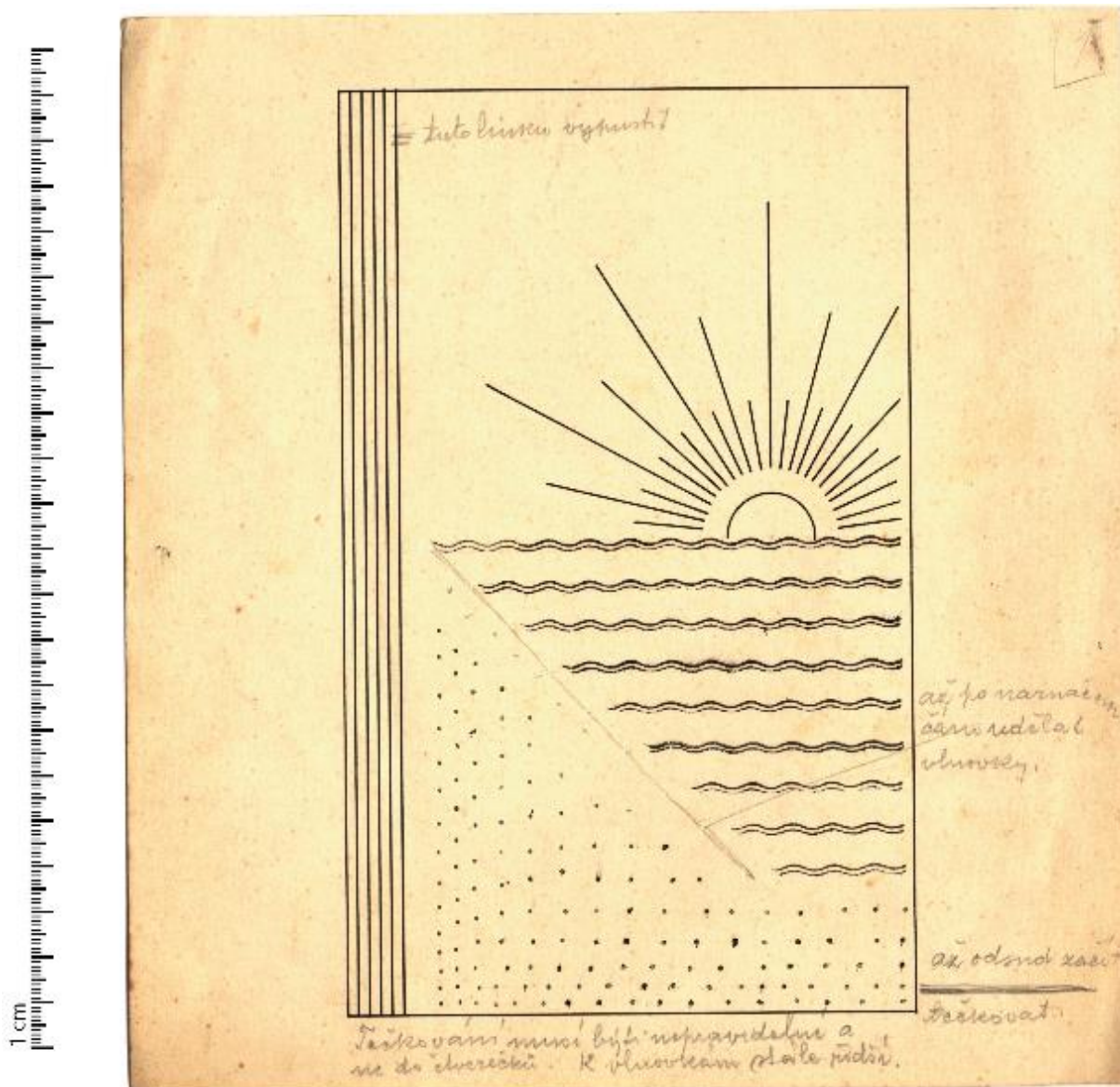
Obrázek 107 Podle návrhu realizovaná knižní vazba (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 108 Návrh výtvarníka Karla Kinského na adresu pro pana Kubátka z roku 1940 – vlevo: lícová strana s návrhem, vpravo: detail popisku na rubové straně (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 109 Návrh celopergamenové knižní vazby pro pana Kratochvílu z března roku 1926, vpravo: návrh na lícové straně, vpravo: detail popisku z rubové strany (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 110 Návrh knižní vazby pro profesora Františka Chmelu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

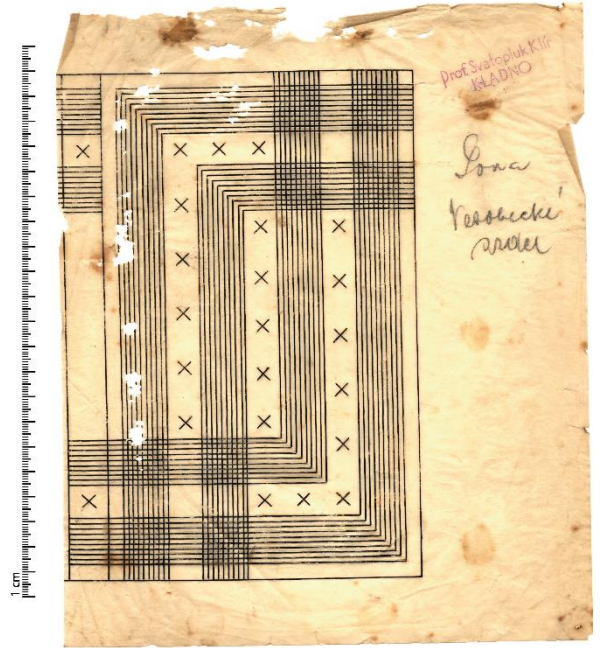
Pane Rajmane!

Otisky návrhů jsem obdržel a ihned s malými opravami
zastlám zpět, abyste mohl začít pracovat. Návrhy na Román
tři mági - v černé tlakové křídle se sločkem a ~~odstřed~~ odstřed na
Edické písně - žlutý masný pergamen jste ani nepostlal, neboť
nem' na nich co korigovat. Těším se na vazby a doufám, že dopadnou
bezvadně. Máte ^{asi} stále ~~omnoho~~ práce? Přeji vám k práci hodně zdaru
a přeji vám zdraví i p. Torděho
Váš prof. Fr. Chmelu

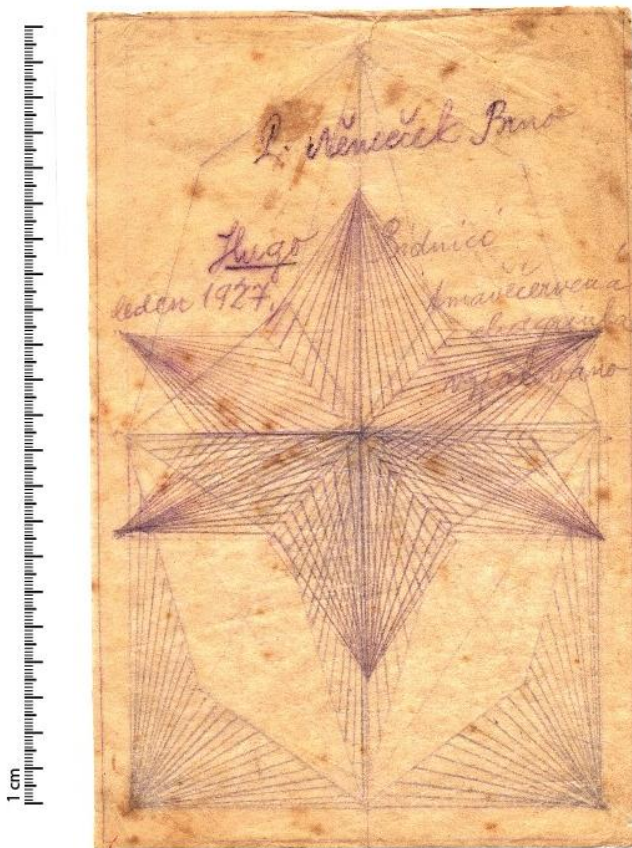
Obrázek 111 Text zákazníky s korekturami a poznámkami k Rajmanovu návrhu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

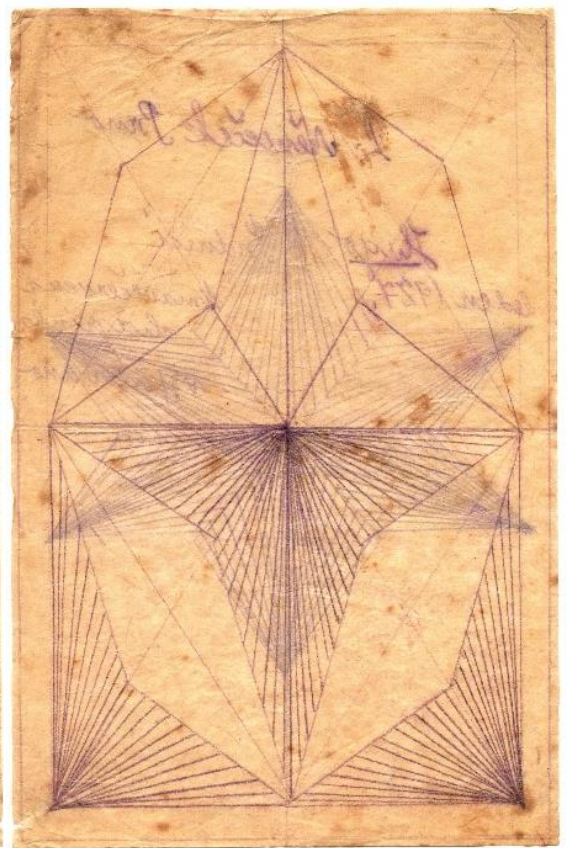
Obrázek 112 Nepopsaný návrh knižní vazby ve stylu art-deco, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

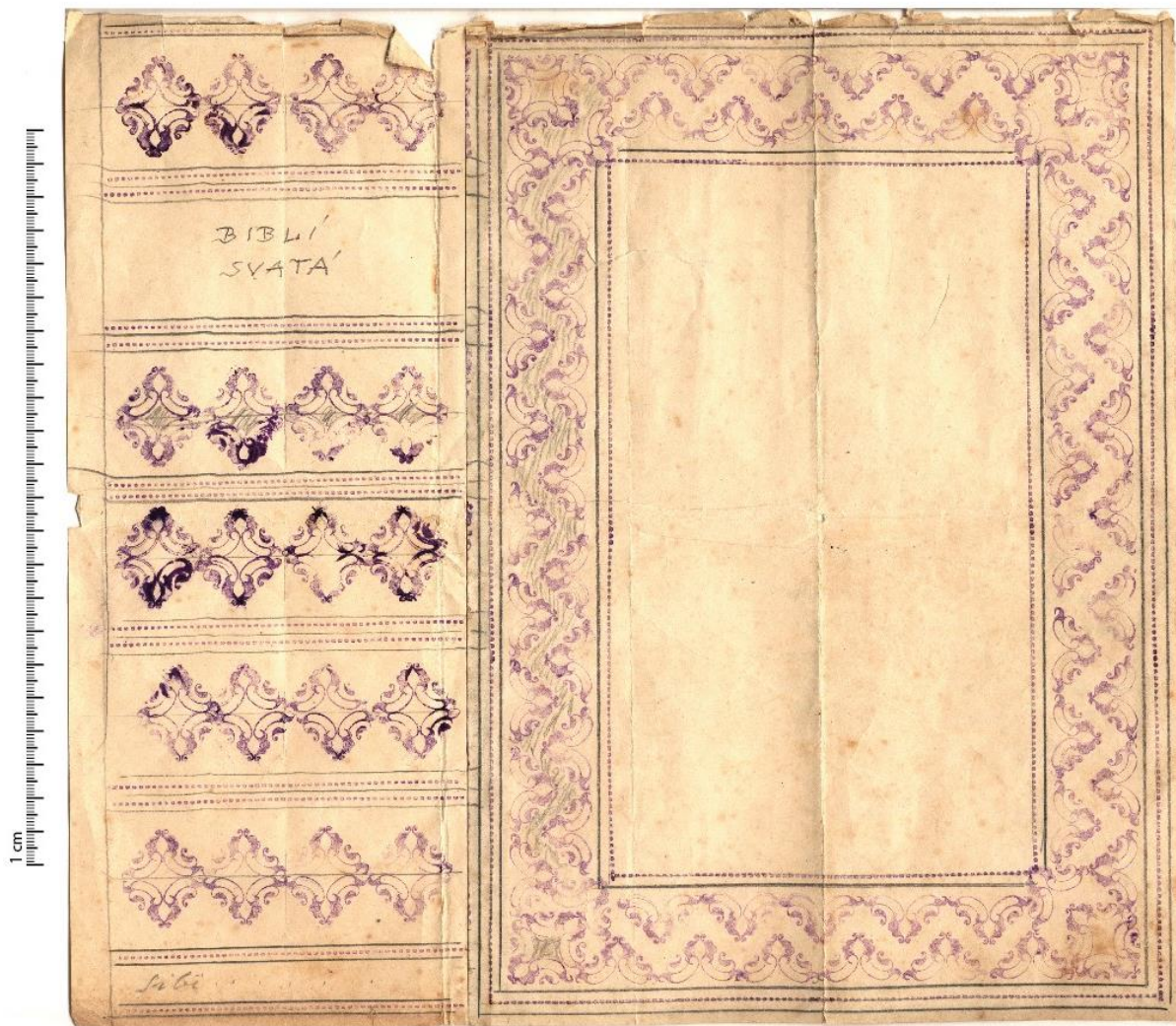

Obrázek 113 Návrh knižní vazby titulu Nesobecká srdce ve stylu art-deco, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

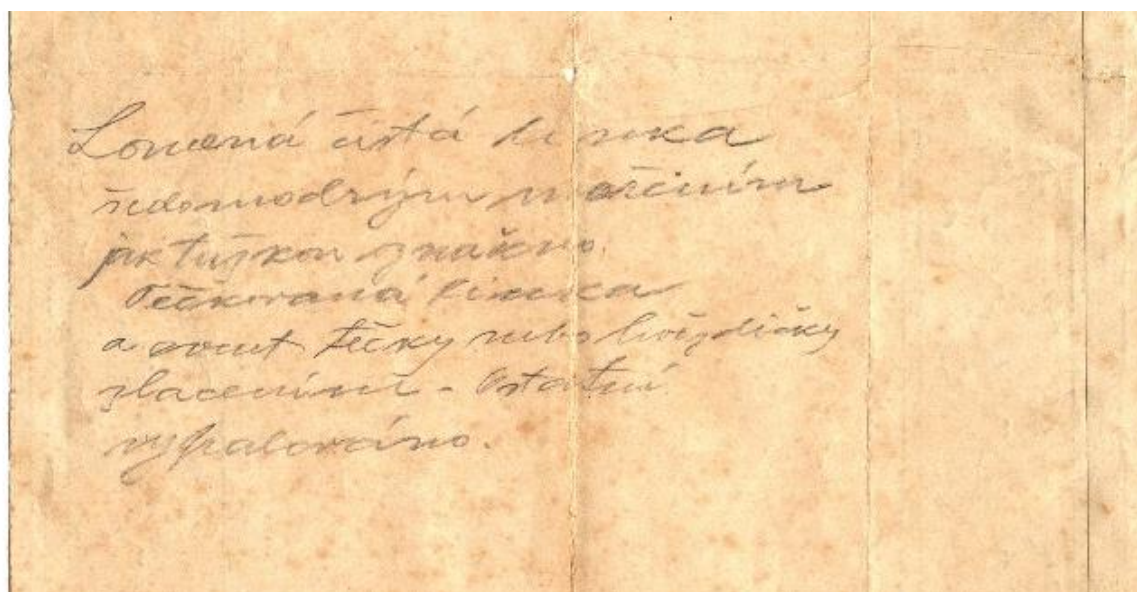

Obrázek 114 Rubá a lícová strana návrhu knižní vazby titulu Bídničci pro pana Němečka z Brna, leden 1927 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 115 Návrh knižní vazby Bible, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 116 Detail textu z rubové strany návrhu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

6.3 Vazby pro nakladatelství Melantrich

Na konci 30. a začátku 40. let zpracovávala Rožďalovická dílna několik sérií vazeb pro nakladatelství Melantrich. Pro nakladatelství zpracovával vazby již dříve, ale ne v takovém počtu, jako u těchto sérií. Jednalo se převážně o tituly věnované českému umění a výtvarným umělcům. Rozsáhlé publikace byly na svou dobu doplněné bohatou obrazovou přílohou. V roce 1938 to byl titul *Knižní malba gotická*, v roce 1939 *Život a dílo Jaroslava Čermáka a Špalíček národních písní a říkadel Mikoláše Alše*, roku 1940 *Josef Mánes, živý pramen národní tradice a Josef Navrátil*. Kromě těchto sérií vázala dílna pro nakladatelství i další tituly v menším počtu nebo jednotlivě, podle přání zákazníka.

První z velkých sérií vazeb pro nakladatelství Melantrich byly vazby titulu ***Knižní malba gotická*** z roku 1938. Publikaci zpracoval Ústav pro dějiny umění Univerzity Karlovy v Praze pod vedením prof. Dr. Antonína Matějčka. Nejnákladněji byly zpracovány francouzské vazby potažené hnědou vepřovicí se slepotiskovou výzdobou, odkazující ke gotickým prvkům. Titul je vyzlacen na mořeném koženém štítku, který je umístěn ve druhém mezivazném poli shora a orámován dvojitou linkou. Francouzské vazby jsou opatřeny signaturou na spodní kantě zadní desky, ve formě zlaceného verzálkového nápisu „*RAJMAN ROŽĎALOVICE*“.

Dalším významným titulem, na který vznikla v Rožďalovické dílně série vazeb je ***Život a dílo Jaroslava Čermáka***. Tyto vazby byly svázány v průběhu roku 1939. Kromě francouzských a polokožených vazeb vnikly také knižní vazby polopergamenové. Jedná se o zavěšované vazby, na hřbetě a rozích potažené pergamenem a doplněny zušlechtěným máčeným papírem s výrazně barevným vzorem. Hřbet je vyzdoben zlacením pomocí jednoduchých linek a vlnek doplněných tečkami. Otisky filety se vzorem vlnky s tečkami byly umístěny na pozice pomyslných vazů. Tímto vzniklá „mezivazná pole“ jsou orámována jednoduchou linkou. Ve druhém poli shora je umístěn zlacený titul. Knižní blok je ušitý na tři zapuštěné motouzové vazy má horní ořízku natíranou červeně. Kapitálek je v případě této vazby strojní.

Špalíček národních písní a říkadel Mikoláše Alše, vázala Rožďalovická dílna mezi lety 1939 a 1940. Pro nakladatelství Melantrich vzniklo přes 2660 knižních vazeb tohoto titulu. Z toho 496 francouzských vazeb, 75 celopergamenových, 1298 polopergamenových, 820 polokožených a tři celokožené vazby.¹¹⁰ Francouzské vazby vznikly minimálně ve dvou různých provedeních. První varianta je knižní vazba svázaná v červené šagrén kozině se zlacenou a slepotiskovou výzdobou. Zlacené jsou linky rámuující desky a mezivazná pole a čárkované linie zvýrazňující pět vazů. Ve druhém mezivazném poli shora je vyzlacený titul. Slepotiskem je provedena dominanta přední desky – portrét Mikoláše Alše podle kresby

¹¹⁰ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. [*Kniha prodaných vazeb*]. [účetní kniha]. 1937–1956

Maxe Švabinského, která se nachází na první straně publikace. Také z vnitřní strany desek jsou kanty orámovány slepotiskovou linkou. Knižní blok je opatřen zlacenou ořízkou a dvoubarevným ručním kapitálkem. Druhou variantou je vazba ve světle hnědé oázní kozině s velice podobným návrhem, jako u červené varianty. Výzdoba je doplněna slepotiskovými liniemi zvýrazňující vazy a zdvojeným orámováním knižních desek. V obou případech je vazba signována zlaceným nápisem na spodní kantě zadní desky. Polokožené vazby jsou na hřbetě potaženy kozinou s bílou povrchovou úpravou a v ploše desek knihařským plátnem v pískovém odstínu. Titul na hřbetě je vyzlacen z jednoho štočku, jehož návrh vychází z typografie knihy. Na přední desce knihy je znovu otištěn portrét Mikoláše Alše. U méně nákladných vazeb je signatura ve formě kulatého razítka.

Obdobně početnou sérií, jsou knižní vazby k titulu *Josef Mánes, živý pramen národní tradice* od Jaromíra Pečírky, které vznikly v průběhu roku 1940. I tato publikace byla svázána v několika variantách. Francouzská vazba je potažená tmavě modrou šagrén kozinou a vyzdobena slepotiskem a zlacením. Ve slepotisku jsou provedeny linky rámuující knižní desky a mezivazná pole. Zlacením je provedena dominanta přední desky – podpis Josefa Mánesa a dále linky rámuující mezivazné pole, ve kterém se nachází zlacený titul. I tyto vazby jsou signovány zlacením na dolní kantě zadní desky. Vybrané francouzské vazby vznikly také ve variantě potažené šedou oázní kozinou. Další variantou je polokožená vazba potažená bílou skopovicí na hřbetě a bledě modrým knihařským plátnem na deskách. Titul na hřbetě je vyzlacen stejnými literami jako u francouzských vazeb. Na titulní desce je ze štočku otištěn Mánesův podpis.

Další publikací Jaromíra Pečírky od Nakladatelství Melantrich je *Josef Navrátil*, která byla vydána v roce 1940. I na tento titul vytvořila Rožďalovická dílna sérii vazeb. Jednou z nich je také polokožená zavěšovaná vazba. Knižní blok ušitý na tři zapuštěné motouzové vazy je opatřen žlutě natíranou horní ořízkou a strojním kapitálkem. Hřbet vazby je potažen bílou skopovicí, lepenkové desky pak jednobarevným zeleným papírem. Přední desku zdobí slepotisková kartuš a zlacené iniciály *J. N.* Na hřbetě vyzlacen titul bez přidaného štítku.

Příkladem méně početných sérií pro nakladatelství Melantrich jsou knižní vazby titulů *Z duchovních dějin českých* (1941) a *Knihy o Kosti* (1942) obě z pera Josefa Pekaře. Vznikly jak celopapírové vazby, s hlavicemi, horními a dolními kantami vyztuženými knihařským plátnem, tak polokožené, celokožené a francouzské vazby. Výzdoba vazby *Z duchovních dějin českých* je umístěna na hřbetě a vytvořena slepotiskem z jednoho štočku s rostlinným dekorem. V případě vazeb *Knihy o Kosti* byl k výzdobě přední desky použit jeden štoček s motivem cihlové stěny a iniciál *J P.* U dražších vazeb byl vyzlacen u levnějších pak pouze otištěn v barvě.

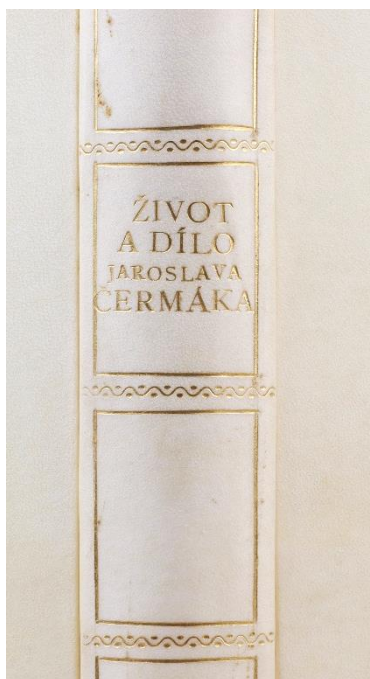
Obrázek 117 Česká malba gotická (1938) ve francouzské vazbě (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/078, foto: Mgr. Antonín Zezula)

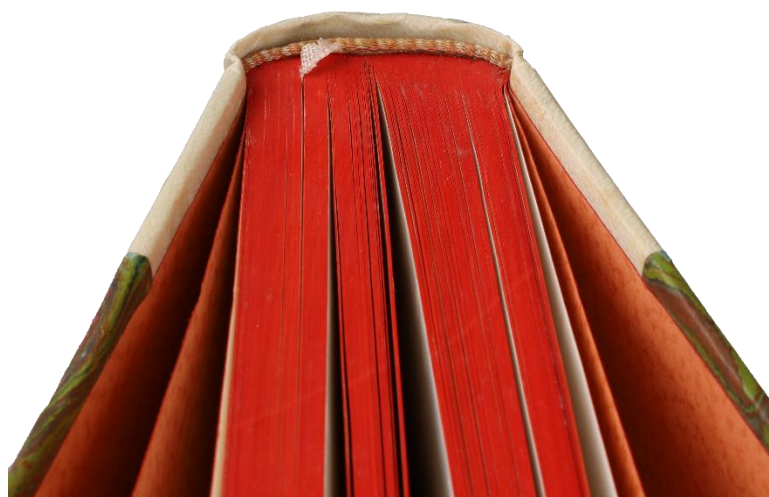
Obrázek 118 Detail zlatené značky Rožďalovické dílny (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/078, foto: Mgr. Antonín Zezula)

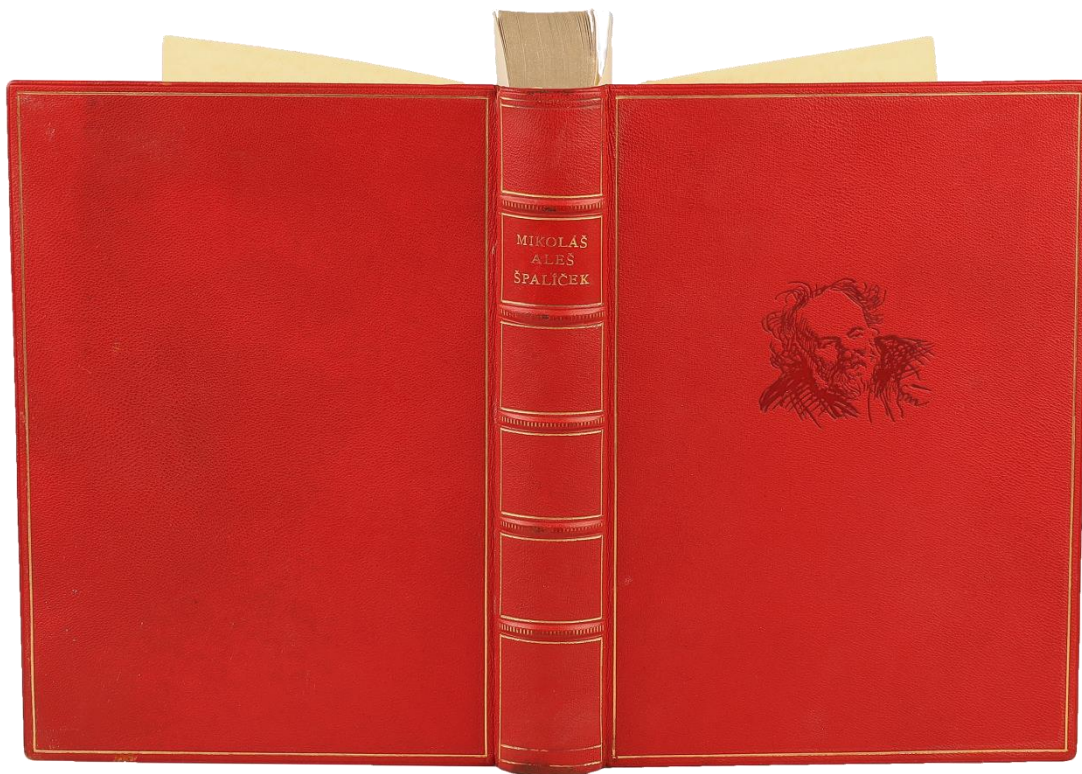
Obrázek 119 *Život a dílo Jaroslava Čermáka* (1939) v polopergamenové vazbě (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

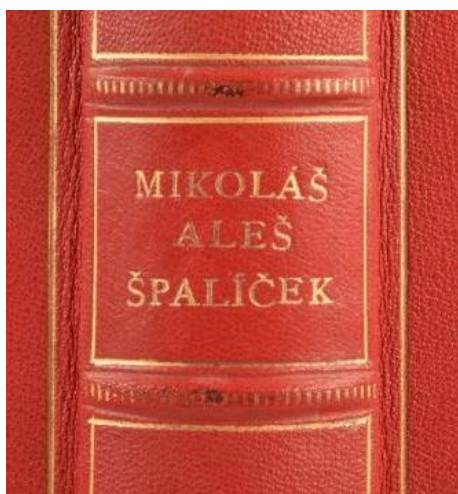
Obrázek 120 Detail zlateného titulu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 121 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

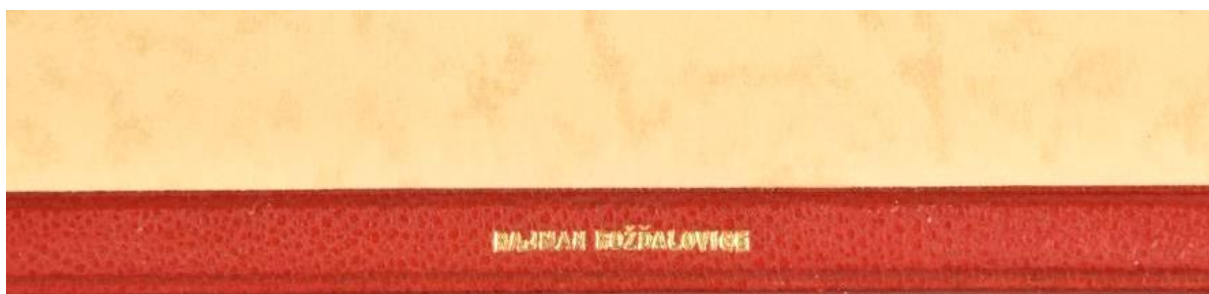
Obrázek 122 Špalíček národních písní a říkadel Mikoláše Alše (1939) ve francouzské vazbě (soukromá sbírka Aleny Samcové)

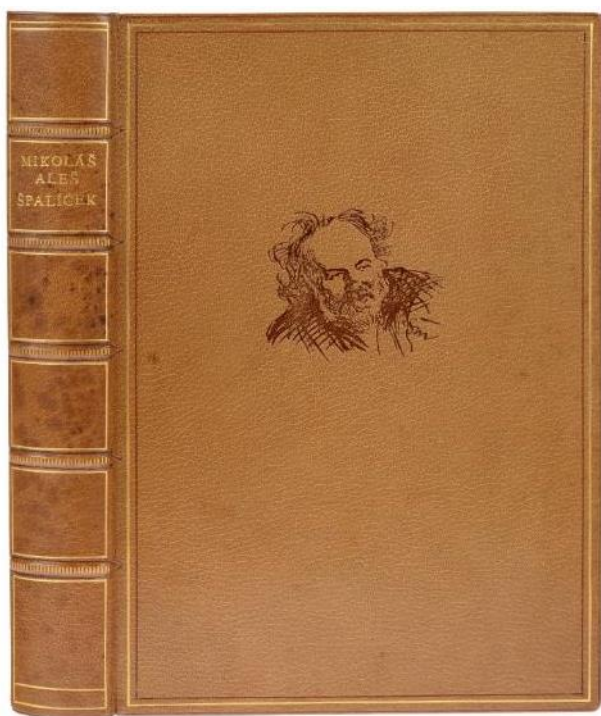
Obrázek 124 Detail zlateného titulu (soukromá sbírka Aleny Samcové)

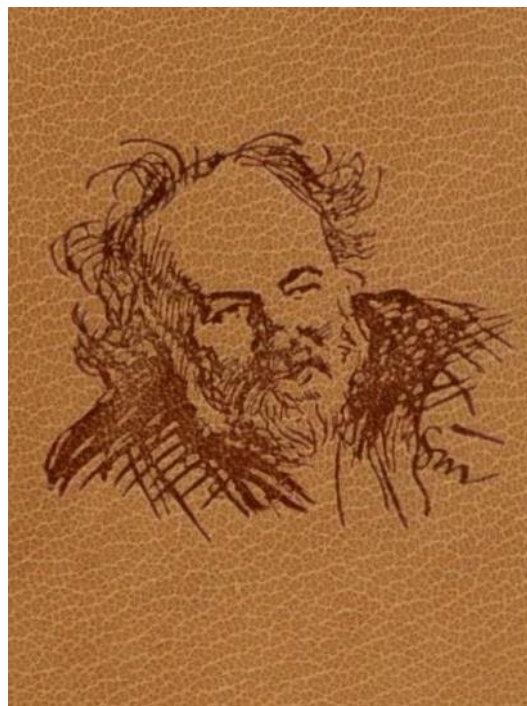
Obrázek 123 Detail hlavice a kapitálku (soukromá sbírka Aleny Samcové)

Obrázek 125 Zlatená značka Rajmanova knihařství (soukromá sbírka Aleny Samcové)

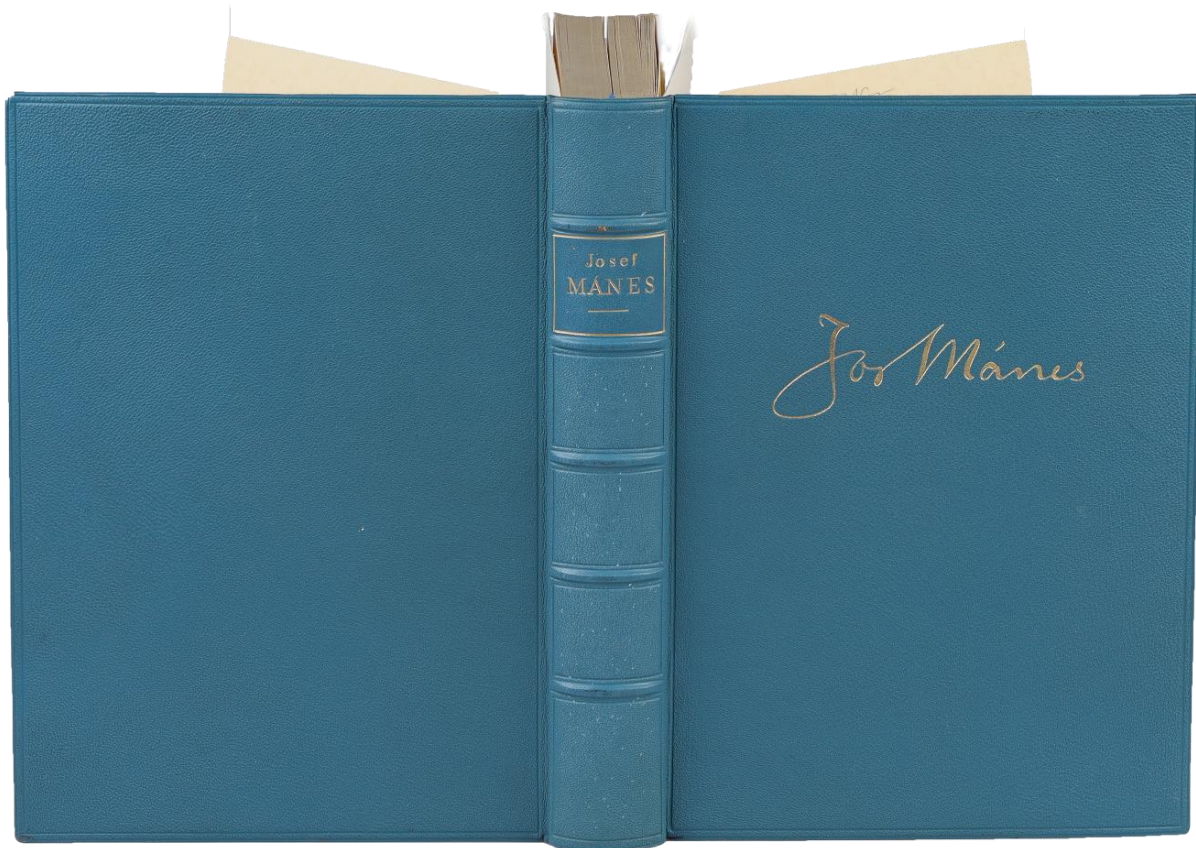
Obrázek 126 Špalíček Mikoláše Aleše (1939) ve francouzské vazbě potažené oázní kozinou (Aukční dům Zezula, aukční číslo A74/077, foto: Antonín Zezula)

Obrázek 127 Detail slepotisku podle kresby Maxe Švabinského (Aukční dům Zezula, aukční číslo A74/077, foto: Antonín Zezula)

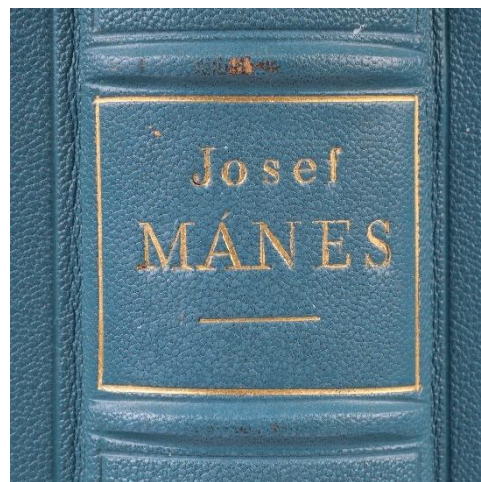
Obrázek 128 Špalíček Mikoláše Aleše (1939) v polokožené vazbě (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

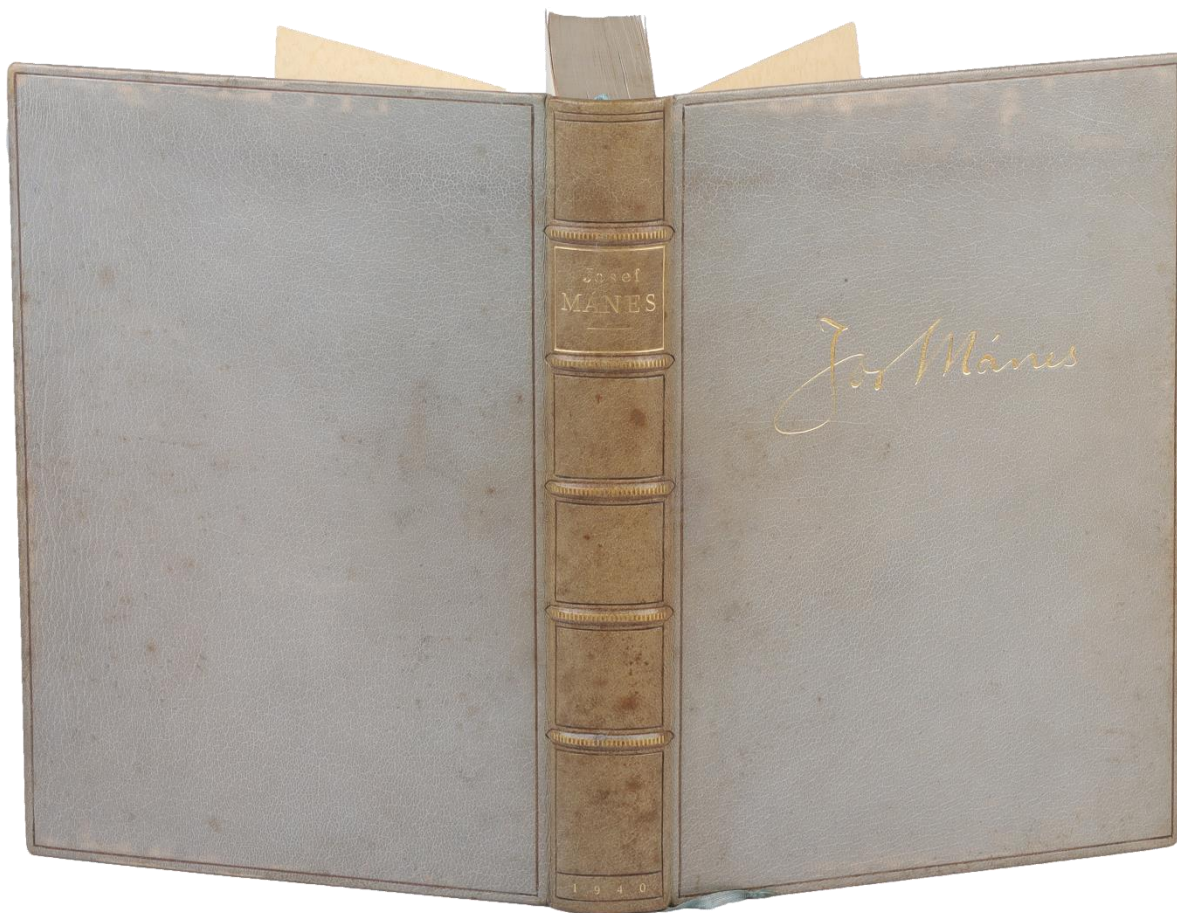
Obrázek 129 Titul Josef Mánes od Jaromíra Pečírky (1940) ve francouzské vazbě (soukromá sbírka Aleny Samcové)

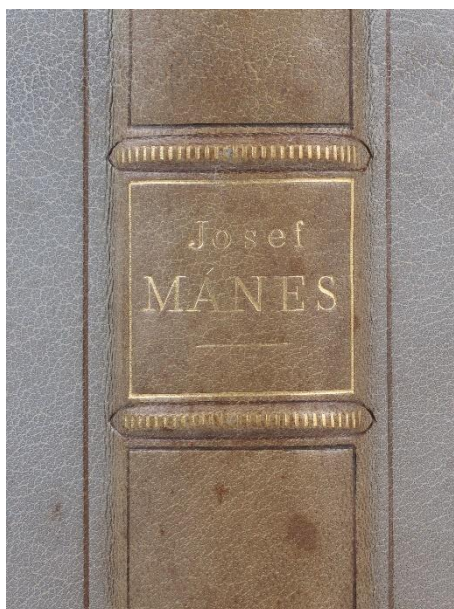
Obrázek 130 Detail zlateného nápisu na přední desce (soukromá sbírka Aleny Samcové)

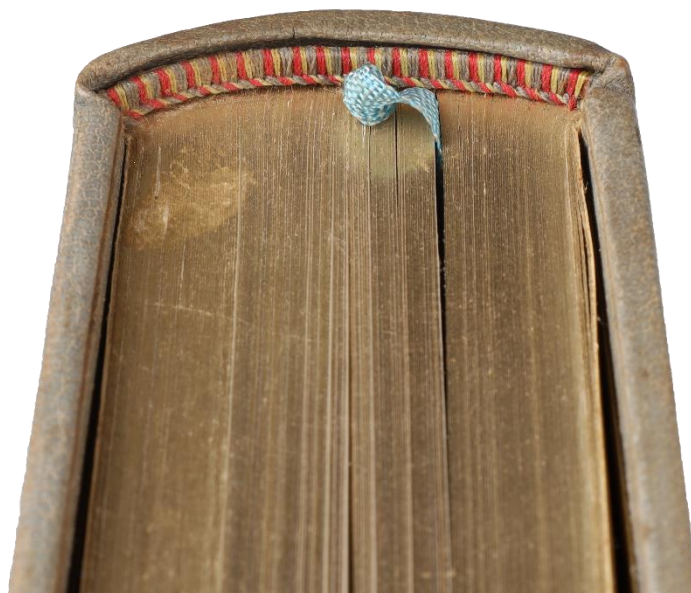
Obrázek 131 Detail zlateného titulu (soukromá sbírka Aleny Samcové)

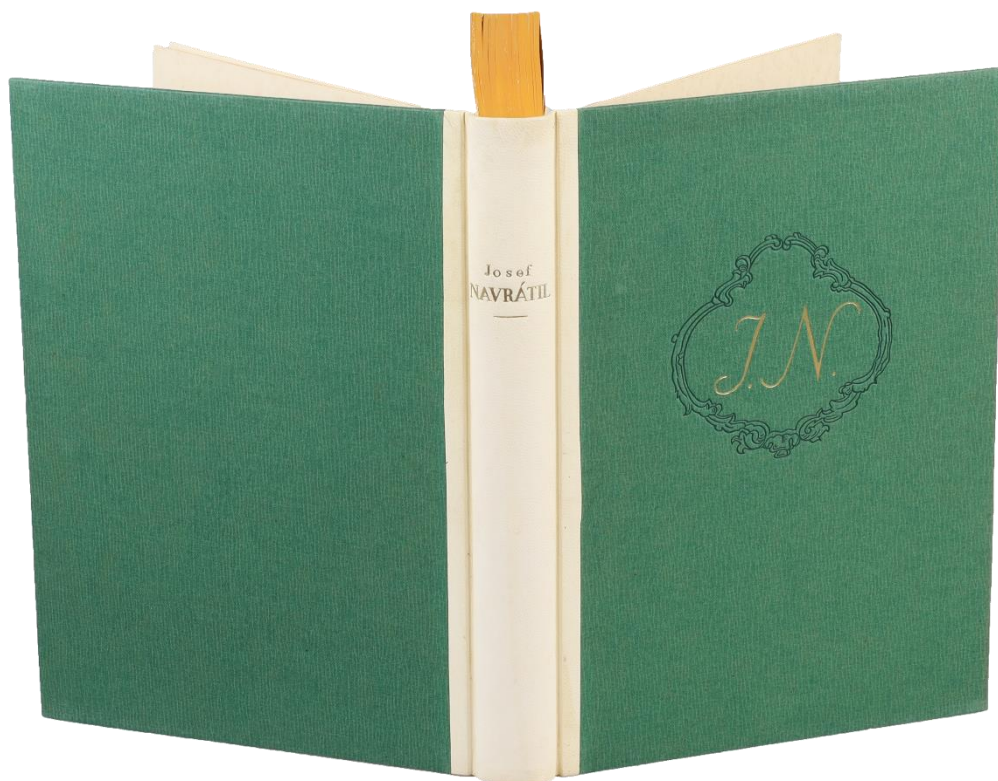
Obrázek 134 Titul Josef Mánes (1940) ve francouzské vazbě potažené šedou oázní kozinou (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 132 Detail zlatceného titulu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

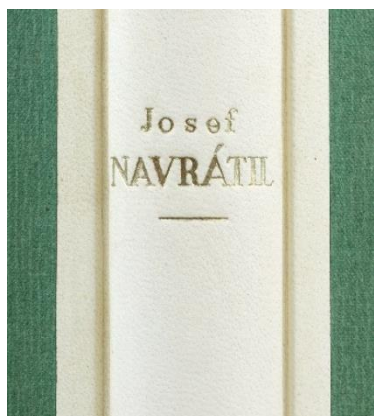
Obrázek 133 Detail zpracování hlavice, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

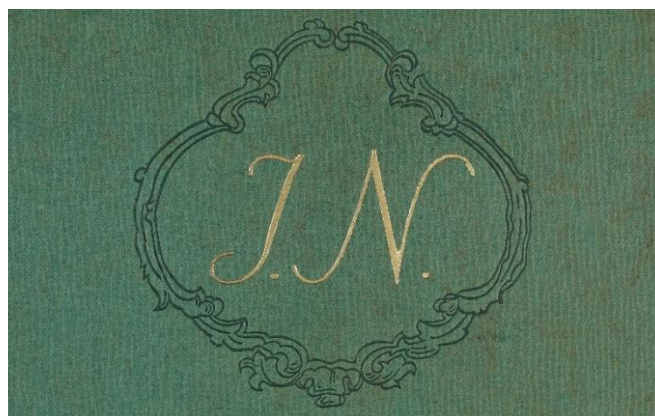
Obrázek 135 Titul Josef Navrátil od Jaromíra Pečírky (1940) v polokožené vazbě (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 136 Dochovaná zavěšovaná polokožená vazba bez knižního bloku (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 138 Detail zlatceného titulu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 137 Detail výzdoby přední desky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

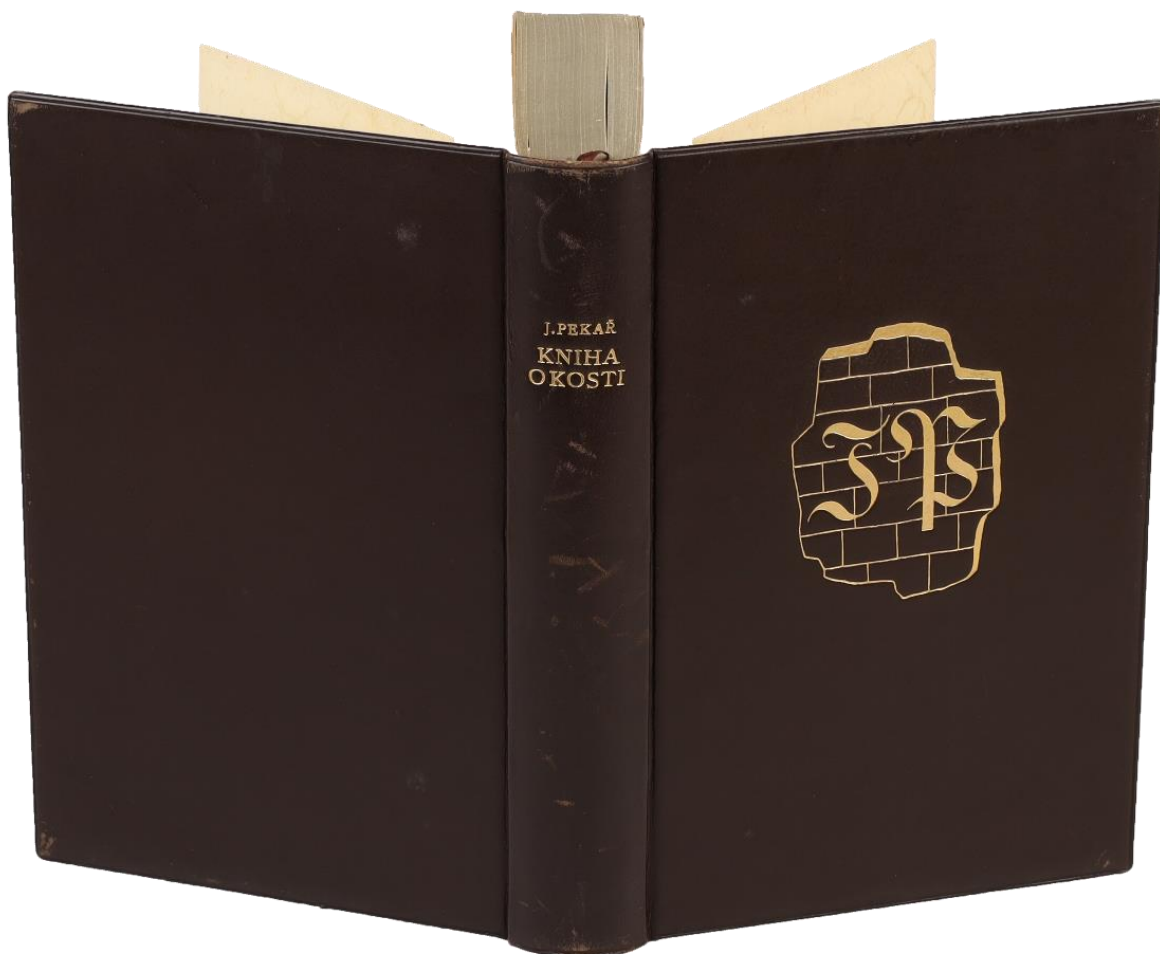
Obrázek 139 Z duchovních dějin českých (1941) v polokožené vazbě (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 140 Detail zlateného titulu (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 141 Knihařská značka – kulaté razítko bez datace (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 142 Kniha o Kosti (1942) v celokožené vazbě (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 144 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 143 Knižní vazba v lepenkovém pouzdře (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

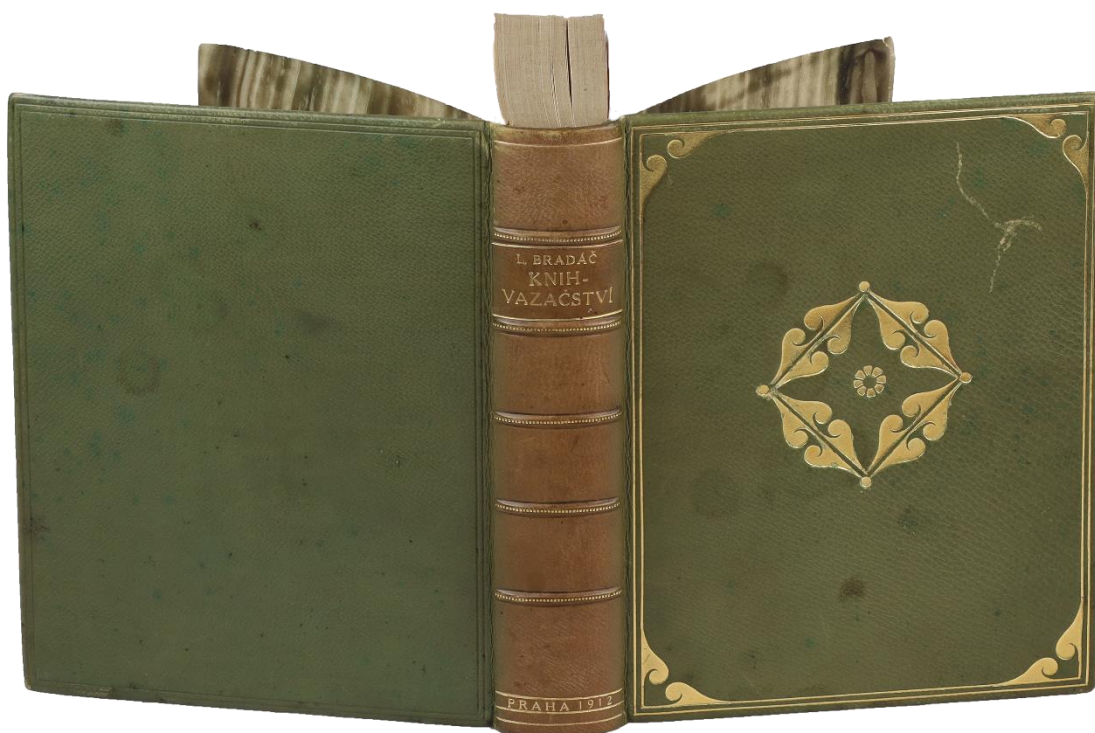
6.4 Umělecké knižní vazby

V rozsáhlé produkci Jendy Rajmana se nacházejí knižní vazby, které svým návrhem, výzdobou i celkovým zpracováním velkou měrou převyšují jeho zbylé práce. Jedná se o individuální, velmi často francouzské nebo polofrancouzské vazby. U těchto realizací se Rajman snažil o to, aby podoba vazby souzněla s obsahem knihy. Jednou z nejstarších dochovaných vazeb (ještě ne v pravém slova smyslu uměleckou vazbou), je knižní vazba opisu tisku *Vazby knižní* od Ludvíka Bradáče. Tuto vazbu vytvořil mladičký Rajman v roce 1911. Celokožená vazba potažená hnědou mořenou skopovicí je na přední desce vyzdobena zlacením, na zadní desce je stejná kompozice vytvořena slepotiskem. Na této realizaci je dobře vidět jak v této době nebyl Rajman ještě tolik zkušeným knihařem. Slepotisk i zlacení byly provedeny s jistou dávkou nejistoty. Zajímavé je srovnání této vazby a dalších jen o několik málo let mladších, které jsou již provedeny sebejistě a řemeslně téměř bezchybně.

Obrázek 145 Celkový pohled na knižní vazbu opisu tisku *Vazby knižní*, vazba 1911 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

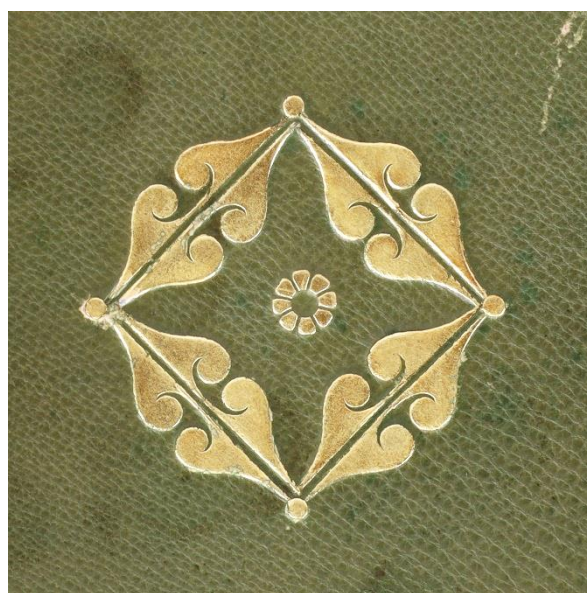
Pouze o rok mladší je francouzská knižní vazba titulu *Knihvazačství* od Ludvíka Bradáče potažená zelenou jizvenou kozinou, která už je zpracována nesrovnatelně kvalitněji. Výtisk dostal Rajman od svého mistra Ludvíka Bradáče v srpnu roku 1912, jak je uvedeno ve věnování na titulním listu. Hlavním prvkem výzdoby vazby je zlacená kompozice na přední desce. Více ke kompozici výzdoby viz 7.6 *Případové ukázky výzdoby vazeb*. Vazba je opatřena předsádkami ze škrbového papíru. Kanty ze strany přideštl jsou vyzdobeny lineárním zlacením a aplikacemi v podobě černých kožených čtverců.

Obrázek 146 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Knihvazačství*, vazba 1912 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 147 Přideštl knižní vazby (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

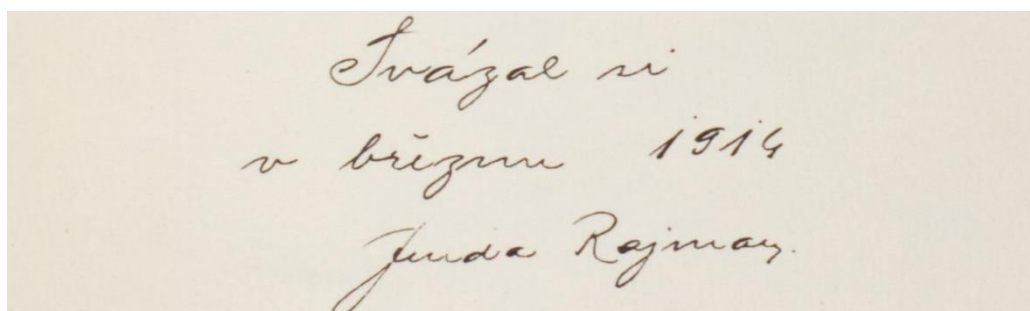

Obrázek 148 Detail zlacené dominanty přední desky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Francouzskou vazbu k titulu *Slezské písně* od Petra Bezruče svázal Rajman v březnu roku 1914 a vystavoval ji na Výstavě absolventů kurzů knihařských v technologickém muzeu.¹¹¹ Ještě téhož roku byla vazba vystavena také na Grafické výstavě v Lipsku.¹¹² Knižní vazba je potažená černou teletinou a vyzdobena zlacením. Pro většinu Rajmanových francouzských a polofrancouzských vazeb typické falešné vazy na této vazbě chybí. Hřbet je hladký a opatřený pouze zlaceným titulem, jednou linkou u hlavy a dvěma linkami zvyrazňujícími dataci.

Obrázek 149 Celkový pohled na vazbu *Slezské písně*, vazba březen 1914 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula)

Obrázek 150 Rukopisný příspěvek Jandy Rajmana s datací (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula)

¹¹¹ Výstava v technologickém muzeu. *Knihář: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, výrobce modliteb. a obchodních knih, papírníky, příb. řemesla a živnosti*. 1914, 14(11–12), 172–176. ISSN nepřiděleno. s. 175

¹¹² Nadační fond Jandy Rajmana. Rožďalovice. *Životopis jako příloha k žádosti o zvýšení starobního důchodu*. [rukopis J. Rajmana]. 8. listopadu 1962.

Jenda Rajman byl v knihařské tvorbě v první řadě ovlivněn prací svého otce Josefa, o které se zmiňuje ve svých vzpomínkách.¹¹³ Velmi brzy se ale hlavním zdrojem inspirace stala práce jeho mistra Ludvíka Bradáče a staršího kolegy v dílně Antonína Tvrdeho. Ve Vinohradské dílně se setkal s řadou umělců, kteří ho také v mnoha směrech ovlivnili. V pozdějších letech to byli především Karel Vik, Cyril Bouda, Antonín Majer a Karel Kinský.

Mimo vlivu kolegů, je v jeho ranných vazbách znát vliv kubismu, který mezi léty 1910–1914 ve specifické české formě ovládl i architekturu, design a užité umění. Kubistické prvky jsou patrné například na knižní vazbě *Filozofie umění* z roku 1914 nebo na vazbě k titulu *Dvě stezky* od Johna Ruskina z roku 1915. Po první světové válce a vzniku Československé republiky se umělecké cítění začalo proměňovat. Vznikl tzv. Národní styl – odnož art-deca, který kombinoval prvky kubismu (respektive rondokubismu), lidové ornamentiky a geometrických forem. V hlavním proudu se tento styl udržel až do poloviny 20. let, kdy se v užitém umění prosadily mezinárodní tendence art-deca s abstraktnějšími geometrickými formami a v architektuře funkcionalismus. Všechny tyto proudy nezůstaly jen u umění a architektury, ale promítaly se i do všedního života obyvatel.¹¹⁴ Není proto divu, že mladého knihaře Rajmana toto celospolečenské dění zřetelně ovlivnilo. Geometrické motivy připomínající rostliny a klasy, které vychází z Národního stylu, zakomponoval Jenda Rajman do výzdoby celokožené knižní vazby **titulu**

Naděje i bolesti od Antonína Sovy v typografické úpravě V. H. Brunera, která vznikla po roce 1924. Další z příkladů v Národním stylu je vazba titulu *Tanec Smrti* od Jakuba Demla. Dekorativní formy art-deca se projevují na vrcholných Rajmanových vazbách např. *Tisíc devět set patnáct: Tragédie národa* od Branislava Nušiče ve francouzské vazbě v černé šagrén kozině z roku 1927, *Česno* od Jakuba Demla ve žlutém marokénu z roku 1928

Obrázek 151 Neurčená knižní vazba Jendy Rajmana ve stylu art-deco, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

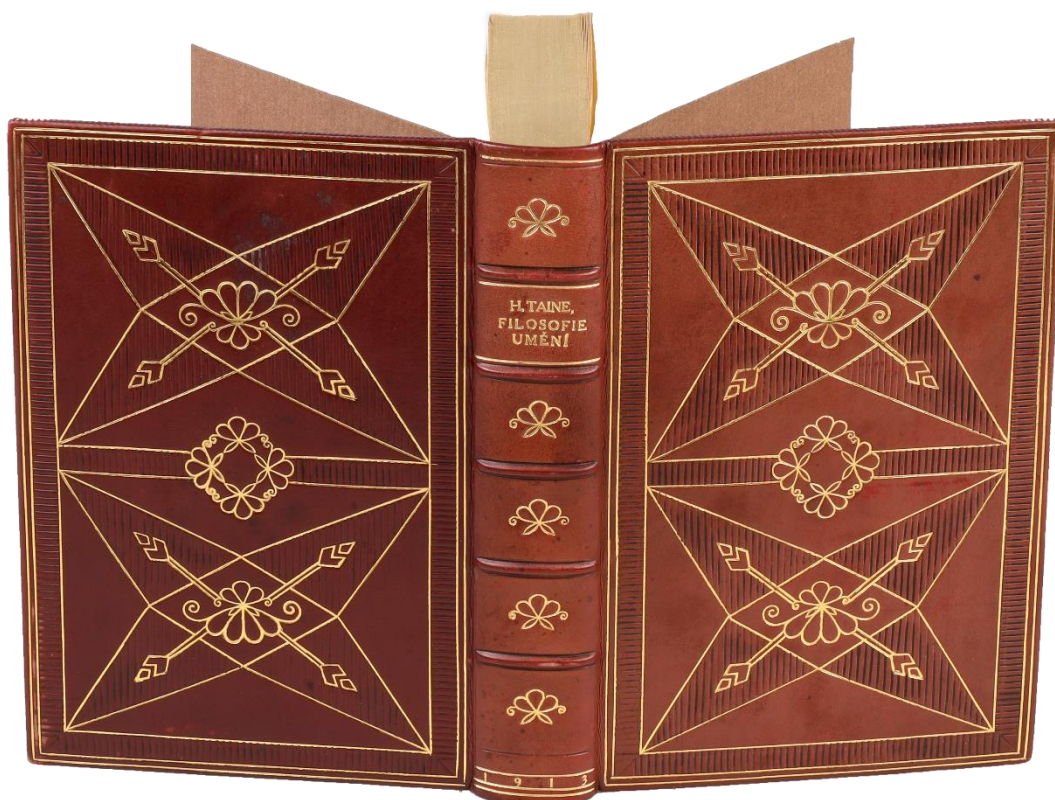
nebo *Angelus Pacis* Jana Amose Komenského v modré teletině z téhož roku. I mezi dochovanými návrhy knižních vazeb je několik, které odpovídají stylu art deco, například návrh vazby *Bídníci* od Victora Huga z ledna 1927, určený pro pana Němečka z Brna. Rondokubisticky působí výzdoba francouzské knižní vazby

¹¹³ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. *Ono to není na světě nikdy akorát!* [vzpomínky na rodiče, bratry a dětství v Rožďalovicích – rukopis J. Rajmana]. nedatováno. číslováno 1–16. s. 3

¹¹⁴HNÍDKOVÁ, Vendula a Jindřich VYBÍRAL. *Národní styl: kultura a politika*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2013. ISBN 978-80-86863-62-7

titulu *Markéta Lazarová* Vladislava Vančury z roku 1933 (přestože rondokubismus v této době již rozhodně nebyl hlavním uměleckým proudem v Československé republice).

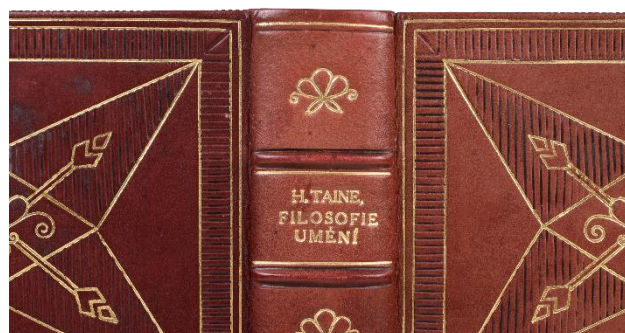
Knižní vazba titulu *Filosofie umění* od Hippolyta Adolfa Taineho byla vytvořena v roce 1914. Tuto francouzskou knižní vazbu Rajman realizoval v rámci mistrovského kurzu pod vedením Františka Kysely.¹¹⁵ Potah z hnědočervené teletiny je vyzdoben zlacením a slepotiskem ve formě kubistické ornamentiky. Mimo knižních desek a hřbetu jsou slepotiskovým dekorem (tvořeným filetou s opakujícími se čárkami) vyzdobeny také hrany desek a kanty ze strany předeštlí.

Obrázek 152 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Filosofie umění*, vazba 1914 (sbírka Nadačního fondu Jedny Rajmana)

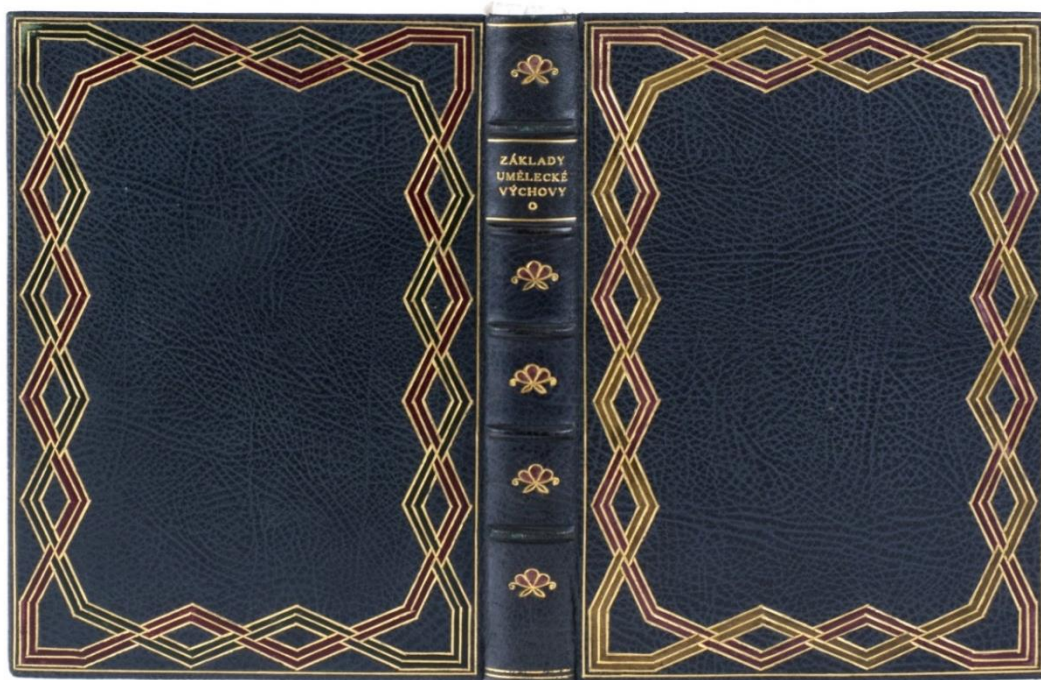
Obrázek 153 Detail hlavičky, kapitálky a zlacené ořízky (sbírka Nadačního fondu Jedny Rajmana)

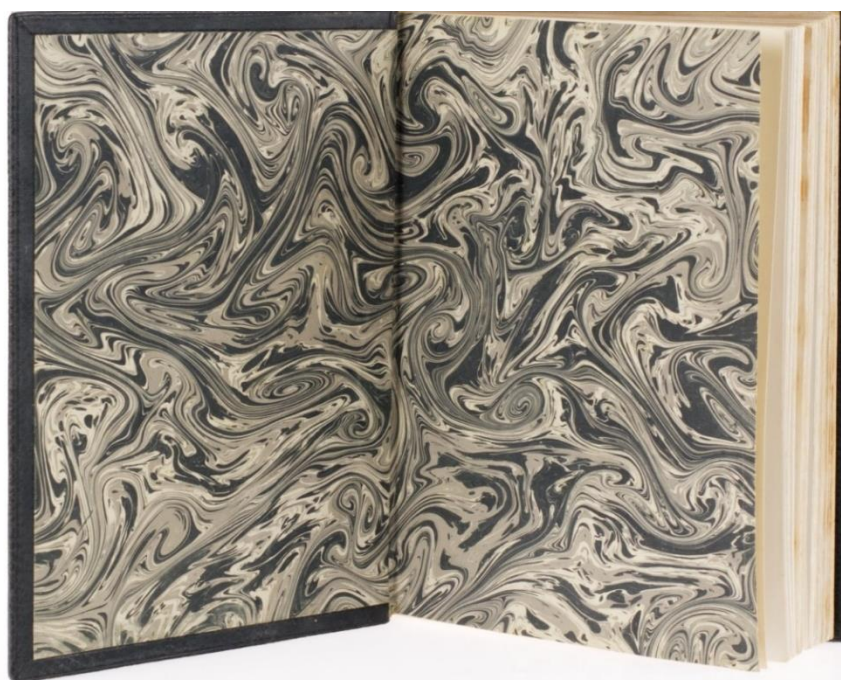
Obrázek 154 Detail hřbetu knižní (sbírka Nadačního fondu Jedny Rajmana)

¹¹⁵ Na základě ústního sdělení Ing. Pavla Hančara, potomka Jendy Rajmana. Hořice. 20. 5. 2024

Další z raných děl je vazba z roku 1915 k titulu *Základy umělecké výchovy se zvláštním zřetelem ke kreslení dle přírody* od autorů Johna S. Clarka, Mary D. Hickse a Waltera S. Perryho. Francouzská knižní vazba v tmavě modré jízvené teletině je vyzdobena ostře tvarovaným zlaceným pletemcem, který rovněž vychází z kubizující a krystalické ornamentiky. Vnitřní plochy pletencových pásů jsou vyplněny barevnými koženými aplikacemi. Rovněž ve vnitřních ploškách zlacených tlačítek na hřbetě jsou aplikovány barevné kousky kůže.

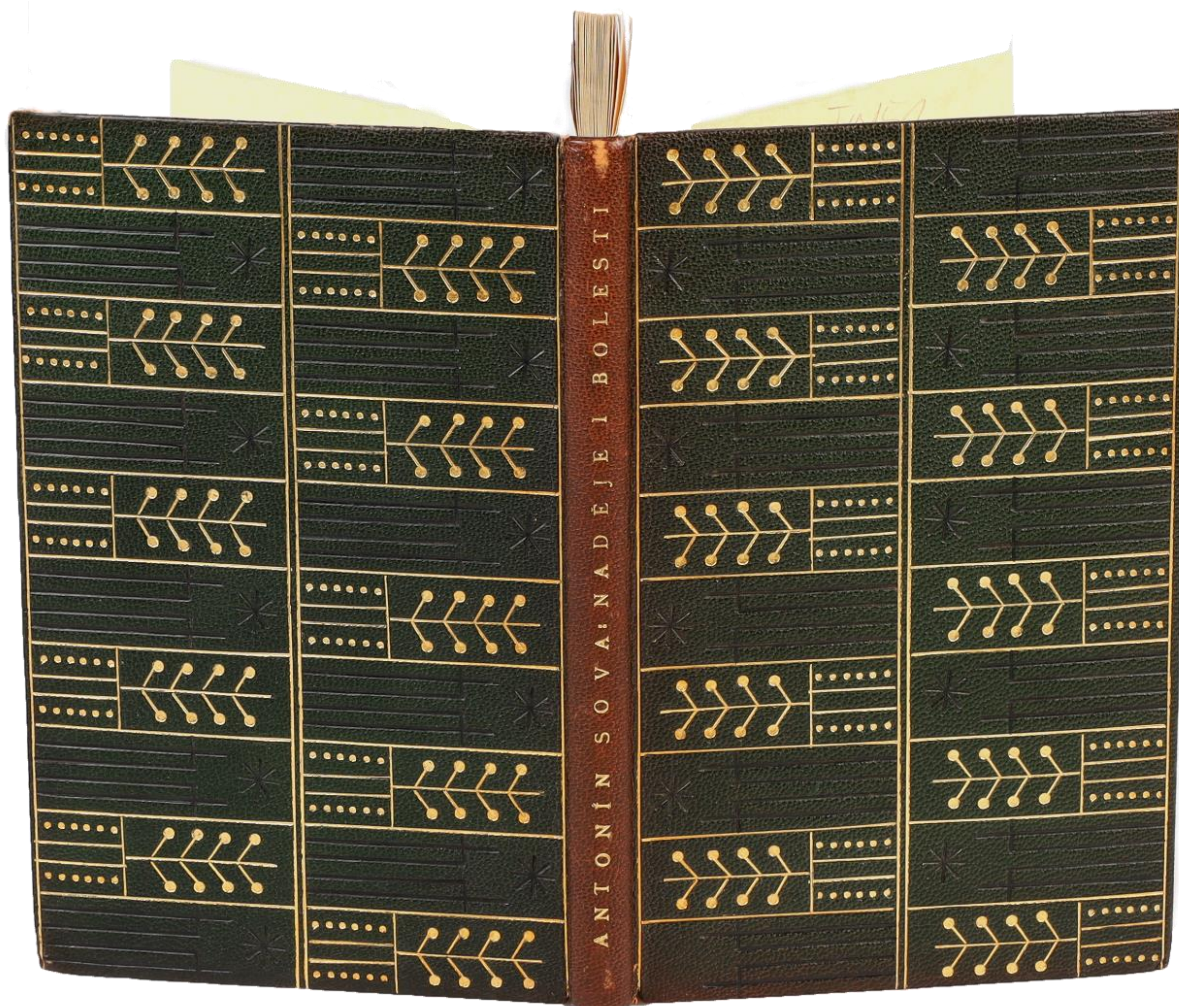

Obrázek 155 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Základy umělecké výchovy*, vazba 1915 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/069, foto: Mgr. Antonín Zezula

Obrázek 156 Předsádky knižní vazby *Základy umělecké výchovy* (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/069, foto: Mgr. Antonín Zezula

Ve 20. letech je v Rajmanově tvorbě patrný vliv Národního stylu a art-deca. Jedním z příkladů, kdy výzdoba odkazuje na tyto styly, je knižní vazba titulu *Naděje a Bolesti* od Antonína Sovy, která vznikla po roce 1924. Knižní blok se zlacenou horní ořízkou a ručně šitým dvoubarevným kapitálkem, je opatřen francouzskou vazbou potaženou tmavě zelenou anglickou kozinou.

Obrázek 157 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Naděje a bolesti*, vazba po roce 1924 (soukromá sbírka manželů Krupkových)

Obrázek 158 Detail výzdoby (soukromá sbírka manželů Krupkových)

Obrázek 159 Detail dolní hlavice a kapitálku (soukromá sbírka manželů Krupkových)

Další realizací v Národním stylu je francouzská vazba titulu *Tanec Smrti* od Jakuba Demla, která vznikla v roce 1926. Knižní blok se zlacenou ořízkou a ručně šitým kapitálkem je opatřen vazbou v šedé kozině. Výzdoba tvořená slepotiskem a zlacením je soustředěna do středu desek. Lineární motiv ve tvaru ondřejského kříže je na okrajích doplněn tlačítkem v podobě klasů. S vazbou se dochovalo také lepenkové pouzdro potažené máččeným papírem, shodným s papírem předsádek.

Obrázek 160 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Tanec Smrti*, vazba 1926 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

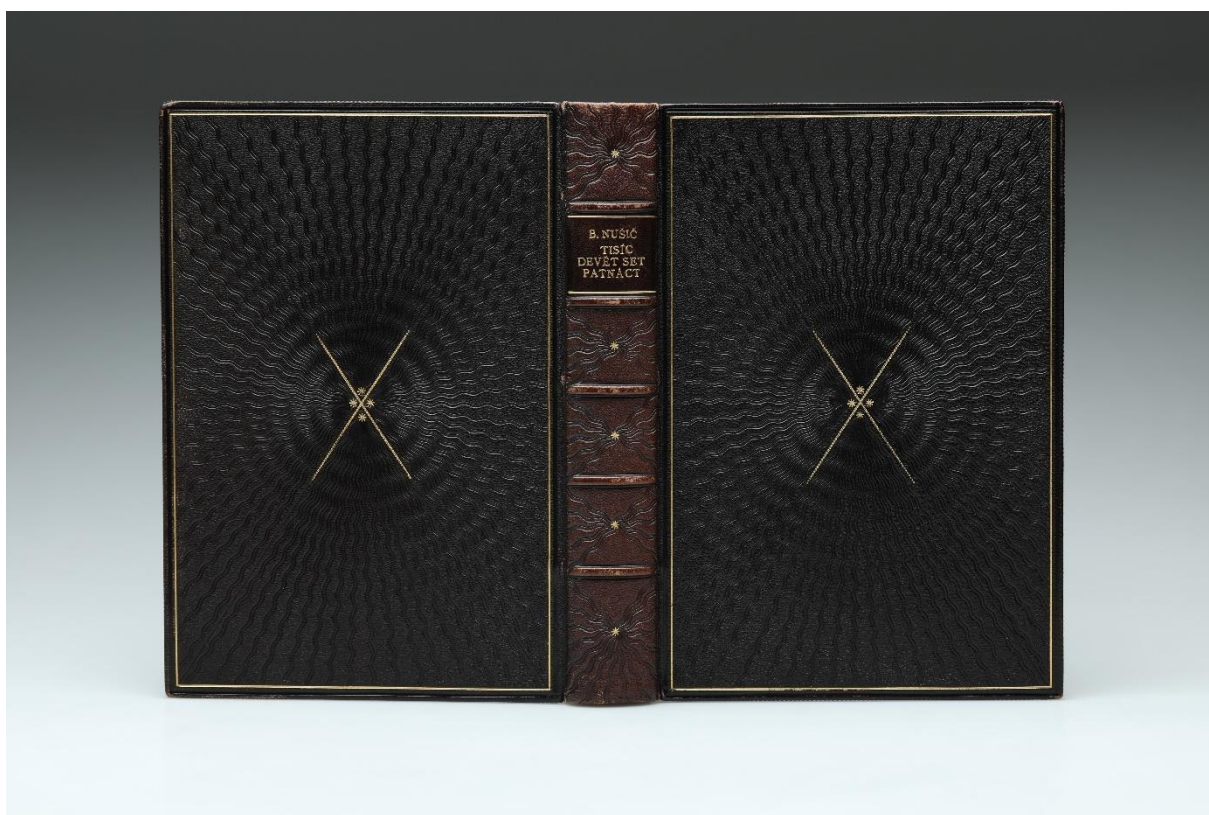

Obrázek 162 Vazba v zásuvném pouzdře potaženém zušlechťeným papírem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

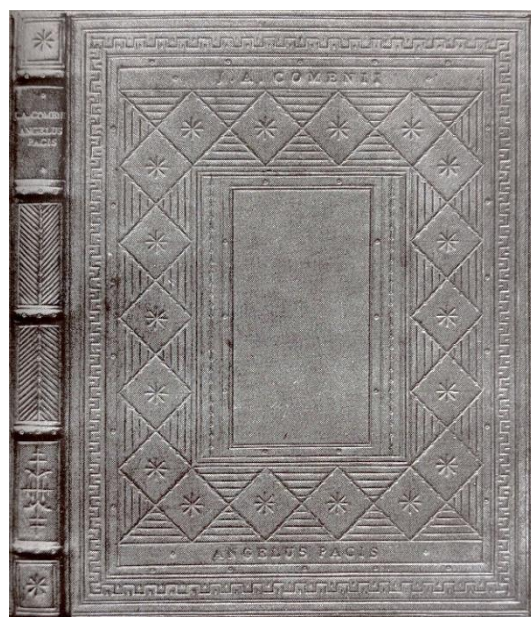
Obrázek 161 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Jedním z vrcholných děl ve stylu art-deco je knižní vazba titulu *Tisíc devět set patnáct: Tragédie národa* od Branislava Nušiče. Vazba byla realizována v roce 1927. Potah, tvořený černou šagrén kozinou, je vyzdoben slepotiskovou a zlacenou kompozicí. Desky jsou orámovány dvěma jednoduchými linkami (ve slepotisku a zlacení). Uprostřed desek je umístěn ondřejský kříž vytvořený zlacenou tečkovanou linkou, doplněný čtyřmi zlacenými hvězdami. Od středu se směrem ke krajům rozbíhají slepotiskem provedené dvojité vlnky. Podobně je řešena výzdoba hřbetu. V každém mezivazném poli (kromě druhého shora se zlaceným titulem) se od zlaceného tlačítka hvězdy rozbíhají slepotiskové dvojité vlnky. Knižní blok je opatřen horní zlacenou ořízkou a dvoubarevným ručním kapitálkem. Předsádky knihy jsou tvořeny zušlechťeným škrobovým papírem.

Obrázek 163 Celkový pohled na knižní vazbu *Tisíc devět set patnáct: Tragédie národa*, vazba 1927 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K196, foto: Národní muzeum)

Další krásný příklad Rajmanovy vrcholné tvorby je knižní vazba titulu *Angelus Pacis* od Jana Amose Komenského, která vznikla v roce 1928. Knižní vazba v modré teletině zdobená ručním zlacením a slepotiskem s jemnou a při tom komplikovanou rámcovou geometrickou kompozicí odkazující jak na Národní styl, tak mezinárodní formy art-deca. Mimo výzdoby z vnější strany jsou zlacením vyzdobeny i kanty, a to filetou s motivem meandrového pásu. Knižní blok se zlacenou horní ořízkou je opatřen dvoubarevným obšívaným kapitálkem. Tato vazba byla společně s dalšími předvedena na *Výstavě soudobé kultury v Brně v roce 1929*¹¹⁶.

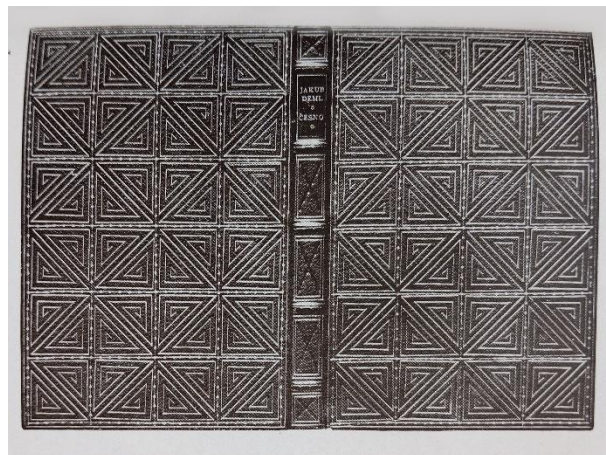
Obrázek 165 Dobová fotografie vazby *Angelus Pacis* (Ročenka československých knihařů. 1929, 6(1), s. 112)

Obrázek 164 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Angelus Pacis*, vazba 1928 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/074, foto: Mgr. Antonín Zezula)

¹¹⁶ BRADÁČ, Ludvík. Výstava soudobé kultury v Brně. *Ročenka československých knihařů*. 1929, 6(1), 109–112. ISSN nepřiděleno. s. 109–112

Knižní vazba rovněž z roku 1928 k titulu Česno od Jakuba Demla byla také představena na *Výstavě soudobé kultury v Brně v roce 1929*. Jedná se o francouzskou vazbu ve žlutém marokénu s geometrickou zlacenou výzdobou na deskách a slepotiskem na hřbetu.¹¹⁷ Vyzdobené jsou také kanty a hrany desek. Jedná se o jedno z vrcholných děl knihvazačské tvorby Jendy Rajmana.

Obrázek 166 Dobová fotografie vazby Česno (Ročenka československých knihařů. 1929, 6(1), s. 112

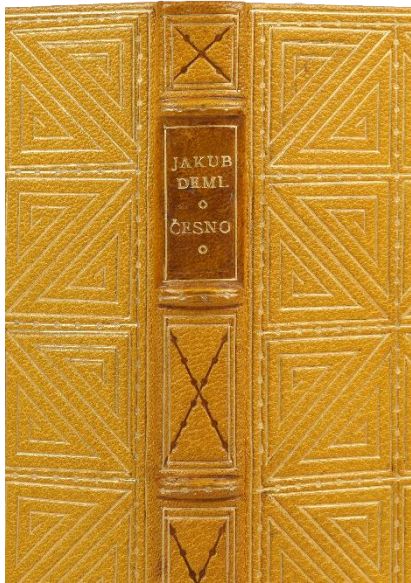

Obrázek 167 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Česno od Jakuba Demla, vazba 1928 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

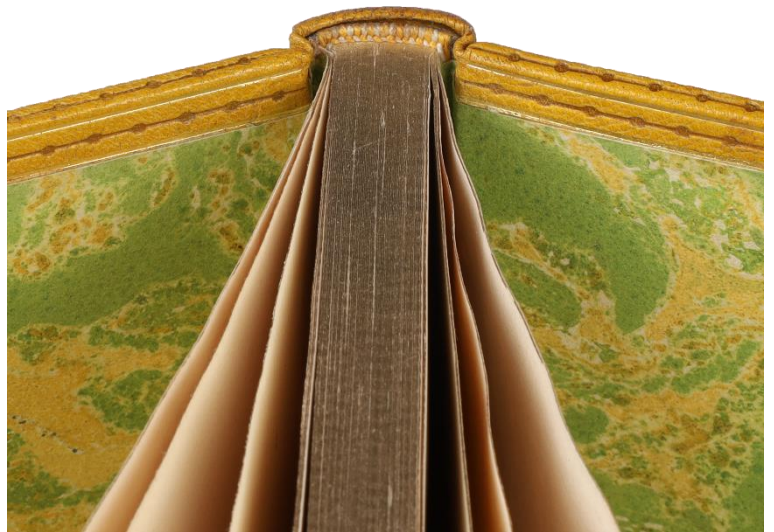

Obrázek 168 Horní zlacená ořízka a hrany desek vyzdobené slepotiskem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

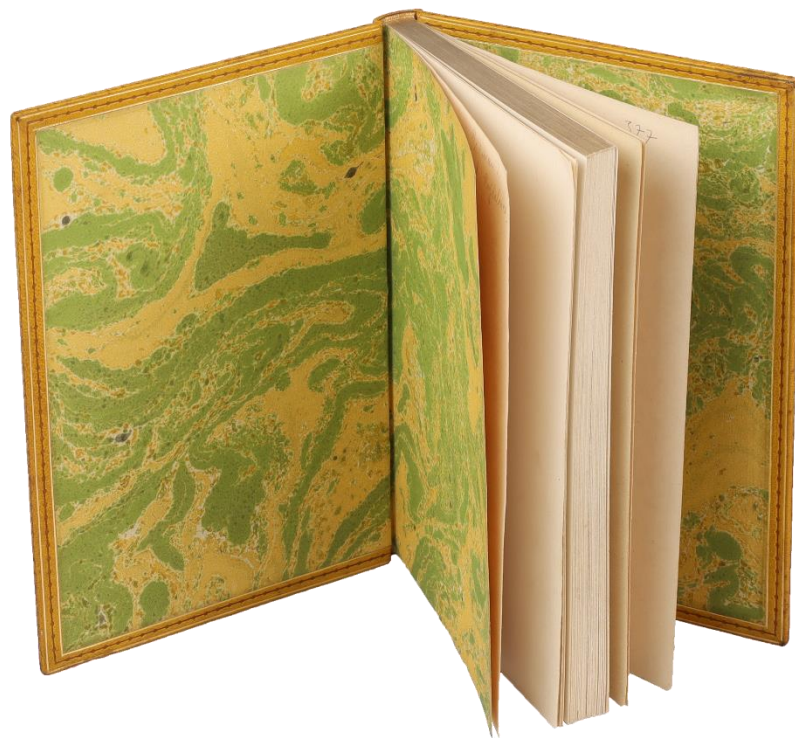
¹¹⁷ BRADÁČ, Ludvík. Výstava soudobé kultury v Brně. *Ročenka československých knihařů*. 1929, 6(1), 109–112. ISSN nepřiděleno. s. 109–112

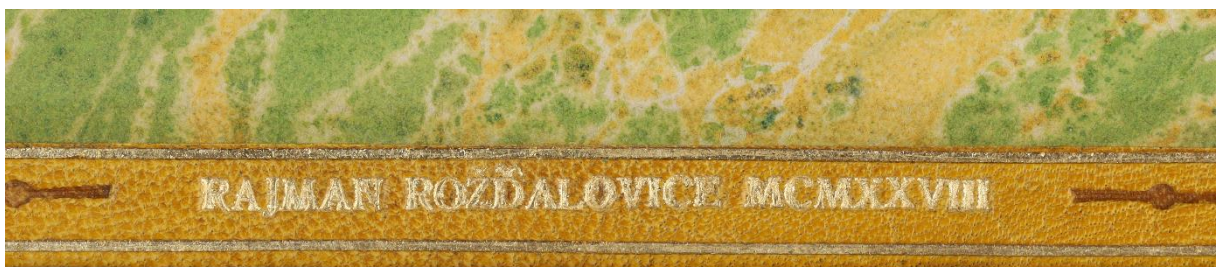
Obrázek 169 Detail titulu a výzdoby hřbetu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 170 Detail hlavice, kapitálku a zlatené ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 171 Pohled na předeštlí a knižní blok (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

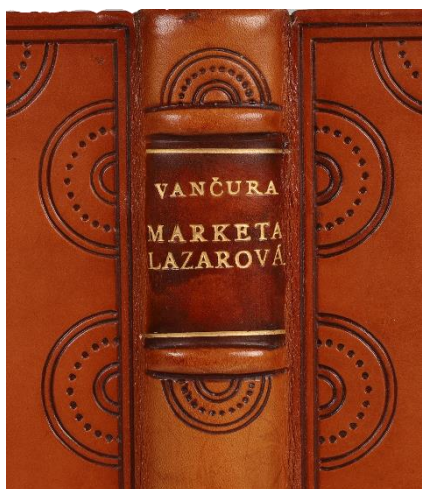

Obrázek 172 Detail knihařské značky s datací (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Vliv rondokubismu je patrný na knižní vazbě titulu *Markéta Lazarová* od Vladislava Vančury. Tato francouzská vazba v hnědé teletině byla vytvořena v roce 1933. Kompozice slepotiskové výzdoby desek je tvořena rámcem z dvojité linky a půlkruhových tlačítek. Na hřbetě je použito podobné pouze menší tlačítko, které je umístěno do mezivazných polí pod falešné vazy (s výjimkou horního vazy, kde je tlačítko umístěno nad něj). Mezi prvním a druhým vazeb shora se nachází zlatený titul.

Obrázek 173 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Markéta Lazarová*, vazba 1933 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)

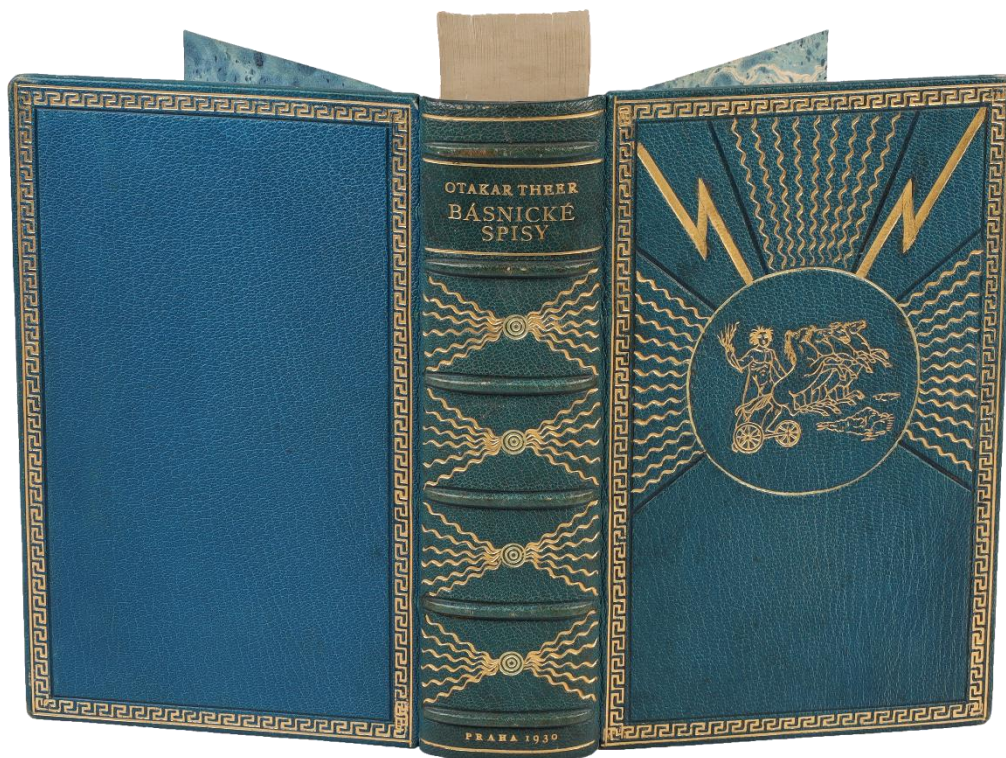

Obrázek 175 Detail zlateného titulu (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)

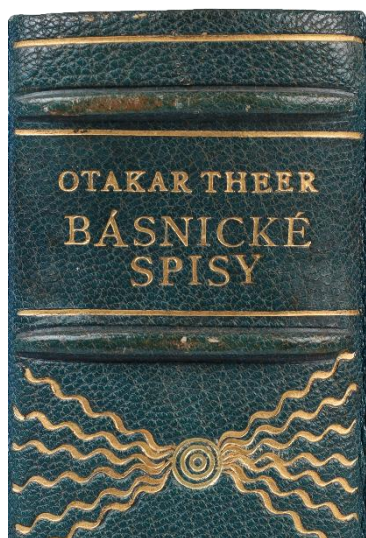

Obrázek 174 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto Ondřej Zikl)

Pro Rajmana velmi netradiční kompozice výzdoby je použita na francouzské vazbě *Básnických spisů* Otakara Theera. Vazba potažená modrou oázní kozinou vznikla v roce 1933. Řemeslně kvalitně zpracovaná vazba je na hřbetě opatřena méně tradičním rozložením a počtem vazů (šesti), vyzdobena zlacením a doplněna slepotiskem. Výzdoba kombinuje ruční a strojní zlacení. Centrální figurální motiv přední desky byl vytvořen ve zlaticím lisu, zbylé části výzdoby ručně.

Obrázek 176 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Básnické spisy* Otakara Theera, vazba 1933 (soukromá sbírka manželů Krupkových)

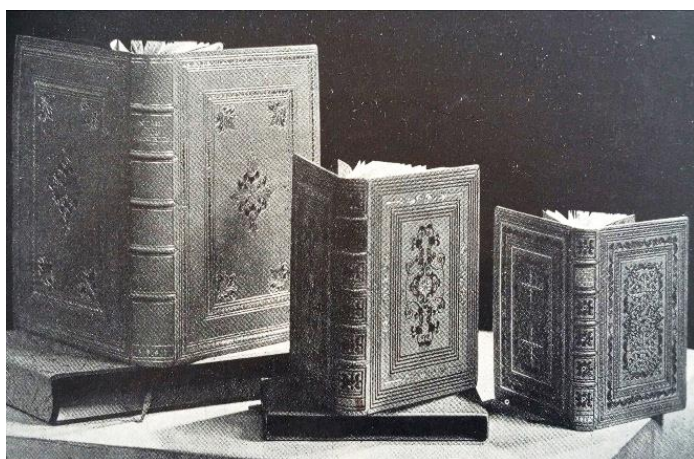
Obrázek 177 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka manželů Krupkových)

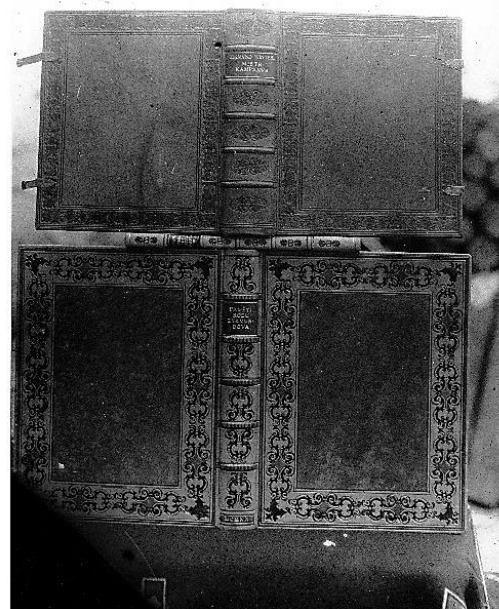
Obrázek 178 Detail hlavice, kapitálku a zlacené ořízky (soukromá sbírka manželů Krupkových)

V průběhu celé Rajmanovy tvorby je vidět velmi silný vliv historismů. Rajman na svých vazbách odkazuje především na estetiku barokních knižních vazeb. Držel se tradičních vzorů a kompozic, které často vytvářel pomocí nástrojů s historizujícími motivy. Z roku 1922 pochází knižní vazba titulu *Mistr Kampanus* od Zikmunda Wintera, svázaná v přírodní teletině, která způsobem výzdoby odpovídá historizujícím tendencím. Nejen kompozicí, ale i výběrem nástrojů vycházel Rajman z historie. Na historizujících vazbách k titulům *Vlastní životopis* Benvenuta Celliniho (1939) a *Kalendář historický národa Českého* (1940) použil tlačítko (s původním označením č. 75), jehož motiv se objevuje již na vazbách barokních (viz obrázek 188). Ještě více se k historismům a romantizujícím tendencím přiklání v pozdějších fázích své práce. Jedná se například o vazbu *Druhá kniha přátel a hostů u Rajmanů* z roku 1951, ve které se odkazuje i k tvorbě vlastního otce. Kompozice i vybrané nástroje výzdoby jsou velice podobné návrhu Josefa Rajmana (viz obrázek 195). Obecně se dá říct, že Jenda Rajman byl spíše konzervativním a tradičním tvůrcem. Jeho tvorba se obešla bez experimentálních výbojů, pozdější moderní a avantgardní styly se v jeho tvorbě příliš nepromítaly. Ve své pozdní tvorbě se vrací buď k historismu nebo ke kompozicím vzešlých z art-deca a Národního stylu.

Návrh výzdoby se odvíjel i od samotného titulu. V případě současných autorů a moderních námětů, volil geometrické a odvážnější kompozice. V případě historických titulů, biblických knih, nebo spisů odkazujících k minulosti, vybíral zase především historicky působící kompozice výzdoby. Například Bibli vázal Rajman mnohokrát, jedním z příkladů je i vazba *Knihy Starého zákona*, která je také největší knižní vazbou, kterou Jenda Rajman vytvořil¹¹⁸.

Obrázek 180 Historizující knižní vazby Jendy Rajmana (Knihař, 1947, 38(12) s. 181)

Obrázek 179 Knižní vazby titulů *Mistr Kampanus* a *Paměti rodu Zikmundova* (sbírka nadačního fondu Jendy Rajmana)

¹¹⁸ Na základě ústního sdělení Ing. Pavla Hančara, potomka J. Rajmana. Hořice. 20. 5. 2024

Vazba z roku 1922 k titulu *Mistr Kampanus* od Zikmunda Wintera je typickým zástupcem knižní vazby s historizující kompozicí výzdoby. Knižní blok se zlacenou ořízkou, hnědobílým ručně obšivaným kapitálkem opatřil J. Rajman francouzskou knižní vazbou potaženou světle hnědou teletinou. Zpracování knižní vazby je pečlivé, přesto stále bytelné a řemeslné (jak je vidět například na hlavicích, které přestože jsou tvarované, jsou poměrně mohutné). Komplikovaná kompozice slepotiskové výzdoby se zlacenými detaily je vytvořena za použití jen několika málo nástrojů (viz 7.6 *Případové ukázky výzdoby vazeb*).

Obrázek 181 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Mistr Kampanus*, vazba 1922 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K192, foto: Ivan Kopáček – v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 182 Detail hlavice, kapitálku a zlacené ořízky (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K192, foto: Ivan Kopáček – v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Po roce 1935 vznikla v Rožďalovické dílně knižní vazba titulu *Kezeliova kronika Mladoboleslava* sepsaná Místrem Jiřím Bydžovským (vydáno 1935). Francouzská vazba je potažena bílou vepřovicí s barokizující zlacenou kompozicí výzdoby. Přestože se jedná o luxusní realizaci, je knižní blok opatřen strojním kapitálkem (na rozdíl od vazeb podobného významu, kde je téměř vždy kapitálek ručně obšíváný).

Obrázek 183 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Kezeliova kronika Mladoboleslava*, vazba po roce 1935 (soukromá sbírka manželů Krupkových)

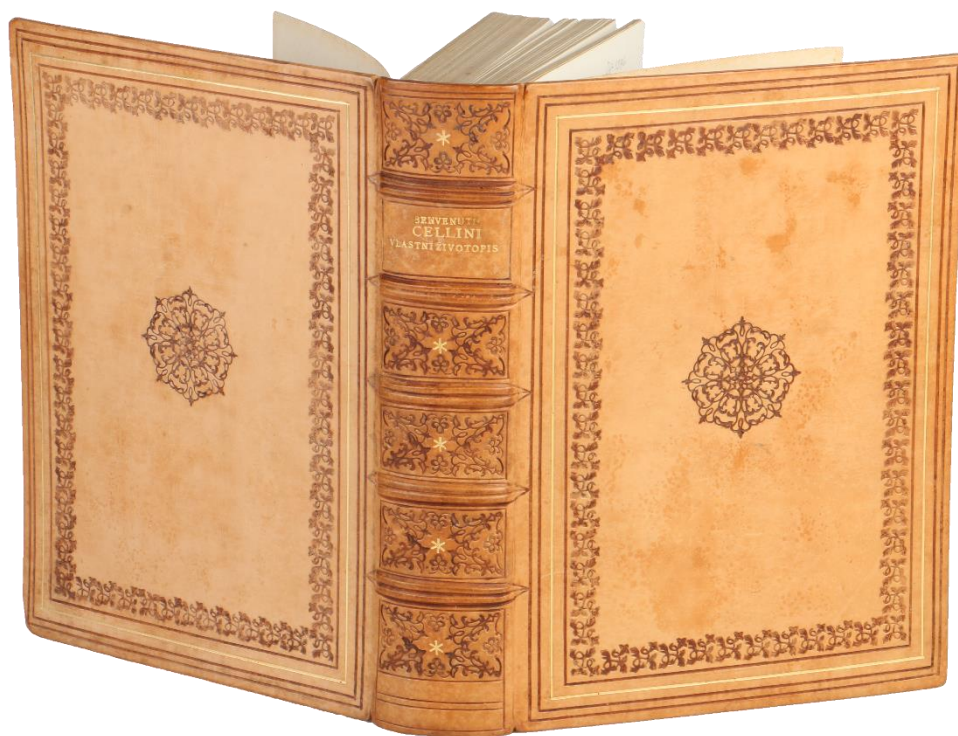

Obrázek 184 Detail zlacené výzdoby (soukromá sbírka manželů Krupkových)

Obrázek 185 Detail hlavičky, strojního kapitálku a zlacené ořízky (soukromá sbírka manželů Krupkových)

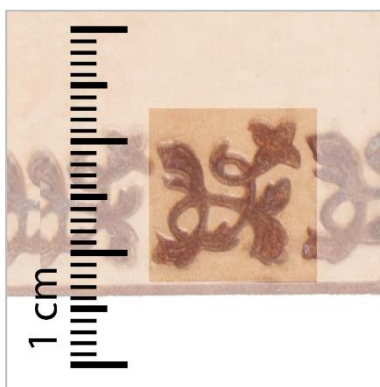
Francouzská knižní vazba titulu *Vlastní životopis* Benvenuta Celliniho je dalším v příkladů historizující knižní vazby. Vazba potažená světle hnědou teletinou vznikla v roce 1939. Je vyzdobena slepotiskem, který je doplněn zlacenými linkami a hvězdičkami na hřbetě. Nejen že je kompozice výzdoby inspirována barokními vazbami, také motiv tlačítka, jímž je vytvořen pás rámuující desky knihy, se objevoval již na vazbách barokních.

Obrázek 186 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Vlastní životopis* od Benvenuta Celliniho, vazba 1939 (v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana, foto: Ivan Kopáček)

Obrázek 187 Otisk barvou na průzkumové kartě

Obrázek 189 Otisk tlačítka na Rajmanově knižní vazbě *Vlastní životopis* Benvenuta Celliniho (v době focení sbírkna Nadačního fondu Jendy Rajmana, foto: Ivan Kopáček)

Obrázek 188 Slepotiskové tlačítko barokní knižní vazby, které je velice podobné Rajmanovu tlačítku (Sbírka Vlastivědného muzea v Kyjově, foto Tomáš Guláš)

Francouzskou knižní vazbu k titulu *Kalendář historický národa Českého* vytvořil Jedna Rajman v roce 1940. Knižní blok této luxusní zakázky opatřil zlacenou ořízkou, tříbarevným ručním kapitálkem v barvách trikolory a předsádkami ze zušlechtěného máčeného papíru. Vazbu potáhl jirchou vepřovicí a vyzdobil ji bohatou slepotiskovou historizující kompozicí se zlacenými akcenty. Knižní vazbu si objednal na podzim roku 1940 pan Černý ze Zlína a zaplatil za ni pět set osmdesát korun československých.¹¹⁹ Ještě toho roku byla kniha darována k 60. narozeninám bibliofilovi a sběrateli Václavu Jankovi, jehož exlibris je vylepeno na předním přidešti.

Obrázek 190 Celkový pohled na knižní vazbu titulu *Kalendář historický národa Českého*, vazba 1940 (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 191 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

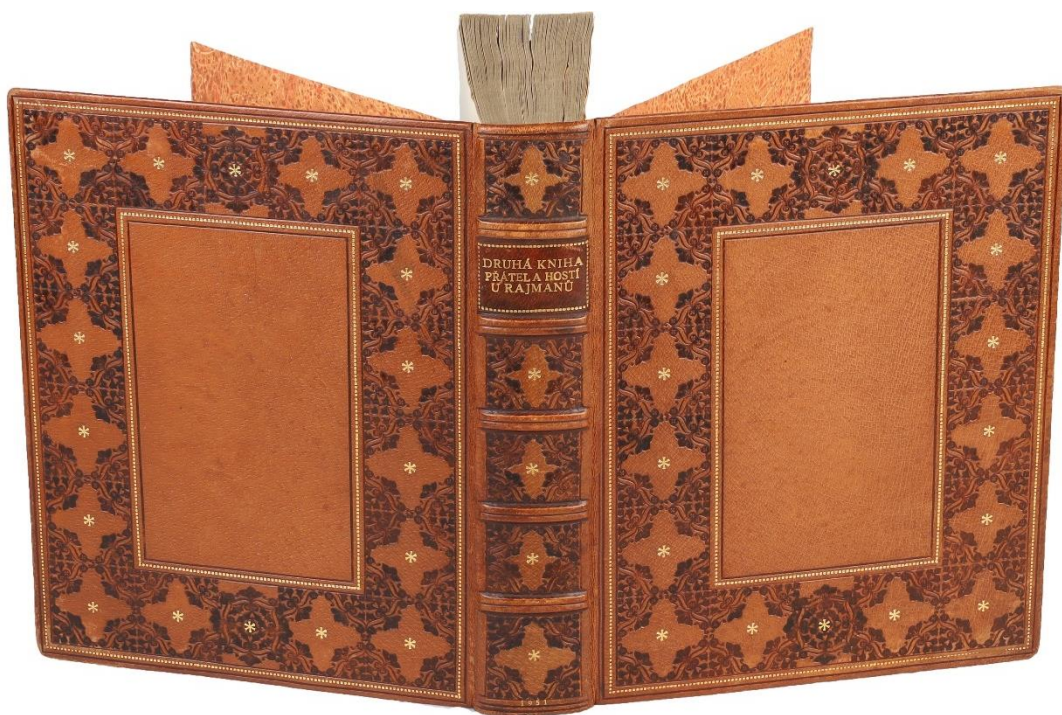

Obrázek 192 Detail hlavice, kapitálku, zlacené ořízky a přidešti (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

¹¹⁹ Nadační fond Jendy Rajmana. Rožďalovice. [*Kniha prodaných vazeb*]. [účetní kniha]. 1937–1956

Po druhé světové válce se počet umělecky pojatých vazeb v tvorbě Jendy Rajmana snížil. Důvodů mohlo být více, změna politického režimu, všeobecný nedostatek kvalitních knihařských materiálů, a pozdější hmotná nouze, ve které se Jenda Rajman na konci svého života ocitl. Přesto se i z této doby dají najít realizace vyčnívající mezi ostatní produkcí.

Jedním z příkladů je „*Druhá kniha přátel a hostů u Rajmanů*“ z roku 1951. Knižní vazba potažená hnědou vepřovicí je vyzdobena historizující kompozicí. Inspiraci Rajman patrně našel mezi návrhy svého otce (viz obrázek 195). Jendova realizace výzdoby se Josefově návrhu podobá nejen kompozicí, ale také použitými slepotiskovými nástroji. Při pohledu na předešlý je důležité si všimnout, že drážka je zpevněna knihařským plátnem. K tomuto řešení patrně Jenda Rajman přistoupil z důvodu častého používání knihy.

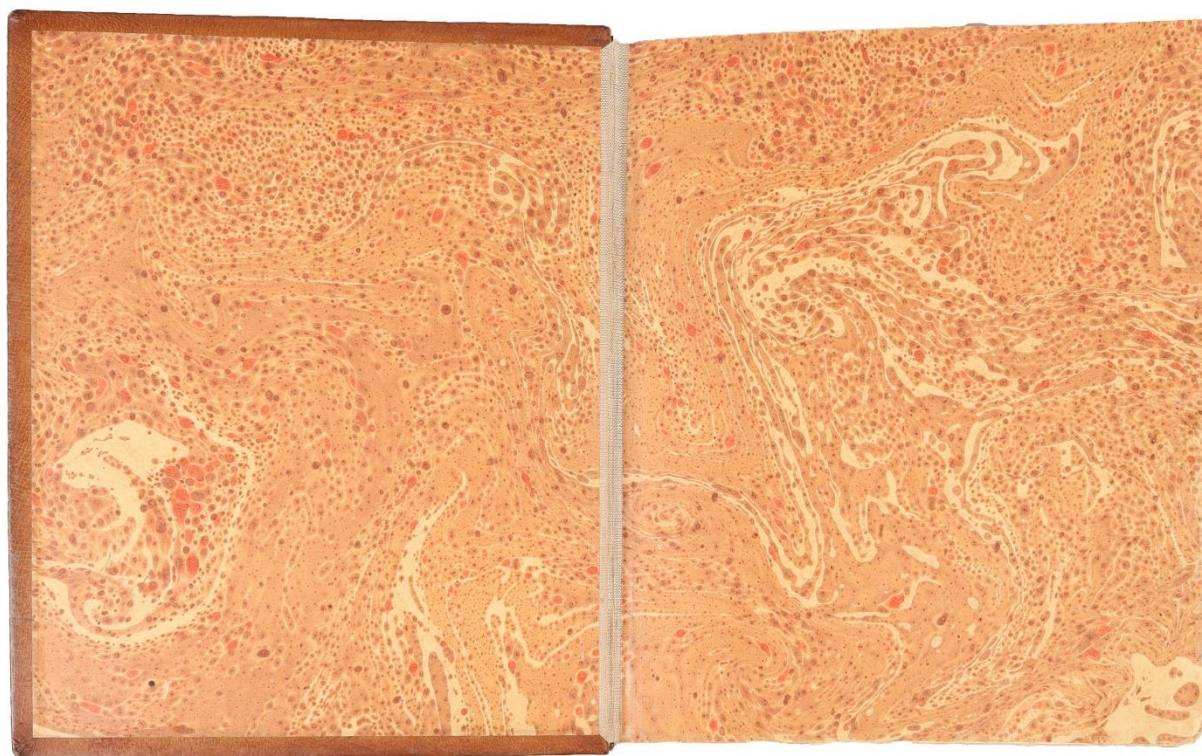
Obrázek 193 Celkový pohled na knižní vazbu *Druhá kniha přátel a hostů u Rajmanů* (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 194 Detail hlavice, dvoupatrového kapitálku a zlacené ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

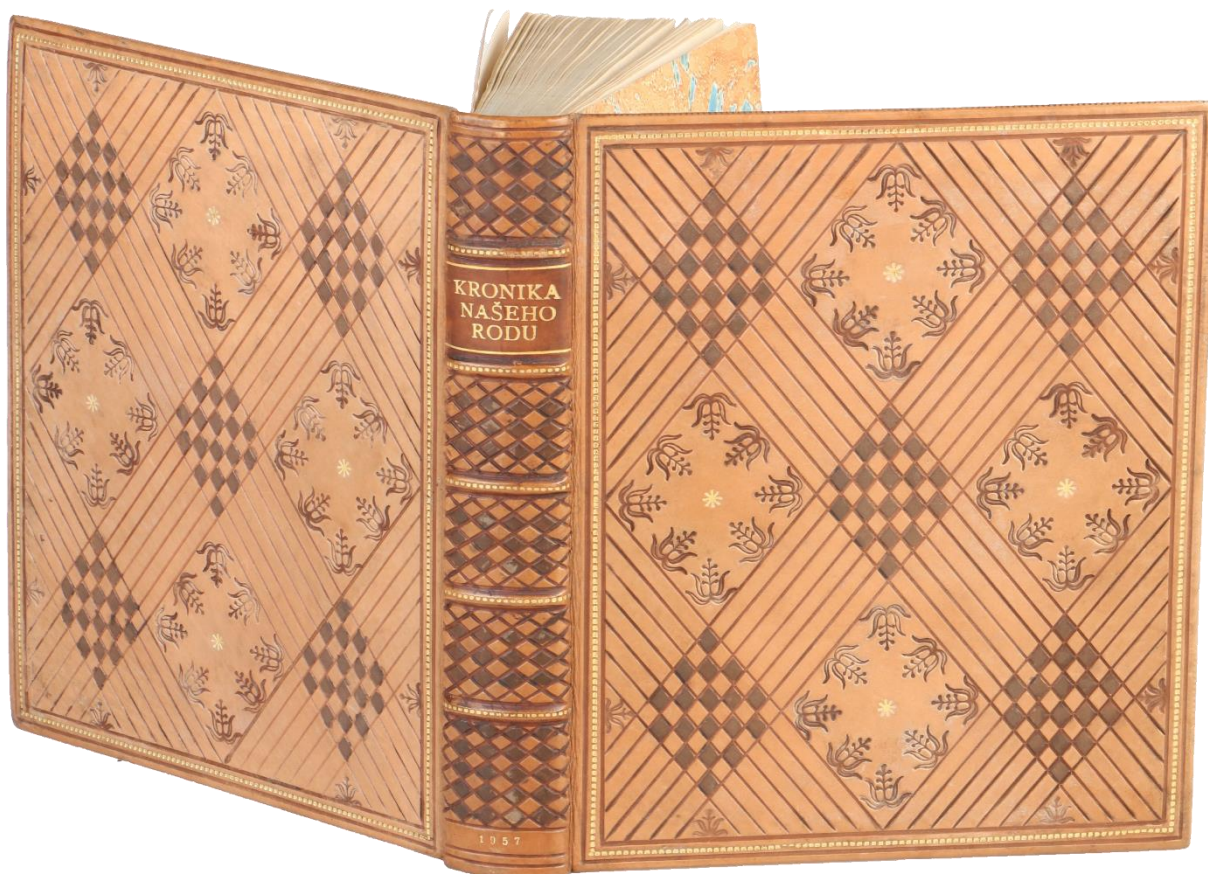

Obrázek 195 Návrh vazby Josefa Rajmana (vlevo) a realizace podobné výzdoby na vazbě od Jendy Rajmana (vpravo)

Obrázek 196 Pohled na předsádku a přideštit knižní vazby (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Jak již bylo uvedeno v podkapitole 5.6 *Další Rajmanovy aktivity...* v posledních letech svého života často vzpomínal na mládí, minulost a toužil sepsat rodinnou kroniku. V roce 1957 tak vznikla knižní vazba, kterou Rajman pojmenoval *Kronika našeho rodu*. Knižní blok se zlacenou ořízkou a ručním dvoupatrovým kapitálkem je opatřen nasazovanou vazbou potaženou světle hnědou teletinou. Ta je vyzdobena slepotiskovou a zlacenou kompozicí, která je doplněna lokálním mořením kůže.

Obrázek 197 Celkový pohled na vazbu *Kronika našeho rodu* z roku 1957 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 198 Detail hlavičky, kapitálku a zlacené ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

7. DOKUMENTACE A PRŮZKUM SLEPOTISKOVÝCH NÁSTROJŮ Z DÍLNY JENDY RAJMANA

7.1. Slepotisk a slepotiskové nástroje

Slepotisk je knihvazačskou výzdobnou technikou, kdy otiskem nahřátého nástroje do navlhčené kůže, vzniká plastický reliéf tmavší nežli okolní potah. Již od středověku se jedná o jeden z nejběžnějších způsobů výzdoby knižní vazby.¹²⁰ Nástroje používané k tvorbě slepotiskové výzdoby lze rozdělit do několika základních skupin – tlačítka, filety, rolny a plotny. Pojmem **tlačítko** (také *kolek*¹²¹) se označují nástroje menších rozměrů, jejichž kombinováním lze získat libovolné kompozice. Motivy tlačítek mohou být prakticky neomezené, od jednoduchých teček až po složité ornamentální vzory. **Filety** jsou konkávně prohnuté nástroje s lineárním otiskem, jednoduchého nebo zdobného motivu. Zcela specifickým typem filety jsou obloučky, které se vyráběly většinou v sadách obsahující různé velikosti, délky a rádiusy. **Rolna** (též *váleček*¹²²) je tvořena kovovým kolečkem s ornamentálním motivem, které je nasazeno na vidlici napojenou na rukojeť. Otáčením kolečka vzniká prakticky nekonečný výzdobný pás. Největší slepotiskové nástroje se nazývají **štočky** (nebo také *plotny*¹²³). Jsou to ryté štočky nejrůznějších motivů, které se zpravidla neupínají do dřevěných rukojetí. Otisky z ploten již nevznikají tzv. z ruky, jako u ostatních slepotiskových nástrojů, ale obvykle za pomoci knihařského nebo zlatíčího lisu. Tím lze vyvinout dostatečný tlak, aby otisk plotny mohl vzniknout.¹²⁴

Tradičním materiálem pro výrobu slepotiskových nástrojů je **mosaz** (slitina mědi a zinku). Podle podílu jednotlivých surovin mají mosazi různé vlastnosti, pro slepotiskové nástroje je nejvhodnější tzv. *hodinář*, což je slitina s větším podílem mědi vyznačující se vysokou trvanlivostí.¹²⁵ Ve 20. století se občas k výrobě ploten používaly též slitiny zinku nebo hořčíku. Až do 20. století se nástroje vyráběly pouze ručním rytím. Teprve v první polovině století začalo docházet k částečné mechanizaci, kdy si rytci vypomáhali ručními frézami nebo bruskami. Přesto stále velká část nástrojů, především těch drobných a detailních, vznikala čistě ruční cestou. Nejjednodušší na výrobu byla jednoduchá tlačítka a linky, které mohly mít dílny

¹²⁰ Slepotisk (rukopisná kniha). *Encyklopedie knihy* [online]. 2024 [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: [https://encyklopedieknihy.cz/index.php/Slepotisk_\(rukopisn%C3%A1_kniha\)](https://encyklopedieknihy.cz/index.php/Slepotisk_(rukopisn%C3%A1_kniha))

¹²¹ VOIT, Petr. *Boj o volnou plochu: Slepotisk na české knižní vazbě 16. století dle databáze NUSK a Strahovské knihovny v Praze*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2023. ISBN 978-80-88009-31-3. s. 70

¹²² Tamtéž, s. 72

¹²³ Tamtéž, s. 73

¹²⁴ ZYCHOVÁ, Martina. Slepotisková výzdoba knižních vazeb. *e-Monumentica* [online]. 2019, 7(1), 46–54 [cit. 2024-06-04]. ISSN 1805-1944. Dostupné z: https://e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/e_m_01_2019BM_Zychova%20%281%29.pdf s. 51

¹²⁵ PLEŠTILOVÁ, Anna a Jan HYBNER. *Ruční slepotisk a zlacení: uvedení do technologie a historické inspirace*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2016. ISBN 978-80-87989-22-7. s. 30–36

vyrobené do zásoby a teprve potom je nabízet zákazníkům. Naopak nejnáročnější byla výroba ploten, rolen a složitých ornamentálních filet, které byly vyráběny čistě na objednávku zákazníka podle jeho přání nebo návrhu.¹²⁶ V 19. a 20. století si některé firmy vyrobené nástroje označovaly svými značkami, například rytecká firma *Soubrada a Navrátil*, *Karel Truxa* z Pražské Bubenče nebo německá firma *Dornemann & CO* z Magdeburgu. Značky jsou zpravidla tvořené raženým nápisem – názvem firmy. Poté, co si knihař nástroje pořídil, většinou je osazoval do dřevěných rukojetí. Mohlo se jednat o jednoduché ručky různých velikostí, někdy v místě nasazení nástroje zpevněné o kovový (často ocelový) kroužek.

Stejnými nástroji lze provádět také další druh výzdoby, a to zlcení. Plátek zlata je pomocí nahřátého nástroje nanesen na povrch potahu, kde se přichytí pomocí vhodného pojiva (např. vaječného bílku, kopálu). Obě techniky se na vazbách často vyskytovaly společně. Zlcení však nemuselo být pouze na kůži, ale také na pergamenu nebo papíru. Slepotiskové nástroje se mohly rovněž používat k ražbě na textilní nebo papírový potah, popřípadě k barevnému otisku do potahového materiálu.¹²⁷

Obrázek 199 Ukázky slepotiskových nástrojů z dílny J. Rajmana, zleva: tlačítko, fileta, plotna a rolna (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 200 Slepotiskové nástroje z dílny J. Rajmana, zleva: tlačítko s geometrickým motivem, fileta s florálním ornamentem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

¹²⁶ PLEŠTILOVÁ, Anna a Jan HYBNER. *Ruční slepotisk a zlcení: uvedení do technologie a historické inspirace*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2016. ISBN 978-80-87989-22-7. s. 30–36

¹²⁷ ZYCHOVÁ, Martina. Slepotisková výzdoba knižních vazeb. *e-Monumentica* [online]. 2019, 7(1), 46–54 [cit. 2024-06-04]. ISSN 1805-1944. Dostupné z: https://e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/e_m_01_2019BM_Zychova%20%281%29.pdf s. 47

7.2 Metodika průzkumu a dokumentace; kartotékový katalog

Průzkum sbírky slepotiskových nástrojů Jendy Rajmana byl proveden přímo v místě současného uložení sbírky: v prostorách domu číslo 146 na Husově ulici v Rožďalovicích. Pro potřeby sběru dat byly připraveny průzkumové karty. Karty jsou jednostranné a mají jednotný formát A6 (papír o plošné hmotnosti 220 g/m²). Pod hlavičkou je karta rozdělena na dva sloupce. Do levého bylo zapsáno pořadové číslo karty, původní označení nástroje a do připravených kolonek byly zaškrťovány a zapisovány informace o materiálu, typu nástroje, způsobu uchycení, výrobci atd. Pravá část doplněná měřítkem, byla určena pro otisk nástroje.

Katalog slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana
Průzkumová karta

Pořadové číslo: _____ Otisk barvou _____

Původní ozn. nástroje: _____

Materiál:
 Mosaz Ocel
 Hořčík Zinek

Typ nástroje:
 Tlačítko Fileta
 Rolna Plotna

Motiv:
 Samostatné
 Zrcadlové (p. č. 2. nástř.):
 Sada

Uchycení:
 ANO – materiál:
 NE

Značka výrobce:
 ANO – název:
 NE

Poznámky: _____

Katalog slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana
Průzkumová karta

Pořadové číslo: 29 Otisk barvou _____

Původní ozn. nástroje: 443

Materiál:
 Mosaz Ocel
 Hořčík Zinek

Typ nástroje:
 Tlačítko Fileta
 Rolna Plotna

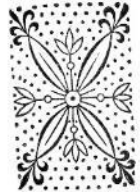
Motiv: FLORÁLNÍ

Samostatné
 Zrcadlové (p. č. 2. nástř.):
 Sada

Uchycení:
 ANO – materiál: *olejová*
 NE *nikdy!*

Značka výrobce:
 ANO – název:
 NE

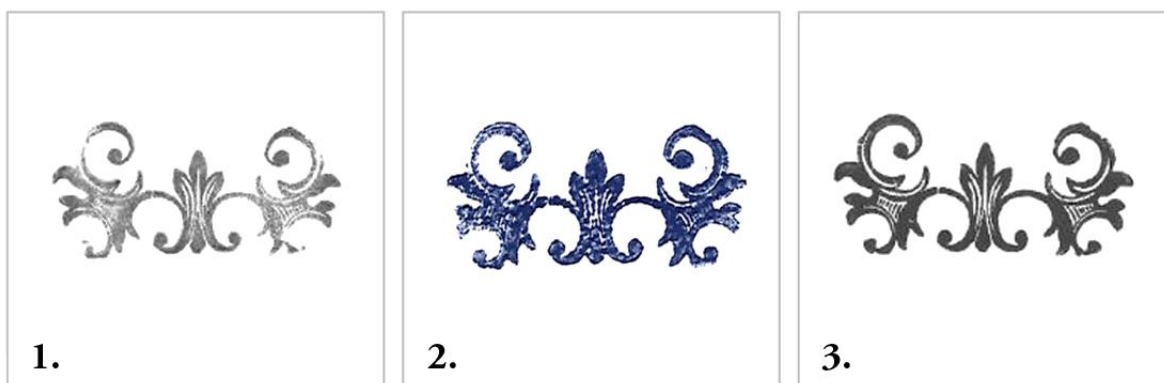
Poznámky: *návra karol*
Kinsky!

Obrázek 201 Průzkumová karta

Obrázek 202 Ukázka vyplněné průzkumové karty

Otisky slepotiskových nástrojů byly provedeny černou tiskařkou barvou na olejové bázi. Tato barva byla vybrána na základě zkoušek, které proběhly před začátkem průzkumu. Zkoušena byla vodou ředitelná černá tiskařská barva, modrá razítková barva a černá tiskařská barva na olejové bázi (určená pro tisk z výšky). Vodou ředitelná tiskařská barva se ukázala jako nevhodná, při menší vrstvě barvy nebyl otisk dostatečně sytý a přesný. Naopak při větším nánosu barvy docházelo k potlačení drobných detailů. Otisky razítkovou barvou trpěly stejnými neduhy jako u předchozí varianty. Tiskařkou barvou na bázi oleje byly vytvořeny nejlepší otisky, dostatečně syté, přesné, kvalitní a bez deformací obrazu. Všechny drobné detaily byly dobře prokreslené.

Obrázek 203 Skeny zkoušek otisků – 1. vodou ředitelná černá tiskařská barva, 2. modrá razítková barva 3. černá tiskařská barva na bázi oleje

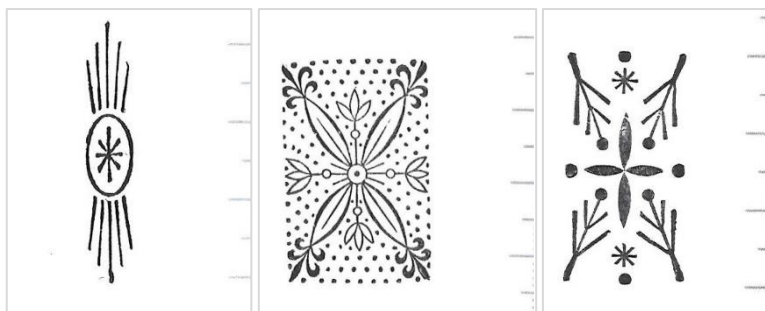
Většina nástrojů byla otištěna přímo na průzkumové karty. V případě některých rozměrnějších štočků nebo ploten, byly otisky provedeny na dodatečnou čtvrtku papíru, která byla označena stejným pořadovým číslem jako příslušná průzkumová karta. Po provedení otisku byly nástroje od barvy důkladně očištěny pomocí technického benzínu. Mimo otisky tiskařskou barvou byly vybrané nástroje otištěny i do kůže (konkrétně do glutaraldehydem činěné nebo tříslučiněné teletiny). K tomuto účelu byly připraveny desky o formátu A4, které byly potaženy kůží. Na jedné desce je slepotiskem zdokumentováno vždy více nástrojů, každý otisk byl proto označen příslušným pořadovým číslem, které odpovídá průzkumové kartě. Vybrané nástroje byly fotograficky zdokumentovány pomocí fotoaparátu Canon EOS 70D.

Na základě sesbíraných dat bylo vyhodnoceno celkové množství dochovaných nástrojů, které mohou být rozděleny podle typu nástroje, motivu, druhu použitého materiálu atd. V některých případech bylo na základě identifikovaných značek možné určit výrobce nástrojů. Celý sběr dat slouží především k uchování informací o ucelené sbírce nástrojů Jendy Rajmana. Průzkum slepotiskových nástrojů může dále posloužit k jistější identifikaci nesignovaných vazeb pocházejících z Rajmanovy dílny. Průzkumové karty a otisky do usně byly zařazeny do vzniklého **kartotékového katalogu slepotiskových nástrojů Jendy Rajmana**, který je uložen v archivu Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů Fakulty restaurování Univerzity Pardubice. Hlubší zhodnocení sesbíraných dat bude předmětem možného budoucího výzkumu.

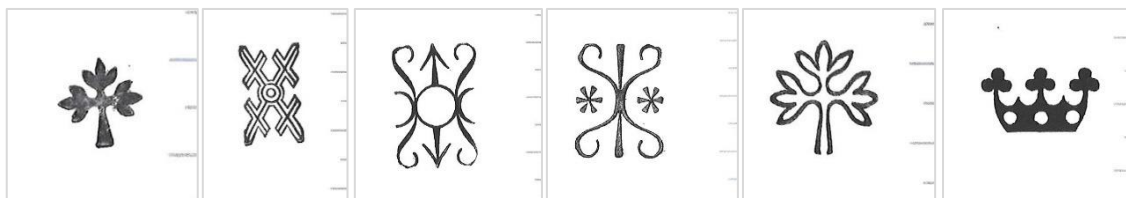
7.3 Sběrka slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana

Rajmanova sbírka slepotiskových nástrojů je téměř kompletně dochovaná sbírka dodnes uložená v původních skříních a regálech. V současnosti je v majetku potomků Jendy Rajmana. Jedná se o jednu z mála takto dochovaných sbírek. Obdobné sbírky knihařů působící v první polovině 20. století byly z většiny postupně rozprodány po smrti majitele, v těch lepších případech darovány institucím. Sbírkou podobného významu a charakteru je například sbírka slepotiskových nástrojů z pozůstalosti knihaře Jindřicha Svobody v Moravské galerii v Brně.

Sběrka slepotiskových nástrojů v současnosti čítá celkem **834 nástrojů**.¹²⁸ Ve sbírce jsou zastoupeny všechny základní druhy nástrojů, tedy tlačítka, filety, rolny i plotny. Nejvíce je tlačítek; celkem 426. Následují plotny, jejichž počet je 270 a pak filety, kterých je 136. Rolny jsou ve sbírce pouze dvě. Je pravděpodobné, že nástrojů bylo o něco více. K některým motivům objevujících se na vazbách z Rožďalovické dílny se nepodařilo dohledat slepotiskový nástroj. Co se materiálové skladby týká, naprostá většina nástrojů je vyrobena z mosazi. Další kovy jsou zastoupeny pouze v několika kusech. Ve sbírce je sedm zinkových ploten a dva nástroje ocelové, z toho jedna fileta a jedno tlačítko. Velkou pomocí při průzkumu slepotiskových nástrojů byl také sešit s otisky nástrojů, který vytvořila dcera J. Rajmana knihařka Blanka Hančarová. Díky němu bylo možné k některým nástrojům přiřadit rovněž autora návrhu. Tři slepotisková tlačítka (viz obrázek 204) byly vytvořeny podle návrhu výtvarníka Karla Kinského. Podle architekta Štorma bylo dále vytvořeno pravděpodobně šest tlačítek s historizujícími motivy (viz obrázek 205).

Obrázek 204 Otisky tlačítek vytvořených podle návrhu Karla Kinského

Obrázek 205 Otisky tlačítek vytvořených podle návrhu architekta Štorma

¹²⁸ Počet byl určen na základě sesbíraných dat při průzkumu slepotiskových nástrojů z dílny Jendy Rajmana

Jak již bylo zmíněno výše, slepotiskové nástroje jsou stále uloženy v původním mobiliáři dílny. Tlačítka jsou uložena ve dvou dřevěných skříních. V té rozměrnější jsou v horizontálních policích tak, aby byl na první pohled viditelný motiv tlačítka. Na dřevěných lištách je pod každým nástrojem uvedeno jeho číslo a černou barvou otištěn motiv, aby se po vytažení mohl nástroj vrátit na své místo (viz obrázek 207). Ve spodní části skříně se nachází šuplíky, ve kterých

Obrázek 206 Původní skříně na uložení slepotiskových nástrojů

jsou na dřevěných lištách uchyceny filety (viz obrázek 208). Spolu s tlačítky a filety jsou ve skříně v oddělených šuplíkách uloženy rovněž sady literek. Některé z těchto šuplíků jsou nenápadně ukryté v boční části skříně. Část slepotiskových tlačítek je uložena v druhé dřevěné skříně menšího rozměru. Způsob uložení tlačítek je obdobný předchozímu. Plotny jsou uchovávány v jiné dřevěné skříně v mělkých číslovaných šuplíkách (viz obrázek 209).

Obrázek 207 Původní způsob uložení tlačítek

Obrázek 208 Původní způsob uložení filet

Obrázek 209 Původní způsob uložení štoček

7.4 Původ nástrojů

Některé mosazné nástroje výrobce označil značkou firmy. V Rajmanově sbírce bylo identifikováno několik firem, které se výrobě knihařských slepotiskových nástrojů v minulosti věnovaly. Z celkového počtu sedmi set osmdesáti jedna zdokumentovaných nástrojů bylo značkou opatřeno sedmdesát jedna nástrojů. Je možné, že označených nástrojů je ve sbírce více, nicméně mnohé jsou natolik hluboko osazené v dřevěné rukojeti, že označení nebylo možné při průzkumu zjistit.

Obrázek 210 Značka firmy Strizel Prostějov

Nejčastěji byla nalezena značka firmy *Ludvík Navrátil Praha* (na jednadvaceti nástrojích). Tento rytecký závod působil dříve pod názvem *Soubrada a Navrátil*, jehož značky jsou ve sbírce zastoupeny rovněž několika exempláři (čtyři označené nástroje). Mnoho nástrojů bylo vyrobeno rytcem *Karlem Truxou* z *Bubence*. Jeho značka byla nalezena na sedmnácti nástrojích. V menším množství jsou ve sbírce zastoupeny zahraniční závody: *Dornemann & CO* z *Magdeburgu* nebo *L. Berens Hamburg*. Označené nástroje od dalších výrobců se objevují jen v několika málo kusech nebo v jednotlivých exemplářích. Lze nalézt například značku *J. Trieb Praha XVI* od smíchovského rytce *Jindřicha Trieba*, firmy *Strizel Prostějov* a *Haberle Praha/Prag*. Pravděpodobně ještě z 19. století pochází nástroje označené rytci *Josefem Pachlem (Pachl – Prag)* nebo značkou *Villicus in Prag*. Dalšími provenienčně neurčenými značkami jsou *Isner*, *Bader* a iniciály *K. N.* Ze všech označených nástrojů se u tří nepodařilo značku přečíst, tudíž nebylo možné blíže určit výrobce.

Obrázek 211 Značka rytce Karla Truxy

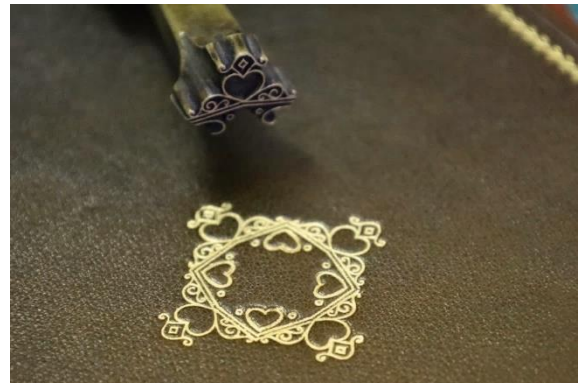
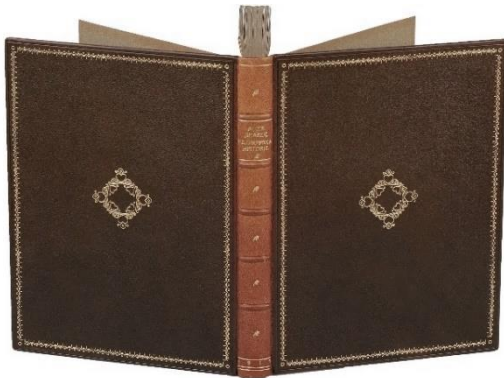
Obrázek 212 Značka firmy Ludvík Navrátil

7.5 Výběr z katalogu slepotiskových nástrojů

V této obrazové kapitole jsou uvedeny vybrané slepotiskové nástroje, které jsou zařazeny v katalogu nástrojů z Rožďalovické dílny Jendy Rajmana. V případě každého nástroje je uveden naskenovaný otisk ze slepotiskové karty s měřítkem, fotografie nástroje, příklad knižní vazby, na které byl nástroj použit a detail slepotisku s nástrojem. Mezi příklady jsou zahrnuty jak tlačítka, tak filety a štočky.

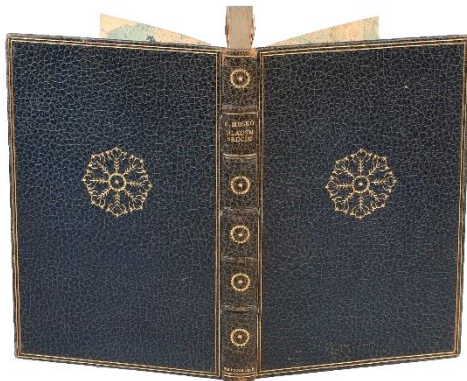
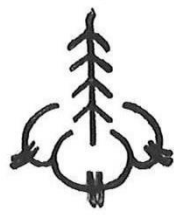
Obrázek 213 Tlačítko (původní ozn. 211) s vegetabilním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1914 titulu *Renaissance* (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)

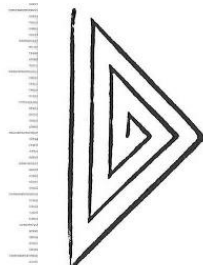
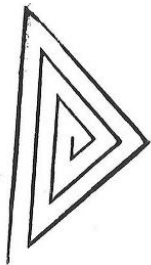
Obrázek 214 Tlačítko (původní ozn. 154) s abstraktním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1919 titulu *Filosofská historie* (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)

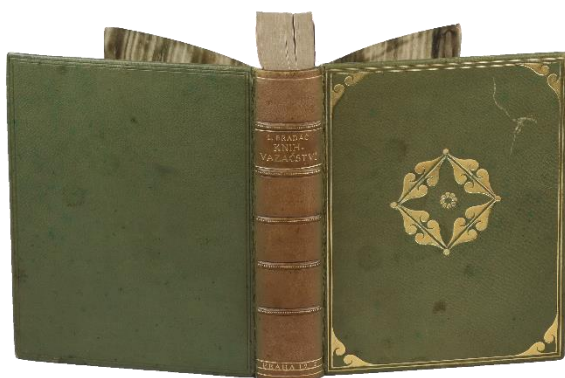
Obrázek 215 Tlačítko (původní ozn. 99) s vegetabilním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1923 titulu *Tajemství života* (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)

Obrázek 216 Tlačítko (původní ozn. 282) s abstraktním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1923 titulu *Mladým srdcím* (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)

Obrázek 217 Zrcadlová tlačítka (původní ozn. 314A a 314B) s geometrickým motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1928 titulu *Česno* (vazba ze sbírky Nadačního fondu Jendy Rajmana)

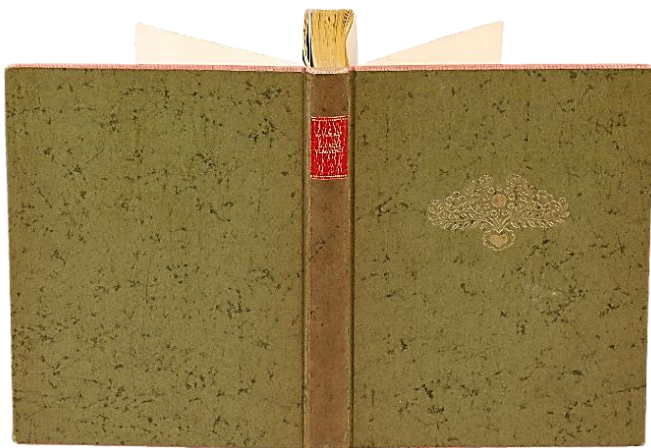
Obrázek 218 Zrcadlová tlačítka (původní ozn. 154A a 154B) a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1912 titulu *Knihvazačství* (vazba ze sbírky Nadačního fondu Jendy Rajmana)

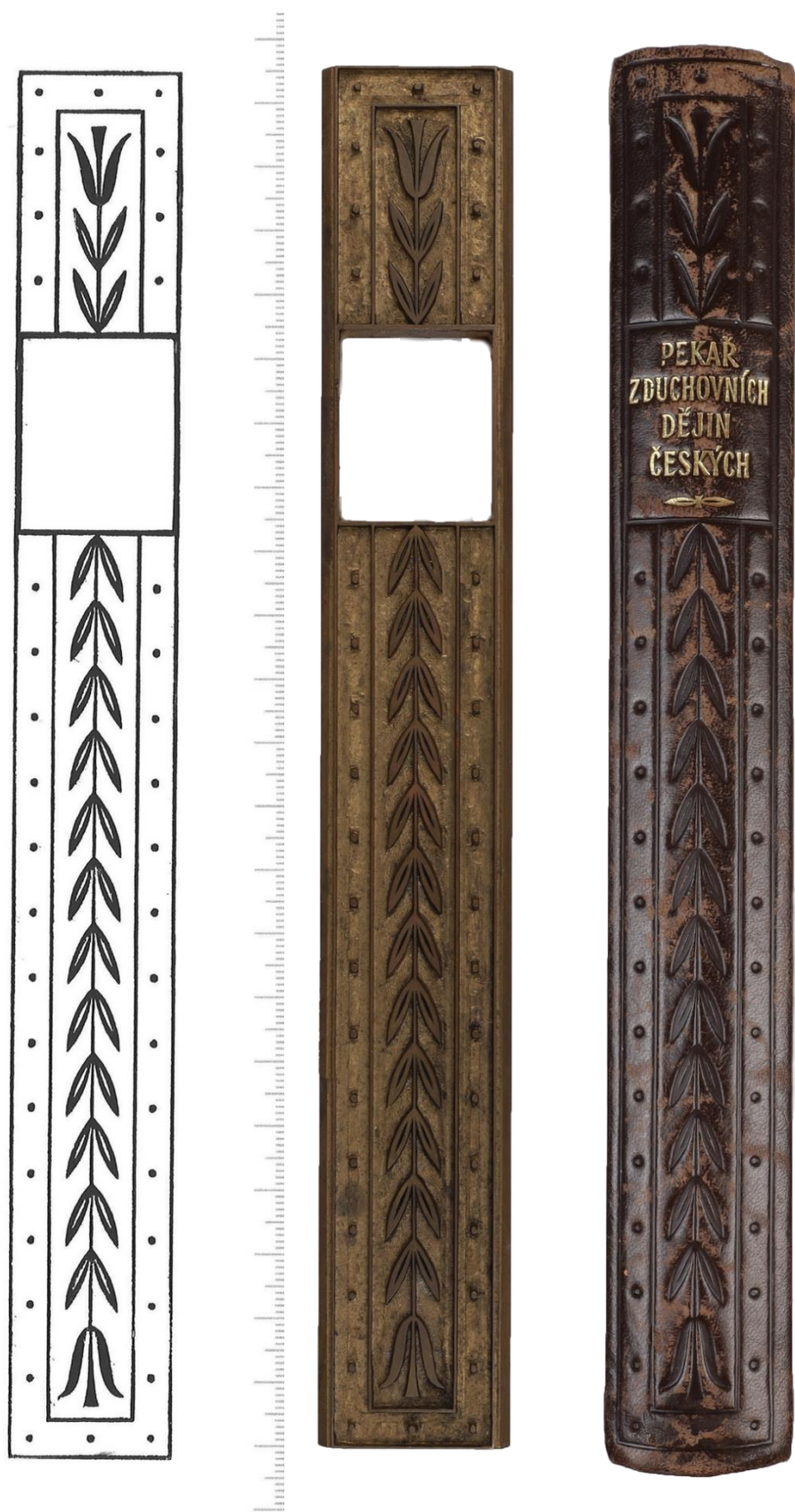
Obrázek 219 Fileta (bez původního označení) s geometrickým motivem a ukázka použití na knižní vazbě titulu *Posvátné Jaro* (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)

Obrázek 220 Fileta (původní ozn. 3) s motivem meandru a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1933 titulu *Básnické spisy Otakara Therra* (vazba ze soukromé sbírky manželů Krupkových)

Obrázek 221 Plotna (bez původního označení) s vegetabilním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1951 titulu *Zapadlí vlastenci* (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)

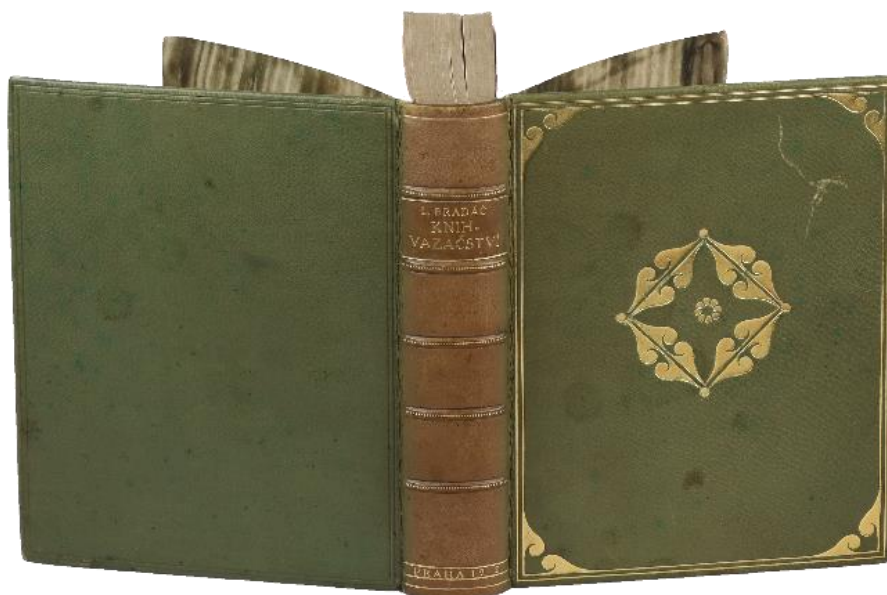
Obrázek 222 Plotna (bez původního označení) s vegetabilním motivem a ukázka použití na hřbetě knižní vazby z roku 1941 titulu *Z duchovních dějin Českých* (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopčička)

7.6 Případové ukázky výzdoby vazeb

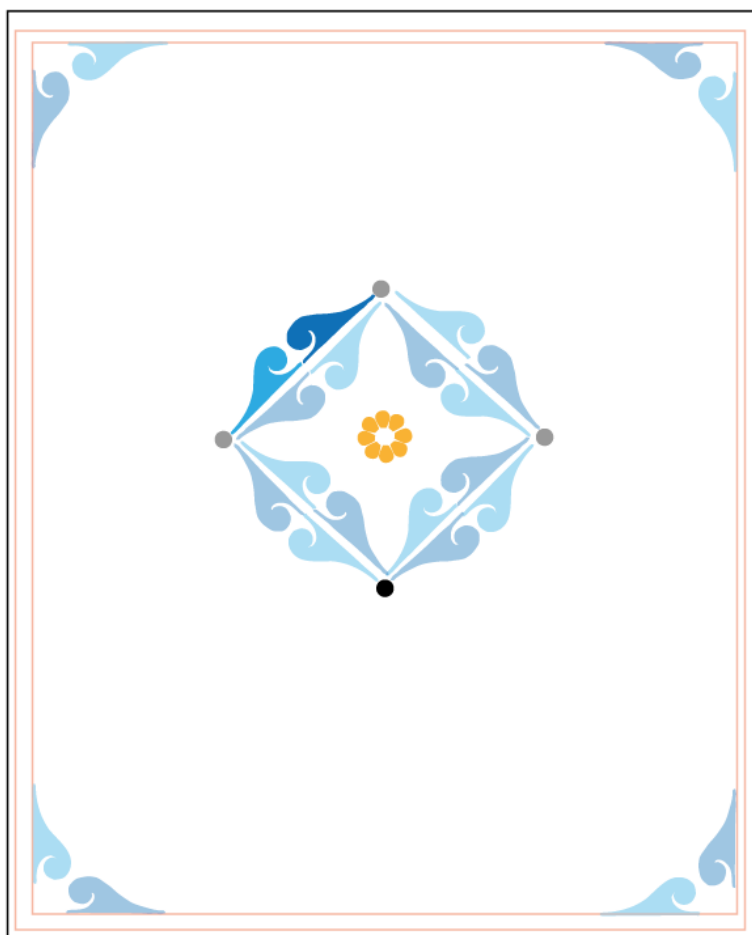
Slepotiskovou nebo zlacenou výzdobu Jenda Rajman sestavoval z nástrojů své dílny. I v případě na první pohled velmi bohatých kompozic se složitým dekorem, používal často jen několik málo slepotiskových nástrojů. Opakováním jediného tlačítka mohl docílit složitých a často různorodých vzorů. Jak je ukázáno na následujících případech, na výzdobu několika vazeb mohl použít tytéž nástroje a přitom vždy docílit jiného výsledného efektu. Nejen opakováním, ale též otáčením a napojováním nástrojů vytvářel bohaté dekorativní obrazce.

Součástí zlacené výzdoby vazby *Slezské písně* Petra Bezruče z roku 1914 a výzdoby vazby *Filosofská historie* od Aloise Jiráska z roku 1919 je také dekorativní tlačítko (původní označení č. 154). Na každé z těchto vazeb Rajman tlačítko do výzdoby zakomponoval jinak. U Slezských písní jsou otisky tohoto tlačítka umístěny do rohů desky, kde jsou napojeny na otisky tlačítka (původní označení č. 155), se kterým tak tvoří ozdobný rám knižní desky (viz obrázek 225). Naopak u vazby Jiráskovy Filosofské historie je pomocí stejného tlačítka vytvořena dominanta kompozice výzdoby desky (viz obrázek 227).

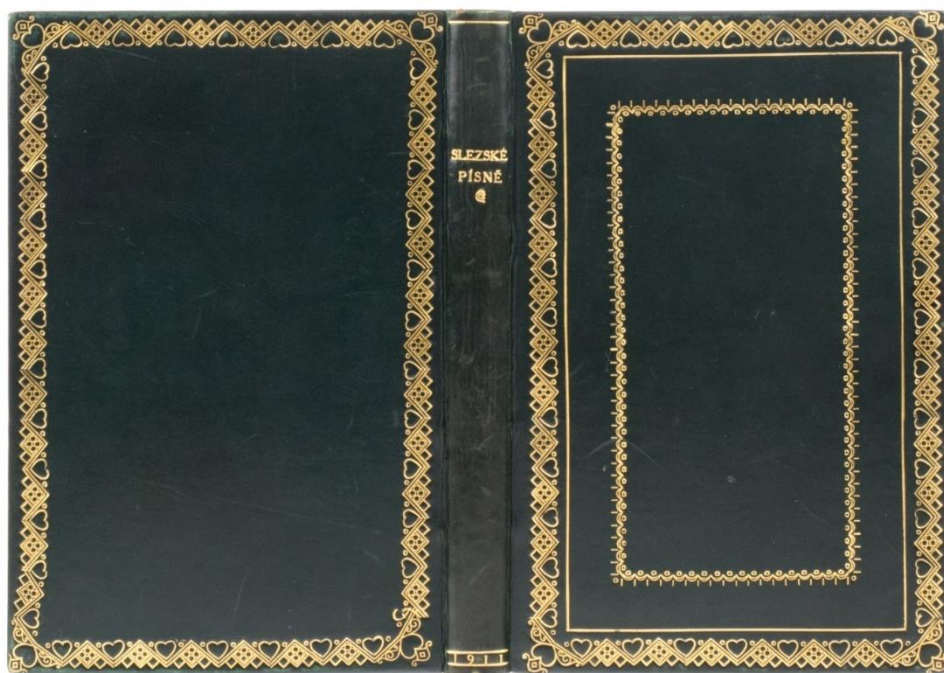
Komplikovaně působící kompozice desek knižní vazby *Mistr Kampanus* od Zikmunda Wintera z roku 1922 je vytvořena pomocí pouhých čtyř nástrojů. Při tom hlavní ornamentální vzor je vytvořen pouze různým otáčením a napojováním jednoho nástroje s florálním motivem. Vzniklá kompozice je doplněna již jen malými zlacenými kytíčkami a orámována třemi linkami ve slepotisku (vytvořenými dvěma filety – silnou a slabou). Viz obrázek 229. Podobným způsobem pracoval Rajman se slepotiskovou a zlacenou výzdobou například také u knižních vazeb k titulům *Vlastní životopis Benvenuto Celliniho* (vazba 1939) a *Kalendář historický národa českého*, která vznikla v roce 1940 (viz obrázky 231 a 233). V obou případech je rám vytvořen opakováním jednoho stejného tlačítka. Stejně tak výzdoba centrální kompozice (v případě *Vlastního životopisu*) a vnitřního rámu (*Kalendář historický*) je vytvořena opakováním a otáčením jednoho tlačítka. Zajímavým způsobem pracoval Rajman rovněž s výzdobou knižní vazby z roku 1927 titulu *Tisíc devět set patnáct* od B. Nušiče, kde k dosažení daného efektu použil pouhé čtyři nástroje.

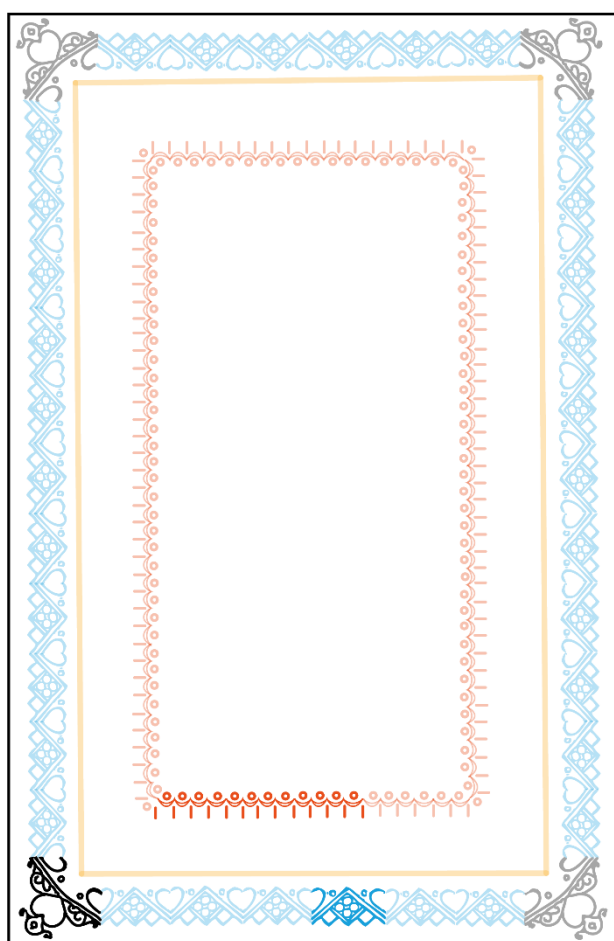
Obrázek 223 Knižní vazba z roku 1912 titulu *Knihvazačství* od Ludvíka Bradáče (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)

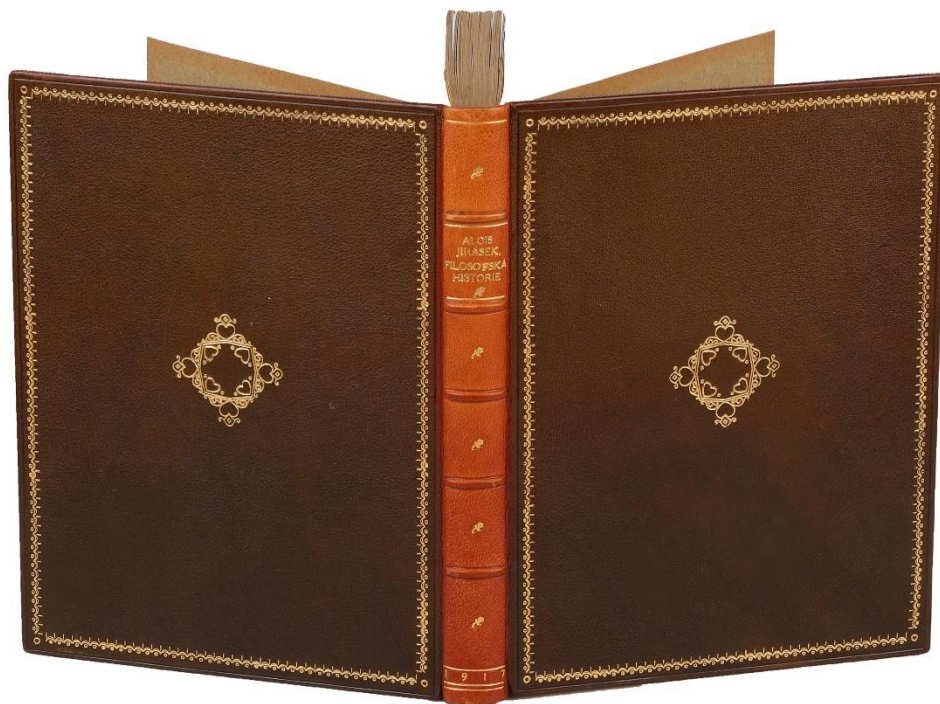
Obrázek 224 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1912 k titulu *Knihvazačství*. K výzdobě přední desky použito pět nástrojů ve zlacení: čtyři tlačítka (z toho dvě zrcadlově) a fileta – linka

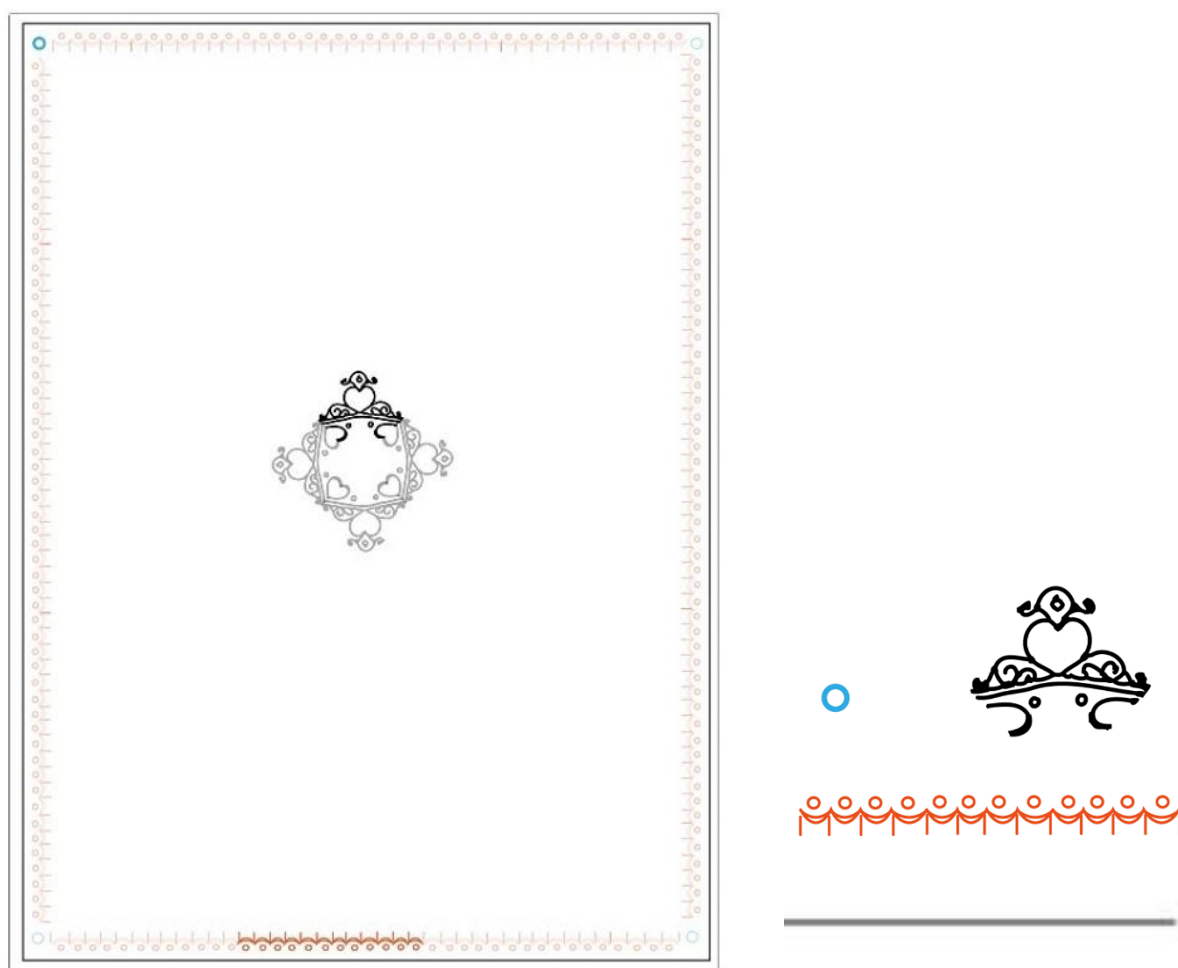
Obrázek 225 Knižní vazba z roku 1914 titulu Slezské písně (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula)

Obrázek 226 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1914 titulu Slezské Písně P. Bezruč – k výdobě použity čtyři nástroje ve zlacení: dvě tlačítka, fileta – linka a ornamentální fileta

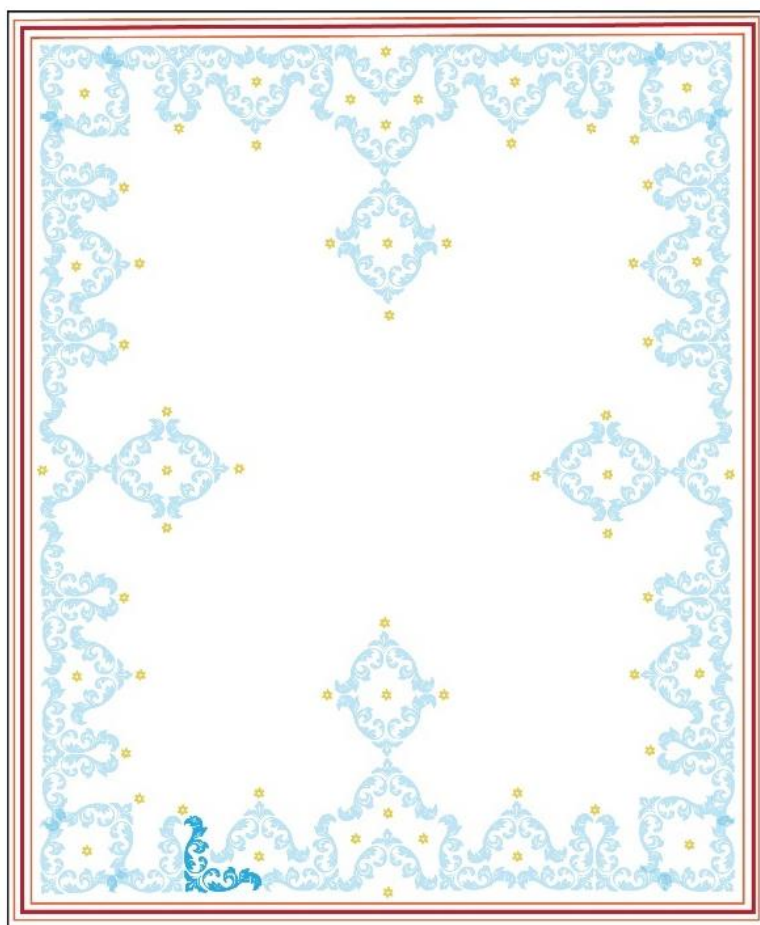
Obrázek 227 Knižní vazba z roku 1919 titulu *Filosofská historie* (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

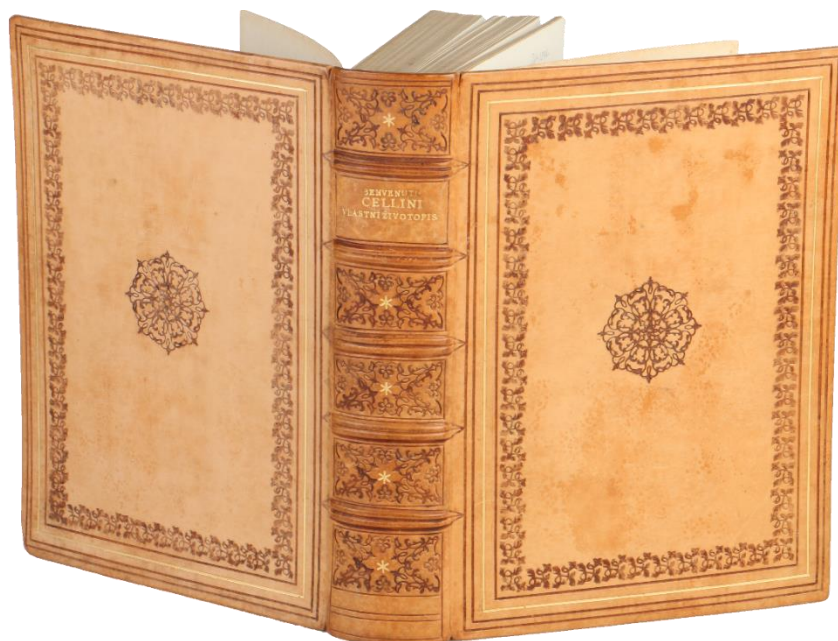
Obrázek 228 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1919 k titulu *Filosofská historie* od Aloise Jiráska. K výzdobě přední desky použity čtyři nástroje: ve zlacení dvě tlačítka a ornamentální fileta, ve slepotisku fileta – linka

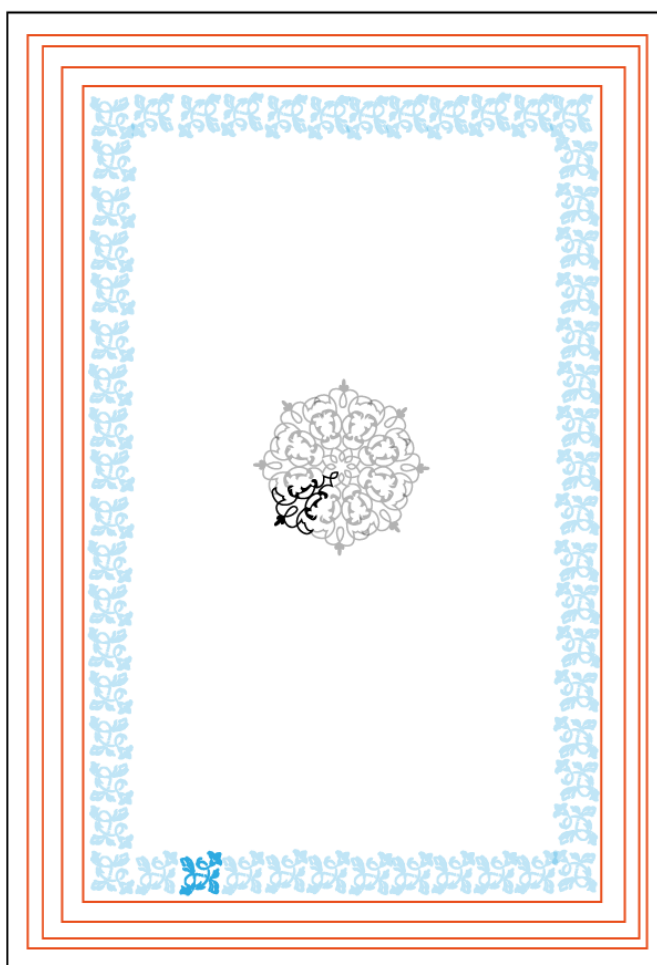
Obrázek 229 Knižní vazba z roku 1922 k titulu *Mistr Kampanus* (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Biblioflie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K192, foto: Ivan Kopáček – v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana)

Obrázek 230 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1922 k titulu *Mistr Kampanus* od Zikmunda Wintera. K výzdobě přední desky použity čtyři nástroje: ve zlacení jedno tlačítko, ve slepotisku jedno tlačítko a dvě filety – linky různé tloušťky

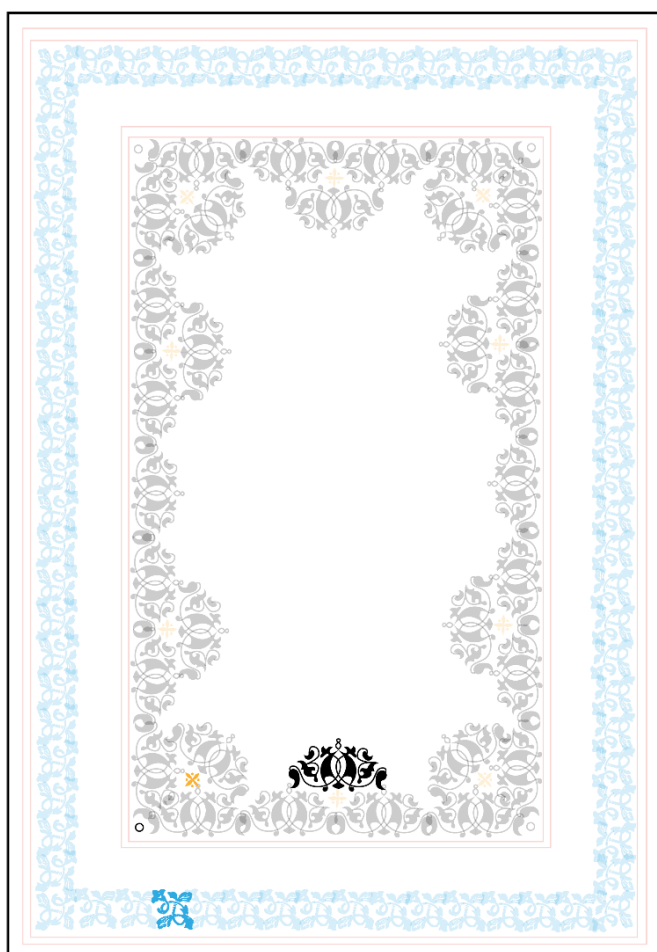
Obrázek 231 Knižní vazba z roku 1939 titulu *Vlastní životopis Benvenuta Celliniho* (v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana, foto: Ivan Kopáček)

Obrázek 232 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1939 k titulu *Vlastní životopis Benvenuta Celliniho*. K výzdobě přední desky použity tři nástroje: ve slepotisku dvě tlačítka a felta – linka, která je zároveň použita i ve zlacení

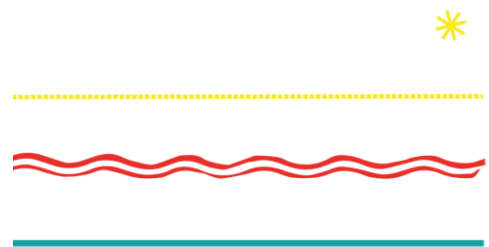
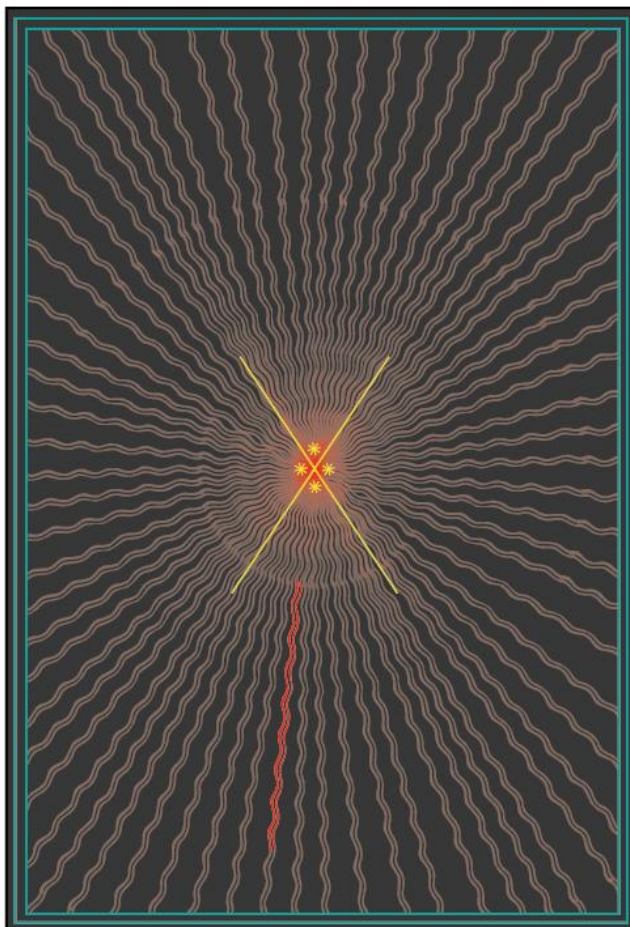
Obrázek 233 Knižní vazba z roku 1940 titulu *Kalendář historický národa Českého* od Daniela Adama z Veleslavína (soukromá sbírka Ivana Kopáčika)

Obrázek 234 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1940 k titulu *Kalendář historický národa Českého*. K výzdobě přední desky použito pět nástrojů: ve zlacení jedno tlačítko, ve slepotisku tři tlačítka a fileta – linka

Obrázek 235 Knižní vazba z roku 1927 titulu *Tisíc devět set patnáct: Tragédie národa*, (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K196)

Obrázek 236 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1926 titulu *Tisíc devět set patnáct B. Nušiče* – k výzdobě použity čtyři nástroje: fileta vlnka ve slepotisku, jednoduchá linka ve slepotisku a zlacení, přerušovaná linka a tlačítko hvězdy ve zlacení

8. RESTAUROVÁNÍ KNIŽNÍ VAZBY J. RAJMANA

V rámci diplomové práce byl proveden restaurátorský zásah na bibliofilském tisku *Klíč: Povídka o zločinu* od Viktora Dyka v celousňové knižní vazbě Jendy Rajmana z roku 1928. Jedná se o číslovaný tisk č. 106 (z 200) na ručním papíře, který byl vydaný Josefem Hladkým v Hranicích na Moravě v roce 1927. Součástí svazku jsou rovněž tři lepty od Ludvíka Dvořáčka. O typografickou úpravu se postaral Rudolf Hála. Dílo vytiskla knihtiskárna Orbis v Praze XII. Kniha je v majetku soukromého zadavatele, kterému byla se zrestaurovaným objektem předána i kompletní restaurátorská dokumentace. Druhá kopie dokumentace je uložena v archivu Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů Fakulty restaurování Univerzity Pardubice a třetí se nachází v soukromém archivu restaurátorky.

Jenda Rajman svazek opatřil celousňovou zavěšovanou knižní vazbou. Ta je pokryta tmavě modrou teletinou a je vyzdobena slepotiskem a zlacením. Kompozice výzdoby je na přední i zadní desce stejná, jedná se o jednoduchý rám tvořený zlacenou dvojitou vlnovkou a slepotiskovou linkou. Kanty jsou ze strany přideštlí orámované rovněž linkou provedenou ve slepotisku. Na hřbetě je v horní části vyzlacené jméno autora a název titulu a při patě jsou vyzlacené iniciály *J. H.* nakladatele tisku Josefa Hladkého. Na spodní kantě zadní desky je umístěna knihařská značka Jendy Rajmana provedená zlacením. Knižní desky jsou lepenkové (tloušťka 1,5 mm) a papírovým svěšovacím proužkem jsou spojené s lepenkovým hřbetníkem. Vazba je s blokem spojena pomocí přesahů tkalounů a gázy a listů předsádek, které jsou vylepeny na přideštlí.

Obrázek 238 Objekt před restaurováním

Obrázek 237 Knihařská značka Jendy Rajmana s datací

Knižní blok se skládá z ručního papíru *Umbria* od italské značky *Fabriano* a je složen ze dvou složek. Na čtyřech listech knižního bloku se nachází dva typy filigránů – první v podobě nápisu *P. M. Fabriano* a druhý ve tvaru koruny pod kterou se nachází nápis *UMBRIA ITALIA*. Knižní blok byl ušit na dva tkalouny a dva zapošivací stehy přímým šitím zelenou nití. Po ušití byl knižní blok zaklizen a přelepen pruhem gázy, ale nedošlo k zakulacení. Dolní a přední ořízka má přirozené okraje ručního papíru, horní ořízka je ořezaná a vyzlacená plátkovým zlatem. Při hlavě a patě knihy se nacházely tmavě modré strojně tkané kapitálky. Knižní blok byl navíc opatřen světle modrou záložkovou stuhou. Předsádky jsou tvořeny dvojlistem světlemodrého (snad ručního) papíru, který byl podlepen tenkým zeleným papírem. Volný list předsádky je přilepen ke krajnímu listu knižního bloku a zbytek je vylepen na předešlý.

Obrázek 239 Schéma filigránů z knižního bloku

Dílo je vytištěno knihtiskem za použití černé a modré tiskové barvy. Modrou barvou jsou vytištěny linie na titulním listě a úvodní iniciála povídky – velké písmeno *V*. Vše ostatní je vytištěno černě. Zrcadlo sazby je obdélníkové a tvoří je jeden sloupec textu. Celý tisk je vysázen písmem *Claude Garamond* (jak je uvedeno v tiráži). Tři grafiky, které se v tisku nacházejí, jsou provedeny jemným lineárním leptem, bez šrafury, či náznaku stínování. Na frontispisu je první lept s kompozicí tří postav (dva muži a žena) s pozadím hornaté krajiny a města. Pod výjevem se nachází motiv klíče. Druhý lept je na nečíslované straně 24 a zachycuje výjev dvou postav u těla mrtvé ženy. Za oknem místnosti lze vidět parní vlak projíždějící po viaduktu. Ve spodní části je kompozice doplněna motivem pohřebního věnce. Poslední lept se nachází na nečíslované straně číslo 29 a zobrazuje ležícího muže s pistolí v ruce vedle dlouhé zdi, přes kterou přepadávají větve smutečních vrb. V pozadí se tyčí osamocený topol a za ním nad obzorem západ slunce. Pod výjevem se nachází motiv zkřížených pistolí.

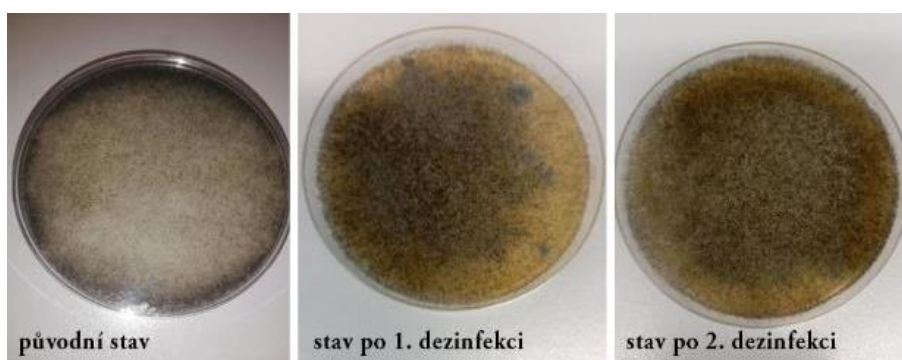

Obrázek 240 *Lepty* od Ludvíka Dvořáčka (první zleva na frontispisu, druhý str. 24 a třetí str. 29)

Na objektu se nacházely defekty způsobené mechanickým namáháním, množství nečistot, poškození související s kolísající vlhkostí v místě původního uložení (jako je například kroucení desek) a výrazné stopy plísňového napadení. Celá knižní vazba byla znečištěná prachovým depozitem. Na povrchu pokryvu se nacházel světlý povlak a bílé skvrny, které způsobilo mikrobiologické napadení. Pokryv vykazoval různá mechanická poškození, jako oděrky, rýhy, praskliny nebo menší ztráty materiálu. Nejvýraznější ztráta materiálu se nacházela při dolním okraji přední desky. Lepenkové desky se dochovaly v kompletní podobě, jejich nejvýraznějším defektem byla tvarová deformace. Desky se zkroutily pravděpodobně následkem výrazného výkyvu vlhkosti. Obě desky byly ohnuté podélně, přední deska směrem od knižního bloku, zadní pak směrem dovnitř k bloku. Knižní blok se dochoval kompletní a soudržný. Od vazby byl ale uvolněný. Celek držel pohromadě pouze díky zadní předsádce. Blok pokrývala vrstva prachu a na listech se nacházely výrazné zatekliny především na prvních a posledních stranách. Pravděpodobně vlivem zvýšené vlhkosti, při které vznikly i zatekliny, byl objekt napaden plísněmi. Jejich stopy byly pozorovatelné v celém knižním bloku v podobě drobných šedých skvrn. První listy byly hlavně ve spodní části zdeformované a pokrčené. Nacházely se zde trhliny a drobné ztráty papírové podložky. Přední předsádka byla značně znečištěná prachem, zateklinami, plísňovými residui i dalšími tmavými skvrnami. Z části se oddělovala od přídeští. V této části se též nacházela nejvýraznější poškození – sklady, trhliny a drobné ztráty materiálu.

Úvodním krokem průzkumu bylo odebrání stěrů určených k analýze mikrobiologického napadení. Stěry byly provedeny pomocí sterilního vatového tampónu na dřevěné špejli. Analýzy provedla a vyhodnotila doc. Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D., z Katedra biologických a biochemických věd FCHT UPCE.

Po kultivaci vzorku byla zjištěna výrazná kontaminace rychle rostoucí plísní rodu *Mucor*¹²⁹. Bylo přistoupeno k dezinfekci objektu parami n-butanolu s 4% přídatkem vody. Kontrolní analýza po dezinfekci prokázala přetrvávající kontaminaci mikroskopickými vláknitými houbami rodu *Mucor*¹³⁰. Na základě doporučení mikrobiologa byla znovu provedena dezinfekce parami n-butanolu. Ani ta však nebyla úspěšná, po kultivaci odebraného stěru byla zjištěna nezmenšená kontaminace plísněmi *Mucor*¹³¹. Z tohoto důvodu bylo mikrobiologem doporučeno přistoupit k jinému způsobu dezinfekce. Dezinfekce knižního bloku tedy proběhla až po jeho demontáži (Během kroků, které předcházely dezinfekci, byla dodržována přísná hygienická opatření – používání ochranných pomůcek, jako rukavice nebo rouška a práce v digestoři se zapnutým odsáváním.). Všechny dvojlisty byly ponořeny do vodnoetanolového roztoku (v poměru 70:30 – etanol:voda)¹³² po dobu 15 minut. Lepenkové desky byly dezinfikovány nátěrem stejného roztoku. U pokryvu bylo přistoupeno ke spojení dezinfekce a čištění usně. K tomu byla použita pěna 1% roztok Alvolu OMK¹³³ ve vodnoetanolovém roztoku (v poměru 70:30 – etanol:voda). Tato kombinovaná metoda dezinfekce již byla úspěšná, po mikrobiologické zkoušce nebyla zjištěna žádná kontaminace mikroskopickými vláknitými houbami¹³⁴.

Obrázek 241 Výsledky analýz mikrobiologického napadení (foto: doc. Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D.)

¹²⁹ PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – DP Rajman – knižní vazba, původní stav*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 24. 10. 2023

¹³⁰ PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – DP Rajman – knižní vazba, stav po první dezinfekci*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 7. 3. 2024

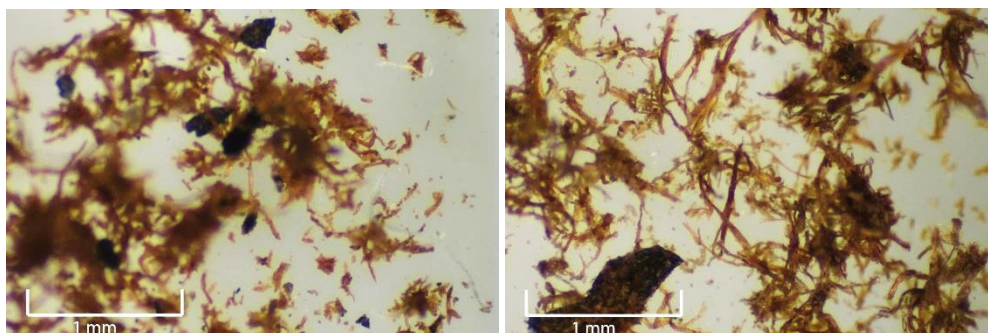
¹³¹ PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – DP Rajman – knižní vazba, stav po druhé dezinfekci*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 28. 3. 2024

¹³² Metoda zvolena na základě studie: SEQUEIRA, Silvia O. a kol. Ethanol as an antifungal treatment for paper: short-term and long-term effects. *Studies in Conservation* [online]. 2017, **62**(1), 33–42 [cit. 2024-07-12]. ISSN 2047-0584. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/00393630.2015.1137428>

¹³³ Vodný roztok kokosdimetylaminoxidu

¹³⁴ PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – DP Rajman – knižní vazba, stav po třetí dezinfekci*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 16. 7. 2024

Objekt prošel důkladným vizuálním průzkumem ve VIS: v denním rozptýleném světle, ve větším zvětšení a v razantním bočním nasvícení. Objekt byl fotograficky zdokumentován fotoaparátem Canon EOS 70D ve fotoateliéru FRUPCE v ideálních světelných podmínkách za použití dvou zábleskových světel Fomei Digital Pro X 300. Mimo vizuální průzkum byly rovněž odebrány vzorky pro chemicko-technologický průzkum, který zpracovala a vyhodnotila Ing. Alena Hurtová z Katedry chemické technologie FRUPCE. Analýzu teploty smrštní usně provedla Ing. Nikola Šipošová z Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří Národní knihovny ČR. Chemicko-technologický průzkum ukázal, že použitá useň byla činěna pomocí tříslovin a následně v povrchové vrstvě obarvena malou koncentrací modrého barviva (jehož složení se nepodařilo určit). V případě vzorků modrého předsádkového papíru bylo prokázáno, že obsahuje dřevovinu. Zbylé použité papíry v knižním bloku jsou tvořeny hadrovinou (ruční papír tisku) nebo kombinací hadroviny a buničiny (zelený podlepový papír). V případě zlacení se ukázalo, že Rajman použil k výzdobě ryzího zlata.¹³⁵ Zjištěná teplota smrštní byla 44,3 °C, závěrem technoložky tedy bylo, že se jedná o silně degradovanou useň.¹³⁶ U usně bylo rovněž provedeno zjištění stavu koherence kolagenových vláken – určen stupeň degradace 3 – vzorek vykazoval přibližně stejný poměr dlouhých i zkrácených a prachových vláken.

Obrázek 242 Dvě fotografie vzorků usně pomocí stereolupy Leica S6D – zjištění koherence kolagenových vláken

Rovněž byla provedena zkouška stability záznamových prostředků. Při zkouškách stability byly pozorovány reakce záznamových prostředků na mechanické namáhání (suchý otěr), na působení vody a etanolu (přítlak, otěr a krvácení). Na suchý otěr se ukázala citlivá grafitová tužka a zelená barva podlepového papíru předsádky. Na přítlak zkoušených kapalin nereagoval žádný ze záznamových prostředků. Na kombinaci kapalina + otěr dále nepatrně reagovaly tiskařská modř, grafitová tužka, zelená barva podlepu předsádky a inkoust použitý k zaznamenání čísla výtisku. Žádný ze záznamových prostředků nereagoval na zkoušené kapaliny krvácením. Na vytipovaných místech bylo změřeno pH papírové podložky knižního

¹³⁵ HURTOVÁ, Alena. *Chemicko-technologický průzkum knižní vazby Jendy Rajmana*. [průzkumová zpráva]. Litomyšl: Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice. květen 2024. [11 stran]

¹³⁶ ŠIPOŠOVÁ, Nikola. *Měření teploty smrštní usně – bibliofilský tisk Klíč, vazba Jendy Rajmana*. [průzkumová zpráva]. Praha: Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří, Národní knihovna ČR. 6. 6. 2024 [2 strany] s. 2

bloku a lepenkových desek. Průměrné pH papírové podložky bylo před restaurováním 6,63 a lepenkových desek 6,10.

pH papírové podložky knižního bloku			
Strana	Lokace	pH před restaurováním	pH po restaurování
s. 9	Vlevo dole	6,70	7,77
	Střed	7,51	7,6
	Vpravo nahoře	6,84	7,19
s. 19	Vlevo dole	6,96	7,41
	Střed	6,52	7,52
	Vpravo nahoře	6,21	7,30
s. 29	Vlevo dole	6,80	7,52
	Střed	6,10	7,02
	Vpravo nahoře	6,05	7,28
Volný list přední předsádky	Vlevo dole	6,36	7,43
	Vpravo nahoře	5,41	7,63
Volný list zadní předsádky	Vpravo dole	6,68	7,73
	Vlevo nahoře	6,01	7,81

pH lepenkových desek a papírového svěšovacího proužku			
Místo	Lokace	pH před restaurováním	pH po restaurování
Přední deska	Vlevo nahoře	6,46	8,20
	Vpravo dole	5,21	8,48
Zadní deska	Vpravo nahoře	6,38	8,60
	Vlevo dole	6,10	7,58
Svěšovací proužek	U hlavy	6,35	7,39
	U paty	5,59	7,21

Na základě průzkumu a vyhodnocení analýz byl navržen koncept restaurování a vypracován restaurátorský záměr. Jelikož se jedná o bibliofilské dílo, vzácný sběratelský kousek, byla snaha k restaurování přistoupit téměř jako k uměleckému dílu. Koncept restaurátorského zásahu spočíval ve snaze o navrácení co možná největšího množství původních materiálů a prvků knižní vazby a alespoň v částečné obnově estetických vlastností objektu.

Nejprve bylo nutné oddělit knižní blok od vazby. Prvním krokem bylo oddělení předsádek od přideští knižních desek. Přideští byla navlhčena demineralizovanou vodou pomocí filtračního papíru. Po nabobtnání klišového lepidla došlo k opatrnému sejmutí předsádek z přideští. Po důkladném

zaznamenání typologie byl ze hřbetu na sucho oddělen gázový přelep, záložková stuha a kapitálek. Světle zelená nit šití knižního bloku byla rozstřížena těsně u uzlíku a postupně vytažena z obou složek tak, aby se dala znovu použít při opětovném ušití bloku. Jednotlivé dvojlisty a listy byly uvolněny ze složek a pomocně označeny tužkou. Celý knižní blok byl mechanicky očištěn od prachového depozitu. Nejhrubší nečistoty byly vymety štětcem, jemnější nečistoty byly odstraněny pomocí pryže Cleanmaster (100% přírodní kaučuk). Vzhledem ke skutečnosti, že demontáž a mechanické čištění proběhlo ještě před dezinfekcí papírové podložky, byly všechny kroky provedeny v digestoři při zapnutém odsávání za použití ochranných pomůcek (gumové rukavice, rouška). Poté následovala dezinfekce knižního bloku, která byla provedena ponorem do vodnoetanolového roztoku jak bylo zmíněno výše.

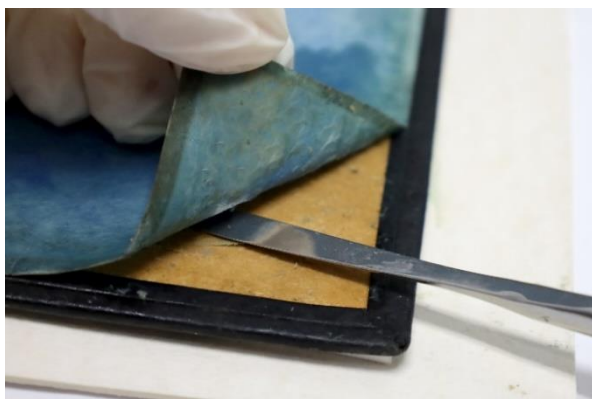
Po úspěšné dezinfekci následovalo mokré čištění papírové podložky. Dvojlisty byly koupány ve dvou lázních čisté vody (o teplotě cca 38 °C) a při tom jemný štětcem dočišťovány. První lázeň trvala po dobu deseti minut, druhá lázeň po dobu pěti minut. Po čištění byly dvojlisty ponechány volně vyschnout, aby nedošlo k vyrovnání fasety leptových ilustrací tlakem v lisu. Spolu s knižním blokem proběhla dezinfekce a mokré čištění také na předsádkách. Struktura předsádek byla rozdělena na jednotlivé části – modré dvojlisty, zelené podleповé listy a bílé dvojlisty z ručního papíru. Vzhledem k přítomnosti dřevité složky v modrém papíru¹³⁷, byla do procesu mokrého čištění zařazena také neutralizace pomocí pěti minutové lázně s obohacenou vodou (o hořčnaté a vápenaté ionty). Při mokrému čištění došlo rovněž k vyrovnání skladů. Čištěním se podařilo potlačit většinu zateklin, vymýt hrubé nečistoty a prach. Na papírové podložce jsou však stále patrné drobné skvrny způsobené mikrobiologickým napadením. Ty by šlo odstranit chemickým čištěním – bělením, ke kterému však z důvodu jeho razantnosti a necitlivosti k materiálu přistoupeno nebylo. V jiných případech bibliofilii a uměleckých knižních vazeb, kdy už ale podobná znečištění opravdu znehodnocují umělecké hodnoty díla, by se dalo i o takto radikálním kroku uvažovat.

Dalším krokem restaurátorského zásahu bylo vyspravování papírové podložky japonským papírem. K tomuto účelu byl použit japonský papír Tengujo (9 g/m²), který byl lepený pomocí 4% vodného roztoku Tylose MH 6000¹³⁸. Ruční papír knižního bloku byl lokálně vyspraven netónovaným japonským papírem, na předsádky byl použit japonský papír natónovaný azobarvivem – saturnová modř LB 200. Poškozené dvojlisty předsádek z modrého papíru byly navíc ze strany přídeští celoplošně podleповeny japonským papírem (Tengujo 9 g/m²), jednak z důvodu zpevnění, za další z kvůli zamezení rozměrových změn při vylepování přídeští.

¹³⁷ HURTOVÁ, Alena. *Chemicko-technologický průzkum knižní vazby Jendy Rajmana*. [průzkumová zpráva]. Litomyšl: Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice. květen 2024. [11 stran] s. 5

¹³⁸ Metylhydroxyetylcelulóza

Po vyspravení byly složky knižního bloku naskládány podle původního způsobu. Volné listy předsádek byly opětovně podlepeny zelenými papíry a slepeny s krajními dvojlisty knižního bloku pomocí pšeničného škrobu. Po vyvzdušnění knižního bloku v lisu bylo přistoupeno k šití. Původní zelená nit šití byla v dobré kondici, byla proto k šití znovu použita. Aby mohly být využity i původní tkalouny, byly vyspraveny japonským papírem (Tengujo 9 g/m²). Složky byly ušity podle originálního způsobu. Následovalo zaklížení hřbetu směsí kostního a kožního kliču, opětovné navrácení kapitálku a záložkové stuhy a přelepení hřbetu novým pruhem gázy (původní značně poškozená gáza byla přiložena jako fragment do ochranného obalu).

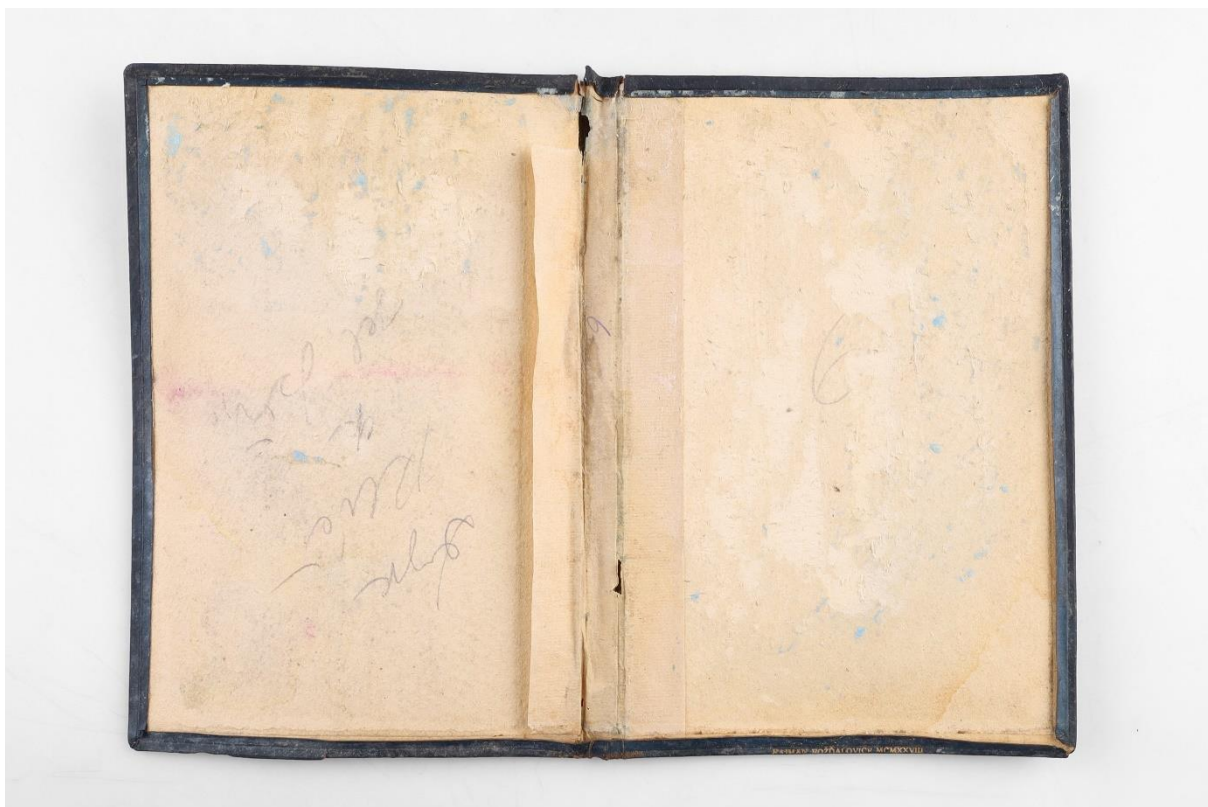
Obrázek 243 Oddělování předsádky od přideští

Obrázek 244 Demontáž knižního bloku

Obrázek 245 Stav knižního bloku po oddělení vazby

Obrázek 246 Knižní vazba po oddělení bloku – vnitřní strana

Obrázek 247 Knižní vazba po oddělení bloku – vnější strana

Obrázek 248 Mechanické suché čištění knižního bloku

Obrázek 249 Mokrě čištění knižního bloku

Obrázek 250 Účinek čištění, zleva: první lázeň ve vodnoetanolovém roztoku (společně s dezinfekcí), druhá lázeň ve vodě (teplota cca 38 °C) a třetí lázeň v čisté vodě

Obrázek 251 Vyspravování předsádky japonským papírem

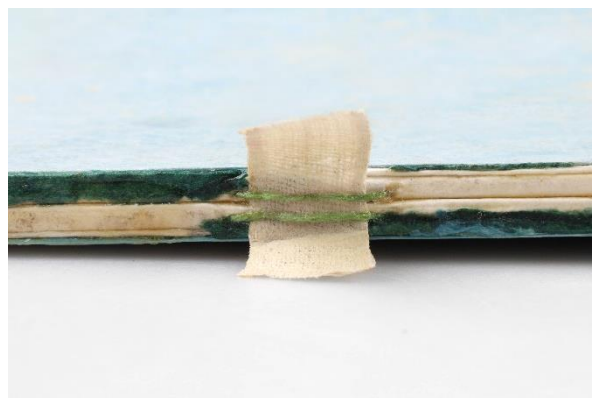
Obrázek 252 Vyspravování papírové podložky knižního bloku japonským papírem

Obrázek 253 Podlepení předsádek japonským papírem

Obrázek 254 Šití knižního bloku

Obrázek 255 Dolní tkaloun před (vlevo) a po zásahu (vpravo)

Obrázek 256 Horní tkaloun před (vlevo) a po zásahu (vpravo)

Obrázek 257 Knižní blok po ušití

Prvním krokem restaurátorského zásahu na vazbě, po oddělení knižního bloku, byla demontáž papírového svěšovacího proužku. Ta byla provedena navlhčením svěšovacího proužku demineralizovanou vodou a jeho opatrným oddělením. Následovalo lokální oddělení záložek usňového pokryvu. Knižní desky (ze strany přídeští) byly dezinfikovány nátěrem vodnoetanolového roztoku (70:30 – etanol:voda). Vzhledem k nízké hodnotě pH lepenkových desek (průměrně 6,13) bylo přistoupeno k neutralizaci a aplikaci alkalické rezervy pomocí 0,5% roztoku MMMK¹³⁹ v metanolu. Roztok byl aplikován nátěrem, tak aby nedošlo ke kontaktu s pokryvem za dodržení bezpečnostních opatření v prostoru digestoře se zapnutým odsáváním. Svěšovací proužek byl dezinfikován ponorem do lázně vodnoetanolového roztoku. Poté proběhlo mokré čištění stejným způsobem jako u papírové podložky knižního bloku. Ztráty materiálu svěšovacího proužku byly doplněny papírovou suspenzí na odsávacím stole a poté byl proužek umístěn do lisu. Po vyschnutí byl z rubové strany celoplošně podlepen japonským papírem (Tengujo, 9 g/m²), aby při pozdějším lepení zpět na vazbu nedošlo k jeho opětovnému poškození.

Obrázek 258 Demontáž svěšovacího proužku

Obrázek 259 Knižní vazba po demontáži svěšovacího proužku

Obrázek 260 Mokré čištění svěšovacího proužku

Obrázek 261 Opětovné navrácení na vazbu

¹³⁹ metoxymagnesiummetylkarbonát

Čištění usňového pokryvu proběhlo zároveň s dezinfekcí. Byla použita pěna 1% roztoku Alvolu OMK¹⁴⁰ ve vodnoetanolovém roztoku (70:30 – etanol:voda). Ta byla následně vatovými smotky navlhčenými v demineralizované vodě vymývána z materiálu. Dalším krokem bylo doplnění ztrát pokryvu. Zaužívaným postupem je doplnění pokryvu zatónovanou usňovou záplatou stejného druhu zvířete a typu činění bez dodělání prvků výzdoby. Tento postup byl prvně zvažován i v případě restaurování této knižní vazby. Jelikož se ale jedná o bibliofilský tisk opatřený individuální vazbou z dílny významného knihaře první poloviny 20. století, byl brán ohled také na estetické vyznění doplňku. Estetická hodnota je v případě bibliofilie mnohem důležitější nežli u historických řemeslných vazeb. Bylo vyzkoušeno několik variant doplňků, aby bylo možné vybrat tu, která bude nejvíce vyhovující. Byly zvoleny dva materiály zkušebních doplňků – tříslučinná teletina a japonský papír (Kouzo, 39 g/m²), které byly namořeny pomocí modrého lihového mořidla (ProAktiv modř) s příměsí BASF barviv¹⁴¹. Z těchto dvou materiálů se jako vhodnější ukázala useň (lepší vizuální vlastnosti, materiál odpovídající originálu). Jelikož se ve sbírce slepotiskových nástrojů Jendy Rajmana v Rožďalovicích podařilo dohledat konkrétní filetu (dvojitou vlnovku), kterou byla knižní vazba vyzdobena, bylo přistoupeno vyzkoušet, jak by působil doplněk se slepotiskovou výzdobou a jak se zlacenou. Na jeden usňový namořený doplněk byl nahřátým nástrojem vytvořen čistý slepotisk. Na druhý bylo vytvořeno zlacení pomocí zlatého plátku naneseného filetu na useň a fixovaného na povrch pomocí roztoku Aurofixu¹⁴². Zlacený doplněk působil nejméně rušivým dojmem a byl proto vybrán k aplikaci. Je pouhým okem rozeznatelný od originálu, zároveň na první pohled splývá s originálním pokryvem a nepůsobí rušivě. Pozorovatel se tak může v první řadě soustředit na estetické vyznění Rajmanovy vazby, jeho pohled nesklouzává hned na doplněk. Mimo ztráty v místě zlacení byly doplněny také drobnější ztráty v místě hlavic a rohů (zde pouze namořenou usní do vhodného odstínu). Všechny doplňky byly lepeny pomocí pšeničného škrobu. Poté byly nazpět nalepeny oddělné části původní usně.

Obrázek 262 Čištění usně pěnou roztoku Alvolu OMK

Obrázek 263 Levá polovina desky vyčištěná, pravá před čištěním

¹⁴⁰ Vodný roztok kokosdimethylaminoxidu

¹⁴¹ Syntetická barviva rozpustná v etanolu

¹⁴² Pojivo pro zlacení plátkovým zlatem složené z šelaku a destilované vody.

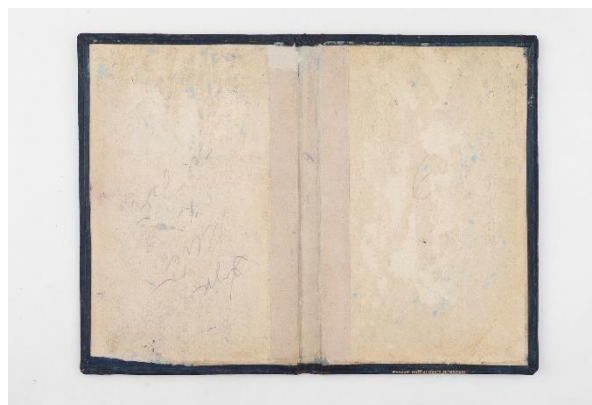
Obrázek 264 Čtyři varianty záplat, zleva: useň bez výzdoby, useň se slepotiskem, useň se zlacením a japonský papír se zlacením

Obrázek 265 Zkoušky vhodnosti různých doplňků usňového pokryvu

Obrázek 266 Knižní vazba po doplnění ztrát – vnější strana

Obrázek 267 Knižní vazba po doplnění ztrát – vnitřní strana

Obrázek 268 Detail horní hlavice a svěšovacího proužku před restaurováním

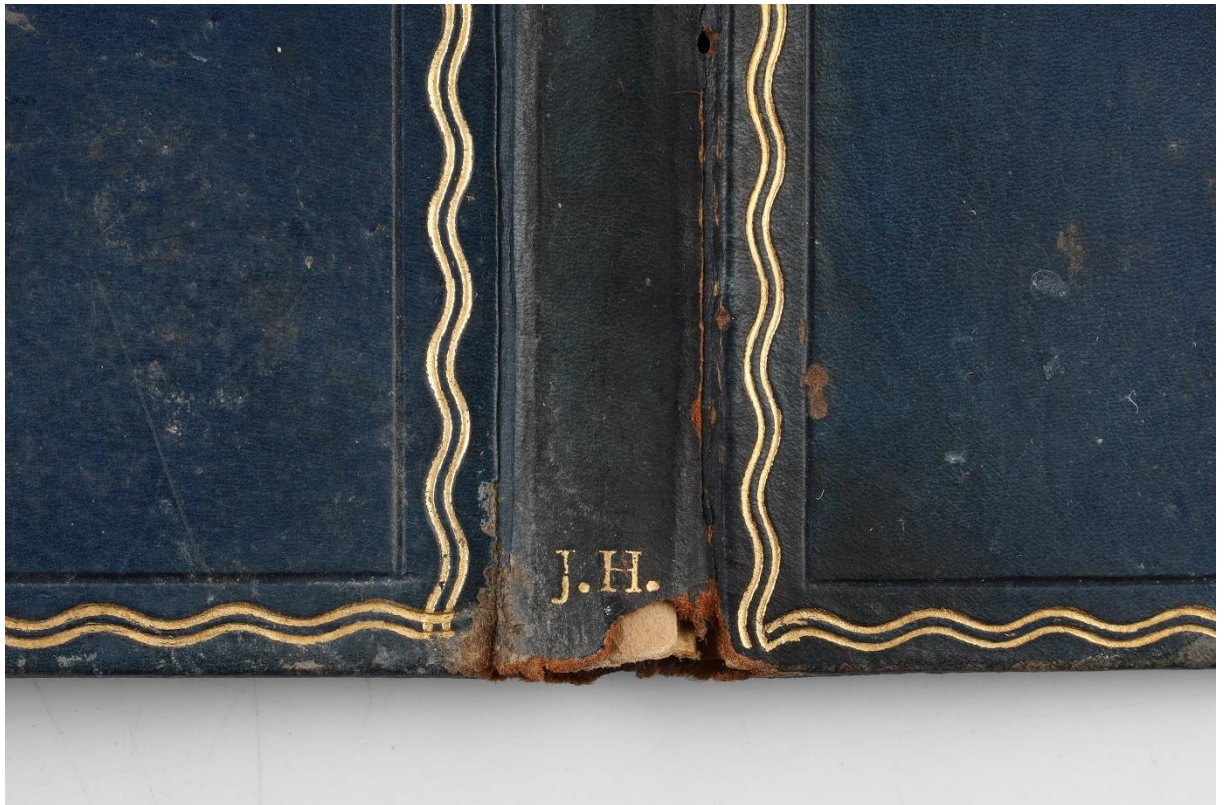
Obrázek 269 Detail horní hlavice a svěšovacího proužku po restaurování

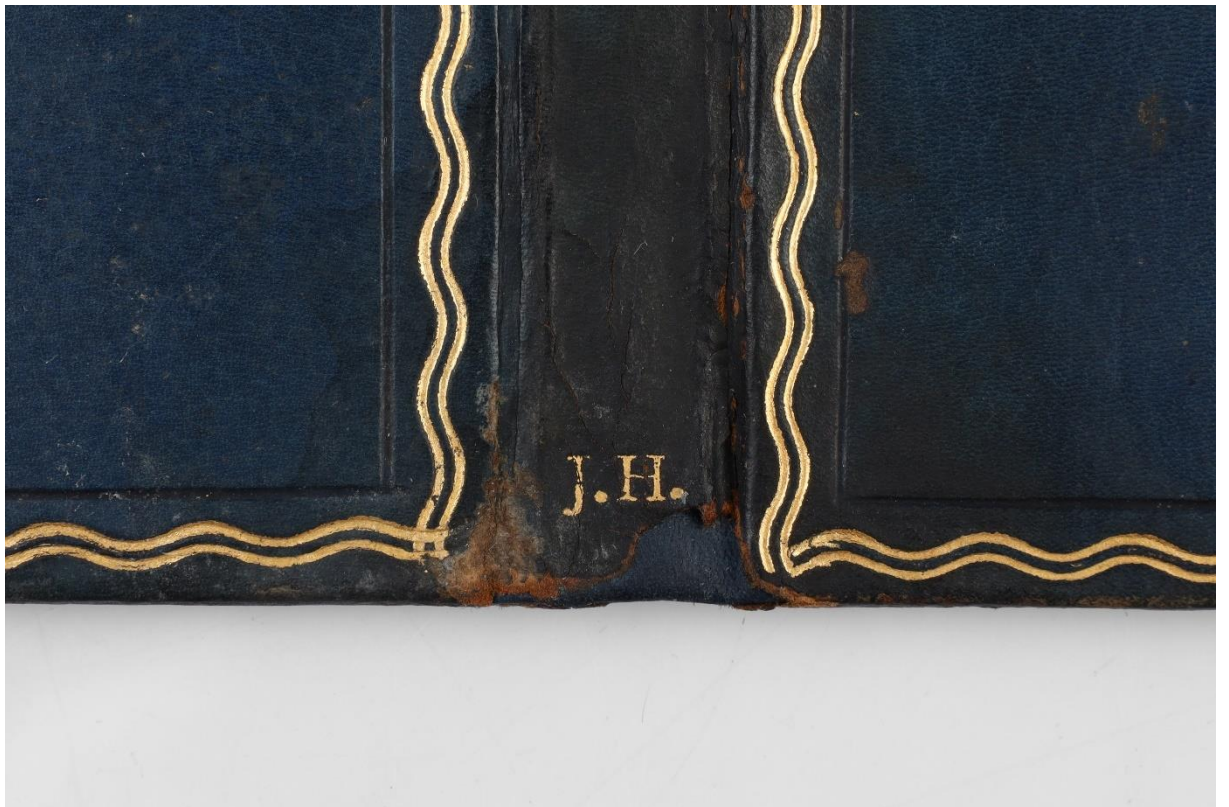
Obrázek 270 Detail usňového pokryvu před restaurováním

Obrázek 271 Detail usňového pokryvu po doplnění ztrát

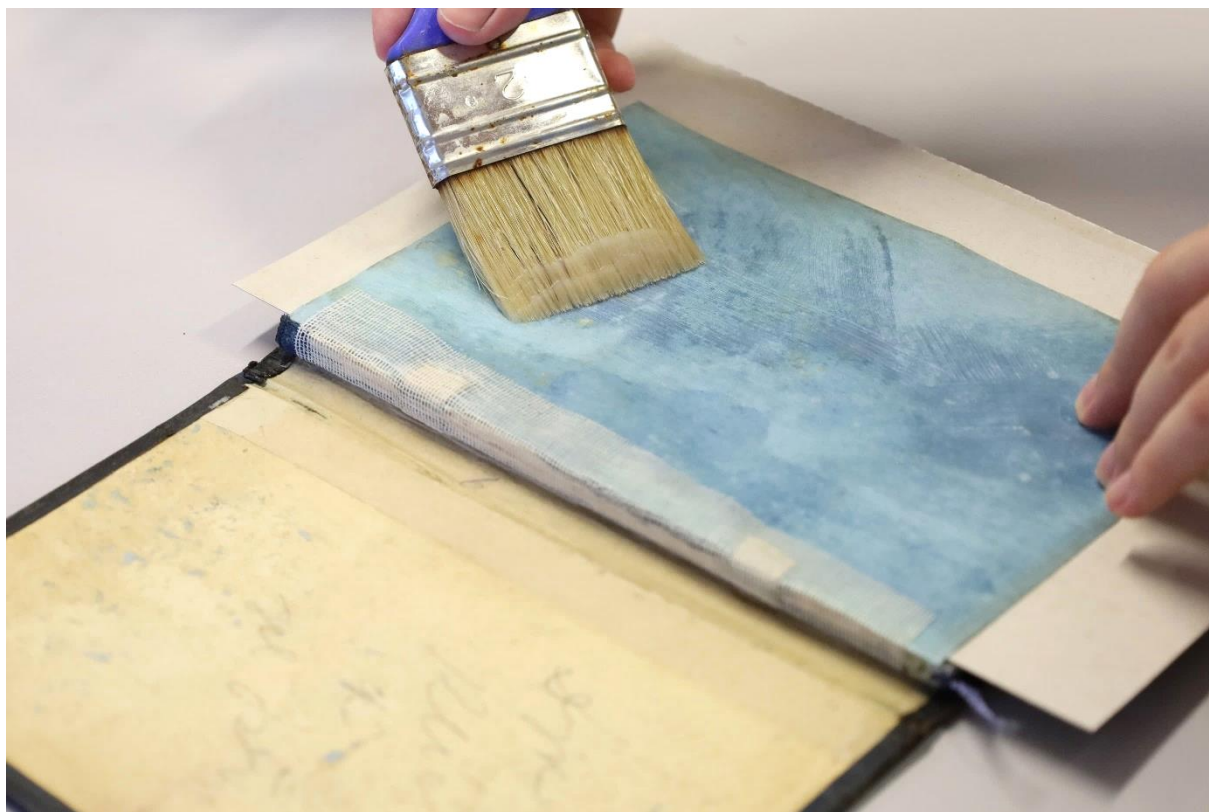

Obrázek 272 Detail usňového pokryvu před restaurováním

Obrázek 273 Detail usňového pokryvu po doplnění ztrát

Po dokončení restaurátorských kroků na knižním bloku a knižní vazbě bylo přistoupeno k opětovnému zavěšení knižní vazby na knižní blok. Krajní listy předsádek byly natřeny vrstvou pšeničného škrobu a vzápětí na ně byly přilepeny desky ze strany předeštlí. Celá vazba i s knižním blokem se ponechala v lisu do úplného vyschnutí lepidla.

Obrázek 274 Zavěšení vazby na knižní blok

Na závěr byl vyhotoven ochranný obal na míru objektu z materiálů archivní kvality a adjustovány fragmenty. Byla sepsána restaurátorská dokumentace a pořízeny závěrečné fotografie objektu po restaurování fotoaparátem Canon EOS 70D ve fotoateliéru FRUPCE v ideálních světelných podmínkách za použití dvou zábleskových světel Fomei Digital Pro X 300. Zároveň byly specifikovány podmínky uložení a manipulace. Je žádoucí uchovávat objekt v přiloženém ochranném pouzdru, chránit jej před přímým slunečním zářením a vyvarovat se výkyvům teploty a vzdušné vlhkosti. Doporučená teplota místnosti, ve které bude objekt uložen, by se měla pohybovat mezi 16 a 18 °C (s denní odchylkou max. 2 °C). Relativní vlhkost pak mezi 45 a 50 % (s denní odchylkou max. 5 %) Manipulace s objektem by měla být opatrná a citlivá za použití bavlněných rukavic. Jelikož useň na hřbetě vykazuje znaky křehnutí, je důležité knihu otevírat opatrně do úhlu maximálně 90°.

Obrázek 275 Přední deska objektu před restaurováním

Obrázek 276 Přední deska objektu po restaurování

Obrázek 277 Zadní deska před restaurováním

Obrázek 278 Zadní deska po restaurování

Obrázek 279 Tříčtvrteční pohled na přední desku, přední a dolní ořízku před restaurováním

Obrázek 280 Tříčtvrteční pohled na přední desku, přední a dolní ořízku po restaurování

Obrázek 281 Tříčtvrteční pohled na zadní desku, hřbet a horní ořízku před restaurováním

Obrázek 282 Tříčtvrteční pohled na zadní desku, hřbet a horní ořízku před restaurováním

Obrázek 283 Horní ořízka před restaurováním

Obrázek 284 Horní ořízka po restaurování

Obrázek 285 Přední ořízka před restaurováním

Obrázek 286 Přední ořízka po restaurování

Obrázek 287 Dolní ořízka před restaurováním

Obrázek 288 Dolní ořízka po restaurování

Obrázek 289 Hřbet před restaurováním

Obrázek 290 Hřbet po restaurování

Obrázek 291 Detail usňového pokryvu před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo)

Obrázek 292 Detail usňového pokryvu před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo)

Obrázek 293 Detail přideští před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo)

Obrázek 294 Přední předsádka před restaurováním

Obrázek 295 Přední předsádka po restaurování

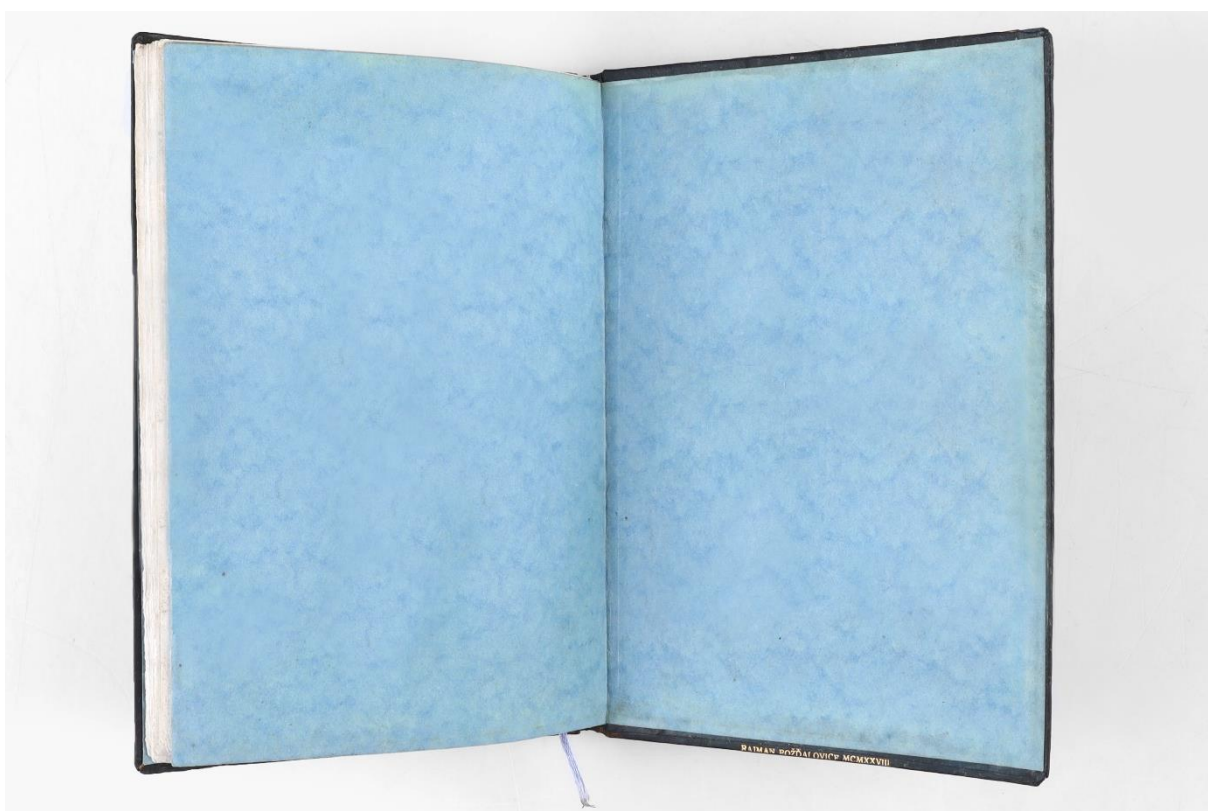
Obrázek 296 Detail přední předsádky před restaurováním

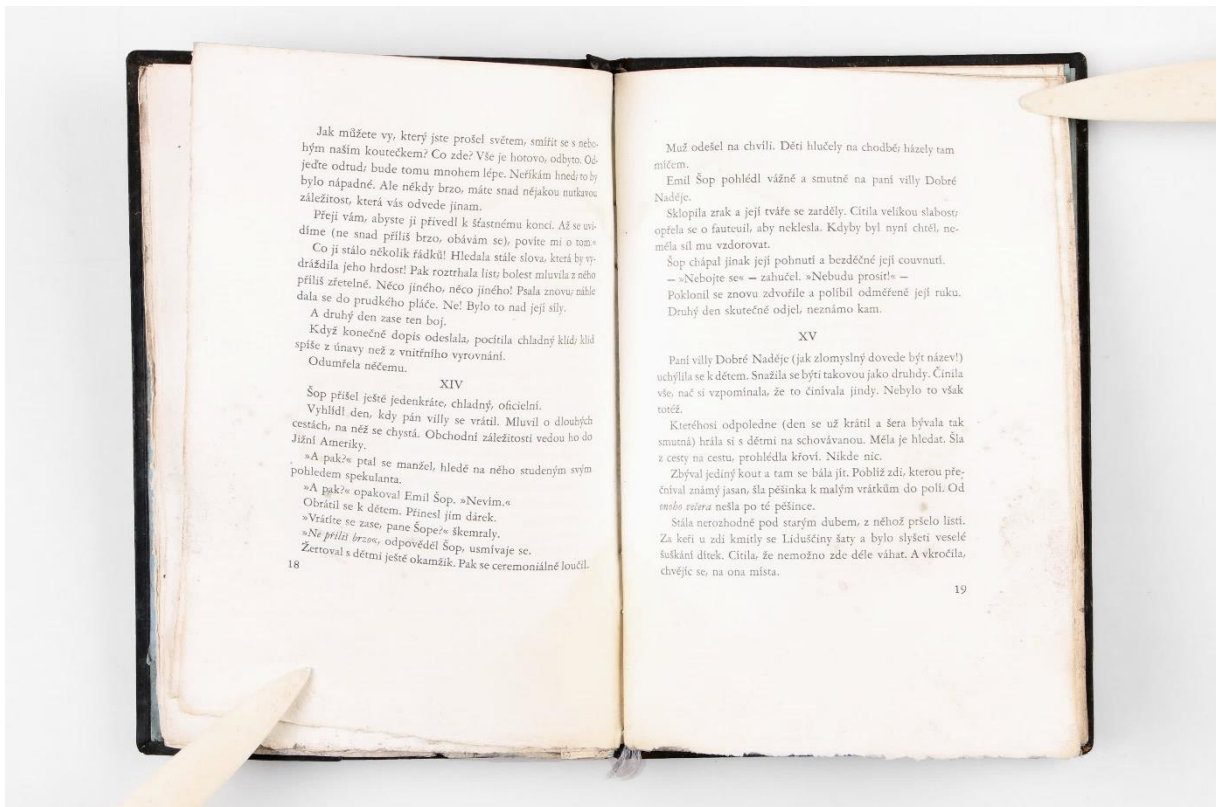
Obrázek 297 Detail přední předsádky po restaurování

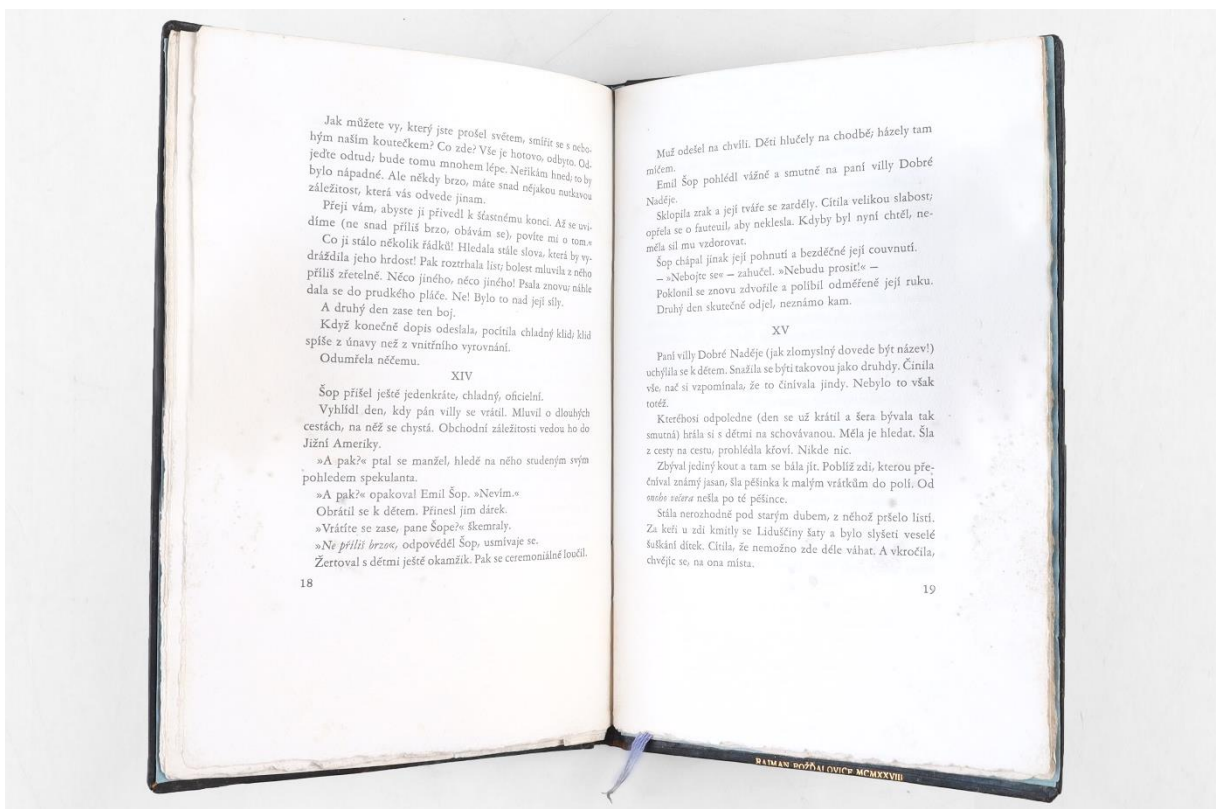
Obrázek 298 Zadní předsádka před restaurováním

Obrázek 299 Zadní předsádka po restaurování

Obrázek 300 Pohled do knižního bloku před restaurováním

Obrázek 301 Pohled do knižního bloku po restaurování

Obrázek 302 Pohled do knižního bloku před restaurováním

Obrázek 303 Pohled do knižního bloku po restaurování

9. ZÁVĚR

Je pravděpodobné, že v blízké budoucnosti se čím dál častěji budou restaurátoři knihy setkávat s restaurováním novodobých knižních vazeb. Oproti historickým knižním vazbám se jedná o nepřilíš probádané území, stran typologie, materiálů a jejich degradace i historie. I s tímto vědomím, že je potřeba více se věnovat tématu moderní rukodělné a umělecké knižní vazby, vznikala tato diplomová práce. Hlavním vytyčeným cílem práce bylo zpracovat životopis Jendy Rajmana, popsat dílnu v Rožďalovicích a shrnout jeho knihařskou tvorbu. Byly popsány jednotlivé druhy knižních vazeb Jendy Rajmana, specifika zpracování, výzdoby a doplněny mnoha příklady dochovaných knižních vazeb z různých období knihařova života. Pro dokreslení popsaných poznatků byl do práce umístěn i bohatý obrazový doprovod. Ve velké míře se tak podařilo dodržet vytknutý cíl a vznikla práce, která seznamuje s touto českou knihařskou osobností a jejím dílem.

Dalším z cílů diplomové práce bylo zdokumentovat a prozkoumat sbírku slepotiskových nástrojů z Rožďalovické dílny Jendy Rajmana. Jedná se o jednu z mála takto dochovaných sbírek, proto je důležité zmapovat a zdokumentovat ji, pokud je to ještě možné. Vznikl obsáhlý kartotékový katalog, pomocí kterého byly zdokumentovány všechny dochované nástroje, tedy sedm set osmdesát jedna nástrojů. Na základě průzkumu byla vyhodnocena některá data o celkovém počtu nástrojů, počtu jednotlivých typů a materiálové skladbě. V některých případech se podařilo identifikovat výrobce nástrojů. Kromě uchování informací může katalog sloužit také k lepší identifikaci nesignovaných vazeb. Kartotékový katalog byl uložen v archivu Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů Fakulty restaurování Univerzity Pardubice, kde bude k dispozici pro podrobnější výzkum. Digitální kopie katalogu slepotiskových nástrojů bude rovněž k dispozici ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana v Rožďalovicích.

V neposlední řadě bylo součástí práce také restaurování bibliofilského tisku *Klíč – Povídka o zločinu* od Viktora Dyky v celousňové knižní vazbě Jendy Rajmana z roku 1928. Na základě vstupního průzkumu byl navržen koncept a restaurátorský záměr. Při restaurování byly ošetřeny všechny části díla tak, aby bylo docíleno zpomalení degradace a zlepšení fyzického stavu objektu. Podařilo se odstranit rozsáhlé mikrobiologické napadení účinnou metodou dezinfekce, vyčistit knihu od prachových reziduí, potlačit zatekliny a částečně také skvrny od plísní. Dále byla úspěšně provedena neutralizace papírových částí objektu, kdy došlo ke zvýšení pH a obohacení těchto materiálů o alkalickou rezervu. Mimo vyspravení a zajištění oslabených míst byly doplněny ztráty usňového pokryvu vhodnými doplňky tak, aby neutrpěla estetická stránka objektu. Výsledkem je komplexně zrestaurovaný objekt uložený do na míru vyrobeného ochranného obalu.

V rámci diplomové práce bohužel nebylo možné dostatečně probádat velice rozsáhlou pozůstalost a knižní produkci Jendy Rajmana, která čítá tisíce dokumentů a předmětů různorodé povahy. Práce by tak měla být pouze začátkem k dalšímu badání, inspirací pro ostatní badatele ke zkoumání dalších významných knihařských osobností. Jedná se spíše o otevření tématu a pobídku k navazujícímu badání.

10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

10.1 Seznam použitých pramenů a zdrojů

Prameny

Nadační fond Jendy Rajmana Rožďalovice

- *[Dopis panu Čeňkovi o obchodní živnostenské komoře]*. [rukopis J. Rajmana]. 11. 12. 1946
- *[Kniha prodaných vazeb]*. [účetní kniha]. 1937–1956
- *Lehrvertag*. [učební smlouva Zdenky Buřilové] číslo 29726. 1. 9. 1944
- *Lehrvertag*. [učební smlouva Václava Šimáka] číslo 35171]. 6. 7. 1945
- *Ojedinělý historický celek na Nymbursku již nenavštívíte* [tisková zpráva k uzavření muzea]. [online]. 6. 10. 2021. Dostupné z: <https://rajman.cz/tiskova-zprava-k-uzavreni-muzea/>
- *Ono to není na světě nikdy akorát!* [vzpomínky na rodiče, bratry a dětství v Rožďalovicích – rukopis J. Rajmana]. nedatováno. číslováno 1–16
- *Oznámení o přijetí učně*. [učební smlouva Blanky Rajmanové, číslo 50521]. 7. 7. 1949
- *Pracovní knížka Jana Rajmana*. Vydáno 1909 obecním úřadem v Rožďalovicích s. 10–11
- *Přátelé a hosté u Rajmanů*. [pamětní kniha, rukopis]. 1941–1951, [nestr.].
- *Smlouva o praxi knihkupecké* [učební smlouva Vladimíra Slavíka]. 9. 8. 1938
- *Výpis z knihy sňatků, vedené u okresního úřadu v Jičíně*. [dokument okresního úřadu v Jičíně]. 1938. svazek III, roč. 38, s. 263
- *Výplatní listina: říjen 1945*. 25. 10. 1945
- *[Vysvědčení Jana Rajmana z továrny Milana Bape v Bělehradu]*. [rukopis]. 23. srpna 1912
- *Vysvětlení ku zkratkami označeným druhům vazby na objednacích lístcích knihaře a knihkupce Jendy Rajmana* [rukopis J. Rajmana]. nedatováno
- *Zákazníci, Jenda Rajman*. [kniha zákazníků]. 1926–1964
- *[Záznam o ručním zlacení]*. [rukopis J. Rajmana]. 2. srpna 1952
- *Životopis jako příloha k žádosti o zvýšení starobního důchodu*. [rukopis J. Rajmana]. 8. listopadu 1962.

Státní okresní archiv v Praze

- *[Matrika Rožďalovice 23]*. [online] 1878–1916.
Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/MatrikaPage/idx/1/matrikaId/11209?13>

Zemský archiv v Opavě

- Sbírká matrik Severomoravského kraje. *[Matrika Lipová-lázně, Ramzová, Hohenbartenstein]*. [online] 1870–1888. inv. č. 3194, sign. Je IV 15.
Dostupné z: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be898b42-f13c-102f-8255-0050568c0263>

Zdroje

HURTOVÁ, Alena. *Chemicko-technologický průzkum knižní vazby*. [průzkumová zpráva]. Litomyšl: Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, březen–květen 2024 [11 stran]

PATERMANOVÁ, Jaroslava. *Čeští a Slovenští vojáci za první světové války na italské frontě – v osobních svědectvích*. Pardubice, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice

PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – původní stav*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 24. 10. 2023 [1 strana]

PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – stav po první dezinfekci*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 7. 3. 2024 [1 strana]

PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – stav po druhé dezinfekci*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 28. 3. 2024 [1 strana]

PEJCHALOVÁ, Marcela. *Mikrobiologické zkoušky – stav po třetí dezinfekci*. [průzkumová zpráva]. Pardubice: Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, 16. 7. 2024 [1 strana]

ŠIPOŠOVÁ, Nikola. *Měření teploty smrštění usní – bibliofilský tisk Klíč, vazba Jendy Rajmana*. [průzkumová zpráva]. Praha: Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří, Národní knihovna ČR. 6. 6. 2024 [2 strany]

ZIKL, Ondřej. *Podoby a proměny rukodělné knižní vazby v zemích Koruny české od poloviny 19. století do konce první světové války: – tvůrci – organizace – materiály – techniky – poškození – péče*. Litomyšl, 2023. Diplomová práce. Univerzita Pardubice

Internetové zdroje

Domov a dílna knihařské rodiny v době první republiky. In: *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* [online]. 2022 [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://rajman.cz/muzeum-klasickeho-kniharstvi/#>

Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích [online]. 2022 [cit. 2024-08-08]. Dostupné z: <https://rajman.cz/muzeum-klasickeho-kniharstvi/#>

Slepotisk (rukopisná kniha). In: *Encyklopedie knihy* [online]. 2024 [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: [https://encyklopedieknihy.cz/index.php/Slepotisk_\(rukopisn%C3%A1_kniha\)](https://encyklopedieknihy.cz/index.php/Slepotisk_(rukopisn%C3%A1_kniha))

Z italské fronty – Sočská fronta 1915-1917. In: *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* [online]. 2022 [cit. 2024-03-14]. Dostupné z: <https://rajman.cz/z-italske-fronty-socska-fronta-1915-1917/>

Z italské fronty – Ze sočské fronty až k Piavě -1917-1918. In: *Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích* [online]. 2022 [cit. 2024-03-14]. Dostupné z: <https://rajman.cz/z-italske-fronty-az-k-piave-1917-1918/>

10.2 Seznam použité literatury

Monografie

- BOUDA, Cyril a Karel JANSKÝ. *Cyril Bouda v Hyperionu*. Praha: J. Picka, 1941, [nestr.]. ISBN nepřiděleno
- BRADE, Ludwig. *L. Brade's Illustriertes Buchbinderbuch*. Halle ad Saale: Wilhelm Knapp, 1904. ISBN nepřiděleno
- DOLEŽAL, Jaroslav. *Vazby knih*. 3. vydání. Praha: SNTL – Státní nakladatelství technické literatury, 1987. ISBN nepřiděleno.
- FRODE, Otto. *Die Handbuchbinderei und die Werkstoffe des Buchbinders*. Leipzig: Fachbuchverlag GMBH Leipzig, 1953. ISBN nepřiděleno
- GRIMMICOVÁ, Alena Isabella. *Originální textilní techniky*. Brno: CPress, 2017. ISBN 978-80-264-1610-4
- HAAS, Jan, Jaroslav KUČERA a Karel MARTÍNEK. *Fotografové války*. Praha: Jakura ve spolupráci se Správou Pražského hradu, 2011. ISBN 978-80-903862-7-3
- HNÍDKOVÁ, Vendula a Jindřich VYBÍRAL. *Národní styl: kultura a politika*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2013. ISBN 978-80-86863-62-7
- HRADEČNÝ, Otakar. *Knižní značky Karla Kinského*. V Rožďalovicích: Jenda Rajman, 1940. ISBN nepřiděleno
- KINSKÝ, Karel. *Karel Kinský malíř turnovský u Jendy Rajmana rožďalovického mistra knihaře*. Rožďalovice: J. Rajman, 1941. [nestr.]. ISBN nepřiděleno
- KRÁL, Jindřich a Pavel KÁŇA. *Umění vázat knihy*. Praha: Pavel Káňa – vydavatelství KNIHAŘ, 2011. ISBN 978-80-86292-45-8
- LÜERS, Heinrich. *Das Fachwissen des Buchbinders*. Stuttgart: Max Hettler Verlag, 1943. ISBN nepřiděleno. s. 436
- PÁLENÍČEK, Ludvík. *Jenda Rajman, knihař umělec*. Praha: Alois Chvála, 1959. ISBN nepřiděleno
- PLEŠTILOVÁ, Anna a Jan HYBNER. *Ruční slepotisk a zlacení: uvedení do technologie a historické inspirace*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2016. ISBN 978-80-87989-22-7.
- RAJMAN, Jan. *Květen 1945 v Rožďalovicích: deník rožďalovského knihaře*. Rožďalovice: Rajmanova dílna s r. o., 2006. ISBN 80-903730-0-3
- RAJMAN, Jan. *Mikoláš Aleš v mých trvalých vzpomínkách*. Rožďalovice: Jenda Rajman, 1939. ISBN nepřiděleno
- RAJMAN, Jan. *Náš Dědeček*. [b. m.]: Mladý směr, 1959. ISBN nepřiděleno
- RHEIN, Adolf. *Das Buchbinderbuch*. Halle (Saale): VEB Wilhelm Knapp Verlag, 1954. ISBN nepřiděleno
- VAKRČKA, Alois. *Knihářství: Technologie ruční vazby*. Praha: SNTL – Státní nakladatelství technické literatury, 1969. ISBN nepřiděleno
- VIK, Karel a Jan LORIŠ. *Karel Vik: 137. výstava k sedmdesátým narozeninám umělcovým: listopad 1953–leden 1954*. Praha: Národní galerie, 1953, ISBN nepřiděleno

VOIT, Petr. *Boj o volnou plochu: Slepisk na české knižní vazbě 16. století dle databáze NUSK a Strahovské knihovny v Praze*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2023. ISBN 978-80-88009-31-3

Internationale Ausstellung für Buchgewerbe und Graphic: Amtlicher Katalog. Lipsko: [b.n.], 1914 ISBN nepřiděleno

Kdy zemřeli--?: Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých v letech 1971–1974 a doplňky k rokům 1935–1970. Praha: St. knihovna ČSSR-Národní knihovna, 1974, 1974(5). ISBN nepřiděleno

Studie

BRADÁČ, Ludvík. Výstava soudobé kultury v Brně. *Ročenka československých knihařů*. 1929, 6(1), 109–112. ISSN nepřiděleno.

FIALOVÁ, Anežka. Česká moderní knižní vazba. *Studie Muzea Kroměřížska*. 1993. 47–95. ISSN 0231-5998

DOSKOČIL, Oldřich. Řeč umně vázaná. *Ahoj na sobotu: příloha Svobodného slova*. 1987, 19(10). s. 22 ISSN 0323-0910

HANČAROVÁ, Eugenie. Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích. *Čtenář – měsíčník pro knihovny*. 2016, 68(2), 68–70. ISSN 0011-2321

KARSTEN, Jan. Rožďalovský mistr knihař. *Světový zdroj zábavy a poučení*. 1941, 2(58), 172–173. ISSN nepřiděleno

LEPOLIS: Výstava československé vazby. *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1935, 33(12), 133–136. ISSN nepřiděleno

NOVOTNÝ, Jan. K současné terminologii restaurování knižní vazby. *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. [online]. 2020, 65(1–2), s. 31–43. ISSN: 2570-687X

RAJMAN, Jan. K padesátinám mistra L. Bradáče. *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1935, 33(4), 43–44. ISSN nepřiděleno

RAJMAN, Jan. Několik slov našim knihomilům. *Knihař: časopis pro knihaře, kartonážníky, pouzdraře, linkovače a příbuzné živnosti*. 1949, 40(6), 86–87. ISSN nepřiděleno

RAJMAN, Jan. Olejové papíry máčené na vodě. *Ročenka československých knihařů*. 1926, 2(1), 123–125. ISSN nepřiděleno

RAJMAN, Jan. Z paměti otcových. *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti*. 1931, 29(17), 286–287. ISSN nepřiděleno

SEQUEIRA, Silvia O. a kol. Ethanol as an antifungal treatment for paper: short-term and long-term effects. *Studies in Conservation* [online]. 2017, 62(1), 33–42 [cit. 2024-07-12]. ISSN 2047-0584. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/00393630.2015.1137428>

ZYCHOVÁ, Martina. Slepisková výzdoba knižních vazeb. *e-Monumentica* [online]. 2019, 7(1), 46–54 [cit. 2024-06-04]. ISSN 1805-1944. Dostupné z: https://e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/em_01_2019BM.Zychova%20%281%29.pdf

Výstava v technologickém muzeu. *Knihař: časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, výrobce modliteb. a obchodních knih, papírníky, příb. řemesla a živnosti*. 1914, 14(11–12), 172–176. ISSN nepřiděleno

Výstava vazeb knižních starých i moderních. *Knihař se stálou přílohou obzor papírnický: Časopis pro knihaře, ozdobníky, pouzdraře, kartonážníky, papírníky, příbuzná řemesla a živnosti.* 1921, **19**(14), 3–4. ISSN nepřiděleno

11. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

UPCE	Univerzita Pardubice
FRUPCE	Fakulta restaurování Univerzity Pardubice
FChT UPCE	Fakulta Chemicko-technologická Univerzity Pardubice
NKČR	Národní knihovna České republiky
spol.	společnost
s.	strana
b. m.	bez místa
cit.	citované
pozn.	poznámka
č.	číslo
nestr.	nestránkováno
st.	starší
tzv.	tak zvané
např.	například
atd.	a tak dále

12. SEZNAM VYOBRAZENÍ

Všechny fotografie a obrázky použité v této práci jsou uvedeny v seznamu vyobrazení. Pokud není v popisu pod obrázkem uvedeno jinak, autorem fotografií je autorka práce.

Obrázek 1 Celkový pohled na knižní vazbu Josefa Rajmana, vazba nedatována (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	19
Obrázek 2 Razítko s knihařskou značkou Josefa Rajmana (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	19
Obrázek 3 Detail ořízky zušlechtěné máčením (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	19
Obrázek 4 Rodina Rajmanova, malý Jenda uprostřed, před rokem 1900 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	20
Obrázek 5 Rajmanovo exlibris vytvořené Mikolášem Alšem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	21
Obrázek 6 Knižní vazba k titulu Slezské písně od Petra Bezruče v černé teletině, vyzdobená zlacením, březen 1914 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula)	22
Obrázek 7 Jenda Rajman, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	23
Obrázek 8 „Jenda ve službě na italském bojišti“, 21. 3. 1917 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	24
Obrázek 9 Rentgen hlavy, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	24
Obrázek 10 Operace v polním špitálu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	24
Obrázek 11 Jenda se svou první ženou Annou, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	25
Obrázek 12 Podobenka Jana Rajmana, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	26
Obrázek 13 Rajman ve své dílně, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	27
Obrázek 14 Jenda Rajman při práci, 50. léta (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	28
Obrázek 15 Knihařství a papírnictví Josefa Rajmana, vpravo Josef Rajman, ve dveřích obchodu Marie Rajmanová, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	29
Obrázek 16 Knihkupectví a knihařská dílna v domě č. p. 24 ve 20. letech (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	29
Obrázek 17 Výloha knihkupectví a knihařství Jendy Rajmana, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	Chyba!
Záložka není definována.	
Obrázek 18 Jenda Rajman před výlohou, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	30
Obrázek 19 Dům č. 24 před posledním stěhováním dílny v roce 2021 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	30
Obrázek 20 Označení výrobce na blokové kolové řezače v Rožďalovické dílně	31
Obrázek 21 Zaměstnanci v Rožďalovické dílně, okolo roku 1943. (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	32
Obrázek 22 Vřetenový lis firmy V. Vajsar a Spol. (vlevo) a zlatící lis (vpravo) v Rožďalovické dílně.....	32
Obrázek 23 Rukopisné přípisky Jendy Rajmana s datací	33
Obrázek 24 Příklady kruhových nápisových razítek.....	33
Obrázek 25 Příklady razítka s motivem podle Rajmanova exlibris	34
Obrázek 26 Příklady razítka ve tvaru otevřené knihy.....	34
Obrázek 27 Ukázky značení slepotiskem a zlacením.....	34
Obrázek 28 Příklady značky ražené do papíru.....	34
Obrázek 29 Ludvík Bradáč (Knihař. 1935, 33(4), s. 39)	37
Obrázek 30 Antonín Tvrďý, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	39
Obrázek 31 Karel Kinský u Jendy Rajmana, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	41
Obrázek 32 Ex libris Jendy Rajmana od Karla Kinského (HRADEČNÝ, Knižní značky Karla Kinského, 1940, s. 47).....	41
Obrázek 33 Fotomontáž Rajmanovy ženy Marie při šití kapitálků, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	42

Obrázek 34 Fotomontáž Jendy Rajmana jako ladného atleta-knihaře, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	42
Obrázek 35 Otisk slepotiskového štočku podle návrhu Cyrila Boudy – ze sbírky slepotiskových nástrojů Jendy Rajmana.....	43
Obrázek 36 Jenda Rajman u své knihovny, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	45
Obrázek 37 Ukázky zušlechtěných máčených papírů použitých na Rajmanových vazbách (první čtyři zleva máčené na vodě, poslední na karagenu)	49
Obrázek 38 Ukázky zušlechtěných papírů použitých na Rajmanových vazbách (zleva: škrobový, javánský, mačkaný a dva s potištěným vzorem)	49
Obrázek 39 Zásuvné pouzdro potažené zušlechtěným papírem potažené moaré papírem (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	Obrázek 40 Zásuvné pouzdro potažené moaré papírem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)
Obrázek 41 Celopapírová vazba titulu Kámen a bolest, vazba 1915 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	51
Obrázek 42 Celopapírová vazby Rajmanovy Novoročenky, vazba 1930 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	51
Obrázek 43 Celkový pohled na knižní vazbu Housle, vazba 1937 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	52
Obrázek 44 Detail pergamenového skrytého růžku (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	52
Obrázek 45 Detail zpracování pergamentu na hlavici (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	52
Obrázek 46 Celkový pohled na knižní vazbu Zapadlí Vlastenci, vazba po roce 1951 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	53
Obrázek 47 Detail holandských kant (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	53
Obrázek 48 Detail zlacené výzdoby vytvořené pomocí jednoho štočku (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	53
Obrázek 49 Celkový pohled na knižní vazbu Temno, vazba 1951 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	54
Obrázek 50 Dochovaný připravený potah (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	54
Obrázek 51 Celkový pohled na knižní vazbu Jenda Rajman: Knihař a umělec z roku 1959 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	55
Obrázek 52 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Umění a řemeslo, vazba 1914 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	56
Obrázek 53 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Dějiny českého knihařství, vazba 1931 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	57
Obrázek 54 Knihařská značka J. Rajmana v podobě kulatého razítka s datací (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	57
Obrázek 55 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	57
Obrázek 56 Celkový pohled na knižní vazbu Naše podkrkonoší, vazba po roce 1938 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)..	58
Obrázek 57 Detail zlaceného štítku (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	58
Obrázek 58 Detail ořízky, strojního kapitálku a zpracování horní hlavice (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	58
Obrázek 59 Polopergamenová zavěšovaná vazba bez bloku, rub (sbírka Nadačního fondu Jenda Rajmana).....	59
Obrázek 60 Polopergamenová zavěšovaná vazba bez bloku, líc (sbírka Nadačního fondu Jenda Rajmana).....	59
Obrázek 61 Detail poškozeného štítku s titulem – je zde dobře vidět, že Rajman nezlatil štítky zvlášť, ale až na hotové knižní vazbě (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	59
Obrázek 62 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Extase, úžasy a vidění, vazba 1929 (soukromá sbírka Tomáše Guľaše).....	60
Obrázek 63 Detail zpracování hlavice (soukromá sbírka Tomáše Guľaše).....	60
Obrázek 64 Detail pergamenového skrytého růžku (soukromá sbírka Tomáše Guľaše).....	60
Obrázek 65 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Praha od Orazia Pedrazziho, vazba po roce 1938 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	61
Obrázek 66 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	61
Obrázek 67 Detail horní hlavice, ořízky a kapitálku (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	61
Obrázek 68 Celkový pohled na knižní vazbu faksimile prvního vydání Máje, vazba 1914 (Nadační fond Jendy Rajmana)	62
Obrázek 69 Detail zlaceného titulu (Nadační fond Jendy Rajmana).....	62

Obrázek 70 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Klára D'Ellébeuse..., vazba po roce 1925 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	63
Obrázek 71 Detail pergamenové holandské kanty (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	63
Obrázek 72 Knižní blok bez dokončené polokožené knižní vazby (Nadační fond Jendy Rajmana).....	64
Obrázek 73 Zapuštěný vaz viditelný pod poškozením (Nadační fond Jendy Rajmana)	64
Obrázek 74 Přípisek na knižním bloku s informací o vazbě (Nadační fond Jendy Rajmana)	64
Obrázek 75 Vnější strana nezavěšené vazby, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	65
Obrázek 76 Vnitřní strana nezavěšené vazby, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	65
Obrázek 77 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Slečna de Scudéry, vazba po roce 1928 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	66
Obrázek 78 Knihařská značka J. Rajmana jako razítko v podobě otevřené knihy (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	66
Obrázek 79 Celkový pohled na knižní vazbu Rožďalovice..., vazba 1947 (soukromá sbírka Aleny Samcové)	67
Obrázek 80 Detail dřevorytu s pohledem na kostel sv. Havla (soukromá sbírka Aleny Samcové).....	67
Obrázek 81 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	68
Obrázek 82 Detail plátěného skrytého růžku (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	68
Obrázek 83 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Jeníkovy pohádky, vazba 1951 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	68
Obrázek 84 Celkový pohled na knižní vazbu tisku Babička, vazba 1914 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K199)	69
Obrázek 85 Celkový pohled na knižní vazbu tisku Balady Manoně (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	70
Obrázek 86 Kartonové pouzdro na vazbu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	70
Obrázek 87 Detail hlavice, ořízky a přideští (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	70
Obrázek 88 Knižní vazba bez dokončené francouzské vazby (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	71
Obrázek 89 Detail jednoduchého zapuštěného motouzového vaz (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	71
Obrázek 90 Ukázka prvního způsobu nasazení desek (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	72
Obrázek 91 Francouzská vazba s dutinkou a falešnými vazy bez potahu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	72
Obrázek 93 Tři Rajmanovy francouzské vazby (Knihař, 1947, 38 (12) s. 181).....	73
Obrázek 92 Polofrancouzská vazba titulu Oni a já I., vazba 1929 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	73
Obrázek 94 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Labyrint slávy od Erazima J. Vocela, vazba 1910 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K198).....	74
Obrázek 95 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Černožlutý mumraj od Jana Václava Rosůlka, vazba 1927 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/073, foto: Mgr. Antonín Zezula)	75
Obrázek 96 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Epigramy Marca Valeria Martiala, vazba nedatovaná (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	76
Obrázek 97 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Matka Země, vazba 1931 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	76
Obrázek 98 Značka ve formě kulatého razítka s datací (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	77
Obrázek 99 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	77
Obrázek 100 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Kara Bugas, vazba 1950 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	77
Obrázek 101 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Tunel, vazba nedatována (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	78
Obrázek 102 Vazba se zásuvným pouzdem (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	78

Obrázek 103 Návrh knižní vazby Jendova otce Josefa Rajmana, nedatováno – vlevo: návrh na lísové straně, vpravo: detail popisku návrhu z rubové strany (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	80	
Obrázek 104 Dva listy s několika variantami návrhu knižní vazby titulu Angelus Pacis z roku 1928 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	80	
Obrázek 105 Nepopsaný návrh s různými variantami výzdoby, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	81	
Obrázek 106 Návrh knižní vazby z března roku 1926 k tisku vazba (sbírka Umělecký list Moravských umělců (sbírka Nadačního fondu	Obrázek 107 Podle návrhu realizovaná knižní Nadačního fondu Jendy Rajmana Jendy Rajmana).....	81
Obrázek 108 Návrh výtvarníka Karla Kinského na adresu pro pana Kubátka z roku 1940 – vlevo: lícová strana s návrhem, vpravo: detail popisku na rubové straně (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	82	
Obrázek 109 Návrh celopergamenové knižní vazby pro pana Kratochvíla z března roku 1926, vpravo: návrh na lícové straně, vpravo: detail popisku z rubové strany (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	82	
Obrázek 110 Návrh knižní vazby pro profesora Františka Chemlu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	83	
Obrázek 111 Text zákazníky s korekturami a poznámkami k Rajmanovu návrhu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	83	
Obrázek 112 Nepopsaný návrh knižní vazby ve stylu art-deco, Nesobecká srdce ve stylu nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	Obrázek 113 Návrh knižní vazby titulu art-deco, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	84
Obrázek 114 Rubá a lícová strana návrhu knižní vazby titulu Bídníci pro pana Němečka z Brna, leden 1927 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	84	
Obrázek 115 Návrh knižní vazby Bible, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	85	
Obrázek 116 Detail textu z rubové strany návrhu, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	85	
Obrázek 117 Česká malba gotická (1938) ve francouzské vazbě (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/078, foto: Mgr. Antonín Zezula)	88	
Obrázek 118 Detail zlacené značky Rožďalovické dílny (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/078, foto: Mgr. Antonín Zezula)	88	
Obrázek 119 Život a dílo Jaroslava Čermáka (1939) v polopergamenové vazbě (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	89	
Obrázek 120 Detail zlaceného titulu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	89	
Obrázek 121 Detail hlavičky, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	89	
Obrázek 122 Špalíček národních písní a říkadel Mikoláše Alše (1939) ve francouzské vazbě (soukromá sbírka Aleny Samcové) ...	90	
Obrázek 123 Detail hlavičky a kapitálku (soukromá sbírka Aleny Samcové).....	90	
Obrázek 124 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Aleny Samcové).....	90	
Obrázek 125 Zlacená značka Rajmanova knihařství (soukromá sbírka Aleny Samcové)	90	
Obrázek 126 Špalíček Mikoláše Alše (1939) ve francouzské vazbě pokryté oázní kozinou (Aukční dům Zezula, aukční číslo A74/077, foto: Antonín Zezula).....	91	
Obrázek 127 Detail slepotisku podle kresby Maxe Švabinského (Aukční dům Zezula, aukční číslo A74/077, foto: Antonín Zezula)	91	
Obrázek 128 Špalíček Mikoláše Alše (1939) v polokožené vazbě (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	91	
Obrázek 129 Titul Josef Mánes od Jaromíra Pečírky (1940) ve francouzské vazbě (soukromá sbírka Aleny Samcové)	92	
Obrázek 130 Detail zlaceného nápisu na přední desce (soukromá sbírka Aleny Samcové).....	92	
Obrázek 131 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Aleny Samcové).....	92	

Obrázek 132 Detail zlaceného titulu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	93
Obrázek 133 Detail zpracování hlavice, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	93
Obrázek 134 Titul Josef Mánes (1940) ve francouzské vazbě potažené šedou oázní kozinou (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	93
Obrázek 135 Titul Josef Navrátil od Jaromíra Pečírky (1940) v polokožené vazbě (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	94
Obrázek 136 Dochovaná zavěšovaná polokožená vazba bez knižního bloku (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	94
Obrázek 137 Detail výzdoby přední desky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	94
Obrázek 138 Detail zlaceného titulu (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	94
Obrázek 139 Z duchovních dějin českých (1941) v polokožené vazbě (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	95
Obrázek 140 Detail zlaceného titulu	Obrázek 141 Knihařská značka – kulaté razítko bez datace (soukromá sbírka Ivana Kopáčka) sbírka Ivana Kopáčka).....
	95
Obrázek 142 Kniha o Kosti (1942) v celokožené vazbě (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	96
Obrázek 143 Knižní vazba v lepenkovém pouzdře (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	96
Obrázek 144 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	96
Obrázek 145 Celkový pohled na knižní vazbu opisu tisku Vazby knižní, vazba 1911 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana) ..	97
Obrázek 146 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Knihvazbačství, vazba 1912 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	98
Obrázek 147 Půjdeš knižní vazby (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	98
Obrázek 148 Detail zlacené dominanty přední desky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	98
Obrázek 149 Celkový pohled na vazbu Slezské písně, vazba březen 1914 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula)	99
Obrázek 150 Rukopisný přípisek Jendy Rajmana s datací (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula)	99
Obrázek 151 Neurčená knižní vazba Jendy Rajmana ve stylu art-deco, nedatováno (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)...	100
Obrázek 152 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Filosofie umění, vazba 1914 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	101
Obrázek 153 Detail hlavice, kapitálku a zlacené ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	101
Obrázek 154 Detail hřbetu knižní (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	101
Obrázek 155 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Základy umělecké výchovy, vazba 1915 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/069, foto: Mgr. Antonín Zezula	102
Obrázek 156 Předádky knižní vazby Základy umělecké výchovy (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/069, foto: Mgr. Antonín Zezula	102
Obrázek 157 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Naděje a bolesti, vazba po roce 1924 (soukromá sbírka manželů Krupkových)	103
Obrázek 158 Detail výzdoby (soukromá sbírka manželů Krupkových)	Obrázek 159 Detail dolní hlavice a kapitálku (soukromá sbírka manželů Krupkových).....
	103
Obrázek 160 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Tanec Smrti, vazba 1926 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	104
Obrázek 161 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	104
Obrázek 162 Vazba v zásuvném pouzdře potaženém zúšlechťeným papírem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	104
Obrázek 163 Celkový pohled na knižní vazbu Tisíc devět set patnáct: Tragédie národa, vazba 1927 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K196).....	105
Obrázek 164 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Angelus Pacis, vazba 1928 (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/074, foto: Mgr. Antonín Zezula).....	106

Obrázek 165 Dobová fotografie vazby Angelus Pacis (Ročenka československých knihařů. 1929, 6(1), s. 112)	106	
Obrázek 166 Dobová fotografie vazby Česno (Ročenka československých knihařů. 1929, 6(1), s. 112.....)	107	
Obrázek 167 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Česno od Jakuba Demla, vazba 1928 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	107	
Obrázek 168 Horní zlacená ořízka a hrany desek vyzdobené slepotiskem (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	107	
Obrázek 169 Detail titulu a výzdoby hřbetu	Obrázek 170 Detail hlavice, kapitálku a zlacené ořízky (sbírka Nadačního (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana) fondu Jendy Rajmana)	108
Obrázek 171 Pohled na předešlý a knižní blok (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	108	
Obrázek 172 Detail knihařské značky s datací (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	108	
Obrázek 173 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Markéta Lazarová, vazba 1933 (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl)	109	
Obrázek 174 Detail hlavice, kapitálku a ořízky (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto Ondřej Zikl).....	109	
Obrázek 175 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Ondřeje Zikla, foto: Ondřej Zikl).....	109	
Obrázek 176 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Básnické spisy Otakara Theera, vazba 1933 (soukromá sbírka manželů Krupkových)	110	
Obrázek 177 Detail zlaceného titulu	Obrázek 178 Detail hlavice, kapitálku a zlacené ořízky (soukromá sbírka (soukromá sbírka manželů Krupkových) manželů Krupkových)	110
Obrázek 179 Knižní vazby titulů Mistr Kampanus a Paměti rodu Zikmundova (sbírka nadačního fondu Jendy Rajmana).....	111	
Obrázek 180 Historizující knižní vazby Jendy Rajmana (Knihař, 1947, 38(12) s. 181).....	111	
Obrázek 181 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Mistr Kampanus, vazba 1922 (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K192, foto: Ivan Kopáček – v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana)	112	
Obrázek 182 Detail hlavice, kapitálku a zlacené ořízky (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K192, foto: Ivan Kopáček – v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana)	112	
Obrázek 183 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Kezeliova kronika Mladoboleslavska, vazba po roce 1935 (soukromá sbírka manželů Krupkových)	113	
Obrázek 184 Detail zlacené výzdoby (soukromá sbírka manželů strojního kapitálku a zlacené Krupkových)	Obrázek 185 Detail hlavice, ořízky (soukromá sbírka manželů Krupkových)	113
Obrázek 186 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Vlastní životopis od Benvenuta Celliniho, vazba 1939 (v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana, foto: Ivan Kopáček)	114	
Obrázek 187 Otisk barvou na průzkumové kartě.....	114	
Obrázek 188 Slepotiskové tlačítko barokní knižní vazby, které je velice podobné Rajmanovu tlačítku (Sbírka Vlastivědného muzea v Kyjově, foto Tomáš Guľaš)	114	
Obrázek 189 Otisk tlačítka na Rajmanově knižní vazbě Vlastní životopis Benvenuta Celliniho, vazba 1939 (v době focení sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana, foto: Ivan Kopáček)	114	
Obrázek 190 Celkový pohled na knižní vazbu titulu Kalendář historický národa Českého, vazba 1940 (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	115	
Obrázek 191 Detail zlaceného titulu (soukromá sbírka Ivana Kopáčka).....	115	
Obrázek 192 Detail hlavice, kapitálku, zlacené ořízky a předešlý (soukromá sbírka Ivana Kopáčka)	115	

Obrázek 193 Celkový pohled na knižní vazbu Druhá kniha přátel a hostů u Rajmanů (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	116
Obrázek 194 Detail hlavičky, dvoupatrového kapitálku a zlacené ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	116
Obrázek 195 Návrh vazby Josefa Rajmana (vlevo) a realizace podobné výzdoby na vazbě od Jendy Rajmana (vpravo)	117
Obrázek 196 Pohled na předsádku a přídeštní knižní vazby (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	117
Obrázek 197 Celkový pohled na vazbu Kronika našeho rodu z roku 1957 (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	118
Obrázek 198 Detail hlavičky, kapitálku a zlacené ořízky (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana)	118
Obrázek 199 Ukázky slepotiskových nástrojů z dílny J. Rajmana (zleva: tlačítko, fileta, plotna a rolna)	120
Obrázek 200 Slepotoskové nástroje z dílny J. Rajmana (zleva: tlačítko s geometrickým motivem, fileta s florálním ornamentem)	120
Obrázek 201 Průzkumová karta	121
Obrázek 202 Ukázka vyplněné průzkumové karty	121
Obrázek 203 Skeny zkoušek otisků – 1. vodou ředitelná černá tiskařská barva, 2. modrá razítková barva 3. černá tiskařská barva na bázi oleje	122
Obrázek 204 Otisky tlačítek vytvořených podle návrhu Karla Kinského	123
Obrázek 205 Otisky tlačítek vytvořených podle návrhu architekta Štorma	123
Obrázek 206 Původní skříň na uložení slepotiskových nástrojů	124
Obrázek 207 Původní způsob uložení tlačítek	124
Obrázek 208 Původní způsob uložení filet	125
Obrázek 209 Původní způsob uložení štočků	125
Obrázek 210 Značka firmy Strizel Protějov	126
Obrázek 211 Značka rytce Karla Truxy	126
Obrázek 212 Značka firmy Ludvík Navrátil	126
Obrázek 213 Tlačítko (původní ozn. 211) s vegetabilním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1914 titulu Renaissance (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)	127
Obrázek 214 Tlačítko (původní ozn. 154) s abstraktním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1919 titulu Filosofská historie (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)	128
Obrázek 215 Tlačítko (původní ozn. 99) s vegetabilním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1923 titulu Tajemství života (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)	128
Obrázek 216 Tlačítko (původní ozn. 282) s abstraktním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1923 titulu Mladým srdcím (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)	129
Obrázek 217 Zrcadlová tlačítka (původní ozn. 314A a 314B) s geometrickým motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1928 titulu Česno (vazba ze sbírky Nadačního fondu Jendy Rajmana)	129
Obrázek 218 Zrcadlová tlačítka (původní ozn. 154A a 154B) a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1912 titulu Knihvazačství (vazba ze sbírky Nadačního fondu Jendy Rajmana)	130
Obrázek 219 Fileta (bez původního označení) s geometrickým motivem a ukázka použití na knižní vazbě titulu Posvátné Jaro (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)	130
Obrázek 220 Fileta (původní ozn. 3) s motivem meandru a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1933 titulu Básnické spisy Otakara Therra (vazba ze soukromé sbírky manželů Krupkových)	131
Obrázek 221 Plotna (bez původního označení) s vegetabilním motivem a ukázka použití na knižní vazbě z roku 1951 titulu Zapadlí vlastenci (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika)	131

Obrázek 222 Plotna (bez původního označení) s vegetabilním motivem a ukázka použití na hřbetě knižní vazby z roku 1941 titulu Z duchovních dějin Českých (vazba ze soukromé sbírky Ivana Kopáčika).....	132	
Obrázek 223 Knižní vazba z roku 1912 titulu Knihvazačství od Ludvíka Bradáče (sbírka Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	134	
Obrázek 224 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1912 k titulu Knihvazačství. K výzdobě přední desky použito pět nástrojů ve zlacení: čtyři tlačítka (z toho dvě zrcadlové) a fileta – linka.....	134	
Obrázek 225 Knižní vazba z roku 1914 titulu Slezské písně (Aukční dům Zezula, s. r. o., aukční číslo položky: A74/072, foto: Mgr. Antonín Zezula).....	135	
Obrázek 226 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1914 titulu Slezské písně P. Bezruč – k výzdobě použity čtyři nástroje ve zlacení: dvě tlačítka, fileta – linka a ornamentální fileta.....	135	
Obrázek 227 Knižní vazba z roku 1919 titulu Filosofská historie (soukromá sbírka Ivana Kopáčika).....	136	
Obrázek 228 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1919 k titulu Filosofská historie od Aloise Jiráka. K výzdobě přední desky použity čtyři nástroje: ve zlacení dvě tlačítka a ornamentální fileta, ve slepotisku fileta – linka.....	136	
Obrázek 229 Knižní vazba z roku 1922 k titulu Mistr Kampanus (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K192, foto: Ivan Kopáčik – v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana).....	137	
Obrázek 230 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1922 k titulu Mistr Kampanus od Zikmunda Wintera. K výzdobě přední desky použity čtyři nástroje: ve zlacení jedno tlačítko, ve slepotisku jedno tlačítko a dvě filety – linky různých tloušťky.....	137	
Obrázek 231 Knižní vazba z roku 1939 titulu Vlastní životopis Benvenuto Celliniho (v době focení ve sbírce Nadačního fondu Jendy Rajmana, foto: Ivan Kopáčik).....	138	
Obrázek 232 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1939 k titulu Vlastní životopis Benvenuto Celliniho. K výzdobě přední desky použity tři nástroje: ve slepotisku dvě tlačítka a fileta – linka, která je zároveň použita i ve zlacení.....	138	
Obrázek 233 Knižní vazba z roku 1940 titulu Kalendář historický národa Českého od Daniela Adama z Veleslavína (soukromá sbírka Ivana Kopáčika).....	139	
Obrázek 234 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1940 k titulu Kalendář historický národa Českého. K výzdobě přední desky použito pět nástrojů: ve zlacení jedno tlačítko, ve slepotisku tři tlačítka a fileta – linka.....	139	
Obrázek 235 Knižní vazba z roku 1927 titulu Tisíc devět set patnáct: Tragédie národa, (Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Bibliofilie a umělecké knižní vazby, inv. č. KNM BIBL K196).....	140	
Obrázek 236 Schéma výzdoby knižní vazby z roku 1926 titulu Tisíc devět set patnáct B. Nušiče – k výzdobě použity čtyři nástroje: fileta vlnka ve slepotisku, jednoduchá linka ve slepotisku a zlacení, přerušovaná linka a tlačítko hvězdy ve zlacení.....	140	
Obrázek 237 Knihařská značka Jendy Rajmana s datací.....	141	
Obrázek 238 Objekt před restaurováním.....	141	
Obrázek 239 Schéma filigránů z knižního bloku.....	142	
Obrázek 240 Lepty od Ludvíka Dvořáčka (první zleva na frontispisu, druhý str. 24 a třetí str. 29).....	143	
Obrázek 241 Výsledky analýz mikrobiologického napadení (foto: doc. Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D.).....	144	
Obrázek 242 Dvě fotografie vzorků usně pomocí stereolupy Leica S6D – zjištění koherence kolagenových vláken.....	145	
Obrázek 243 Oddělování předsádky od předešlé	Obrázek 244 Demontáž knižního bloku.....	148
Obrázek 245 Stav knižního bloku po oddělení vazby.....	148	
Obrázek 246 Knižní vazba po oddělení bloku – vnitřní strana.....	149	
Obrázek 247 Knižní vazba po oddělení bloku – vnější strana.....	149	
Obrázek 248 Mechanické suché čištění knižního bloku.....	150	
Obrázek 249 Mokrě čištění knižního bloku.....	150	

Obrázek 250 Účinek čištění, zleva: první lázeň ve vodnoetanolovém roztoku (společně s dezinfekcí), druhá lázeň ve vodě (teplota cca 38 °C) a třetí lázeň v čisté vodě.....	151
Obrázek 251 Vyspravování předsádky japonským papírem.....	151
Obrázek 252 Vyspravování papírové podložky knižního bloku japonským papírem.....	151
Obrázek 253 Podlepení předsádek japonským papírem.....	152
Obrázek 254 Šití knižního bloku.....	152
Obrázek 255 Dolní tkaloun před (vlevo) a po zásahu (vpravo).....	153
Obrázek 256 Horní tkaloun před (vlevo) a po zásahu (vpravo).....	153
Obrázek 257 Knižní blok po ušití.....	153
Obrázek 258 Demontáž svěšovacího proužku.....	154
Obrázek 259 Knižní vazba po demontáži svěšovacího proužku.....	154
Obrázek 260 Mokrě čištění svěšovacího proužku.....	154
Obrázek 261 Opětovné navrácení na vazbu.....	154
Obrázek 262 Čištění usně pěnou roztoku Alvolu OMK, pravá před čištěním.....	155
Obrázek 263 Levá polovina desky vyčištěná.....	155
Obrázek 264 Čtyři varianty záplat, zleva: useň bez výzdoby, useň se slepotiskem, useň se zlacením a japonský papír se zlacením.....	156
Obrázek 265 Zkoušky vhodnosti různých doplňků usňového pokryvu.....	156
Obrázek 266 Knižní vazba po doplnění ztrát – vnější strana.....	157
Obrázek 267 Knižní vazba po doplnění ztrát – vnitřní strana.....	157
Obrázek 268 Detail horní hlavice a svěšovacího proužku před restaurováním.....	157
Obrázek 269 Detail horní hlavice a svěšovacího proužku po restaurování.....	157
Obrázek 270 Detail usňového pokryvu před restaurováním.....	158
Obrázek 271 Detail usňového pokryvu po doplnění ztrát.....	158
Obrázek 272 Detail usňového pokryvu před restaurováním.....	159
Obrázek 273 Detail usňového pokryvu po doplnění ztrát.....	159
Obrázek 274 Zavěšení vazby na knižní blok.....	160
Obrázek 275 Přední deska objektu před restaurováním.....	161
Obrázek 276 Přední deska objektu po restaurování.....	161
Obrázek 277 Zadní deska před restaurováním.....	162
Obrázek 278 Zadní deska po restaurování.....	162
Obrázek 279 Tříčtvrteční pohled na přední desku, přední a dolní ořízku před restaurováním.....	163
Obrázek 280 Tříčtvrteční pohled na přední desku, přední a dolní ořízku po restaurování.....	163
Obrázek 281 Tříčtvrteční pohled na zadní desku, hřbet a horní ořízku před restaurováním.....	164
Obrázek 282 Tříčtvrteční pohled na zadní desku, hřbet a horní ořízku po restaurování.....	164
Obrázek 283 Horní ořízka před restaurováním.....	165
Obrázek 284 Horní ořízka po restaurování.....	165
Obrázek 285 Přední ořízka před restaurováním.....	166
Obrázek 286 Přední ořízka po restaurování.....	166
Obrázek 287 Dolní ořízka před restaurováním.....	167
Obrázek 288 Dolní ořízka po restaurování.....	167
Obrázek 289 Hřbet před restaurováním.....	168
Obrázek 290 Hřbet po restaurování.....	168

Obrázek 291 Detail usňového pokryvu před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo)	169
Obrázek 292 Detail usňového pokryvu před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo)	169
Obrázek 293 Detail příděští před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo)	169
Obrázek 294 Přední předsádka před restaurováním.....	170
Obrázek 295 Přední předsádka po restaurování.....	170
Obrázek 296 Detail přední předsádky před restaurováním	171
Obrázek 297 Detail přední předsádky po restaurování	171
Obrázek 298 Zadní předsádka před restaurováním	172
Obrázek 299 Zadní předsádka po restaurování	172
Obrázek 300 Pohled do knižního bloku před restaurováním	173
Obrázek 301 Pohled do knižního bloku po restaurování	173
Obrázek 302 Pohled do knižního bloku před restaurováním	174
Obrázek 303 Pohled do knižního bloku po restaurování	174